

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

BAAS PARTİSİ VE KUZEY IRAK GÜVENLİ BÖLGESİ

Yüksek Lisans Tezi

Arkan H. MUHAMMAD

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gökçen ALPKAYA**

Ankara-2007

İÇİNDEKİLER

Önsöz	iv
Kısaltmalar	v
Giriş	1
Birinci Bölüm: Güvenli Bölge'nin Kuruluş Süreci	3
A. Birinci Aşama: Âdemi Merkeziyet (1963).....	3
1. Sosyalist Arap Baas Partisi	3
2. Irak'ta Sosyalist Arap Baas Partisi Devrimi (1963).....	6
3. Âdemi Merkeziyet Anlaşması.....	8
B. İkinci Aşama: Kürt Özerk Bölgesi (1970 -1974)	13
1. Irak'ta Sosyalist Arap Baas Partisi Devrimi (1968).....	13
2. Kürt Özerk Bölge Anlaşması (11 Mart 1970).....	15
3. Kürt Özerk Bölge Kanunu (11 Mart 1974).....	19
C. Üçüncü Aşama: Güvenli Bölge (1991)	23
1. I. Körfez Harekât'ın İnsanî Boyutu.....	23
2. Çekiç Güç	24
a. Çekiç Güç'ün Doğuşu	24
b. Çekiç Güç'ün Amaçları.....	28
c. Çekiç Güç'ün Görevleri	31
ç. ABD'nin Çekiç Güç'ten Beklentileri	34

d. Çekiç Güç ve Devletlerin Tutumu	36
e. Çekiç Güç ve NATO	38
f. Çekiç Güç ve İncirlik Üssü.....	41
İkinci Bölüm: Güvenli Bölge ve Bölgesel Kürt Hükümeti'nin Kuruluşu	43
A. Kuzey Irak'ta Seçimlerin Yapılması, Yerel Meclis ve Hükümetin Kurulması.....	43
B. Türkiye'nin Kürt Federe Devletine Karşı Tutumu	47
C. 1994 Çatışmaları.....	50
1. Ankara'nın 1994 Çatışmalarına ve Sonrası Gelişmelere Karşı Tutumu	52
2. Paris'in 1994 Çatışmalarına ve Sonrası Gelişmelere Karşı Tutumu	54
Ç. Dublin Süreci (1995)	57
D. 1996 Erbil Saldırısı	61
1. Saldırıdan Önce Bölgenin Durumu	61
2. Saldırının Nedenleri	66
a. Habur Gelirleri	66
b. İran – KYB İşbirliği	66
3. Saldırının Sonucu Sığınmacılar	67
4. Türkiye'nin Saldırıya Tepkisi	69
5. İran'ın Saldırıya Tepkisi	72
6. ABD'nin Saldırıya Tepkisi	72
E. Ankara Süreci	74

1. Nihâî Bildiri	79
2. Eşbaşkanlar Bildirisi	83
F. Washington Mutabakatı	87
1. Türkiye'nin Mutabakata Tepkisi	90
2. Kürtlerin Tek Hükümet Kurma Çabaları	92
3. ABD'nin Çöl Tilkisi Operasyonu	95
G. ABD'nin Mart 2003 Saldırısı	98
Sonuç	101
Kaynakça	107
Ekler	128
Özet	152
Abstract	153

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı 1991 yılında, BM tarafından kurulan, Güvenli Bölge'nin tarihî sürecini tespit etmektir. Amaç ne bir Kuzey Irak tarihî, ne bir Irak tarihî, ne de bir Körfez Savaşı tarihî yazmaktır. Sadece Güvenli Bölge projesinin kime ait olduğunu ortaya koymaktır.

Kuzey Irak hakkında bugüne dek birçok tez yazılmıştır. Ama ne yazık ki, bu tezlerin hiçbiri, ne bölgenin kuruluş sürecine, ne de bölge üzerinde oynanan oyunlara değinmektedir. Ben ve değerli Hocam, bu noktadan yola çıkarak, bu boşluğu doldurma ümidiyle bu çalışmayı ortaya koyduk.

Bu tezi hazırlamada benden desteklerini esirgemeyen başta hocalarım Doç. Dr. Gökçen Alpkaya, olmak üzere tüm hocalarıma ve dostlarıma canî gönülden teşekkür etmekteyim.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser.
a.g.m.	Adı Geçen Makale.
AB	Avrupa Birliği.
ABD	Amerika Birleşik Devletleri.
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri.
BM	Birleşmiş Milletler.
CIA	Merkezi Haberalma Örgütü – ABD.
GK	Genel Kurul.
IAEA	International Atomic Energy Agency
IMTP	Irak Milliyetçi Türkmen Partisi.
INC	Irak Ulusal Kongresi.
ITC	Irak Türkmen Cephesi.
K.	Kuzey.
KDP	Kürdistan Demokrat Partisi.
KTV	Kürt Televizyonu.
KYB	Kürdistan Yurtsever Birliği.
M.Ö.	Milattan Önce.
M.S.	Milattan Sonra.
NATO	Kuzey Atlantik Paktı Örgütü.
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü.
PKK	Kürdistan Kurtuluş Partisi.

s.	Sayfa.
SSCB	Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği.
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi.
UNSCOM	İng. United Nations Special Commission (BM Özel Komisyonu).
YKK	Yüksek Koordinasyon Komitesi.

GİRİŞ

I. Körfez Savaşı'ndan sonra Saddam rejimine karşı ayaklanan Kürtler Bağdat tarafından acımasızca bastırıldı. Bu vahşetten kurtulan insanlar Türkiye ve İran'a sığınmak zorunda kaldılar. Türkiye devleti muhalefet ve iktidar sığınmacılara elinden gelen her türlü yardımı esirgemedi.

Iraklı sığınmacı kitlesi Mayıs ayının ortalarından itibaren sınır dışında BM tarafından oluşturulan Güvenli Bölge'ye nakledilmeye başlandı. Kuşkusuz, çok hızlı gelişen Güvenli Bölge projesine Erbil, Süleymaniye ve Dohuk vilayetleri dâhil edildi. Baas Partisi 1963 yılında iktidara gelmesiyle Kürtlerle Âdemi Merkeziyet anlaşması imzaladı. Fakat bu anlaşma Arif'in darbesiyle askıya alındı. Ancak 1968'de tekrar iş başına gelen Baas Partisi Kürt halkına, bilimsel sosyalist ilkelerine dayanarak kendi geleceğini belirleme hakkının tanınması ve bu hakkı da halkçı demokrat bir cumhuriyet çerçevesi içinde özerk bölge formülü şeklinde ele alınması fikrini savundu.¹

Dolayısıyla Baas Partisi bu teori fikrini yaşama geçirmek için önce Kürtlere Özerk Bölge hakkını tanıdı, dört yıl sonra da Özerk Bölge Kanunu'nu ilan etti. Ancak Bağdat'la Kürt liderleri arasında bu kanunun bazı maddeleri üzerinde mutabakat sağlanmadığı gerekçesiyle Kürtler Bağdat'a karşı ayaklandılar. Bağdat'ta ayaklanmayı bastırdı. Aynı proje 1991 Kuveyt olayından sonra Güvenli Bölge kılıfı altında ortaya çıktı.

¹ Hızbul el 'Amel el İştirakî el Arabî, **Bayan Siyasî Ham Sadır 'An Hızbul el 'Amel el İştirakî el Arabî Fil Irak**, Bağdat, 1970, s. 71.

Araştırmamız ilk bölümünde Güvenli Bölge'nin üç aşamalı kuruluş süreci üzerinde durulacaktır. Bu bölümde şunlar incelenecek; Baas Partisi'nin kuruluşu ve 1963 yılında işbaşına geçmesi ve Âdemi Merkeziyet Anlaşması ele alınacaktır. Baas Partisi'nin tekrar işbaşına geçmesi, Özerk Bölge Anlaşması ve Özerk Bölge Kanunu'nun ilan edilmesi ele alınacaktır. I. Körfez Harekâtı ve akabinde meydana gelen gelişmeler ele alınacaktır. Aynı bölümde Çekiç Güç'ün kuruluşu ve amaçları ayrıca bu gücün İncirlik Üssü'nde yerleşmesine değinilecektir.

İkinci bölümde ise, önce Bölgesel Kürt Hükümeti'nin kuruluş süreci tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu yapılırken 1992 seçimleri ve Kürt yerel meclisin kuruluşu ele alınacaktır. Ondan sonra KDP ile KYB arasında çıkan çatışmalar değinilecek, Türkiye'nin bu çatışmalar sırasında gösterdiği tavır üzerinde durulacaktır. Aynı bölümde Dublin ve Ankara süreci incelenemeye çalışılacaktır. 1996 senesinde Irak Cumhuriyet Muhafızları Erbil şehrine saldırılmasıyla birlikte ortaya çıkan gelişmelerin bölgesel ve uluslararası boyutları incelenecektir.

Sonuç olarak bu projenin mimarı BM değil, gerçek mimarı Baas Partisi'dir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİ BÖLGE'NİN KURULUŞ SÜRECİ

A. Birinci Aşama: Âdemi Merkeziyet (1963)

1. Baas Partisi'nin Kuruluşu

Güvenli Bölge aslında üç aşamalı bir projedir. Bu projenin mimarı da Arap Baas Sosyalist Partisi'dir. Bu projenin temeli 1963'te atılmıştır. Sınırları ise, 1974'te Saddam Hüseyin ile Mustafa Barzani arasında imzalanan Mart Anlaşması'yla çizildi. 1991'de bölge BM desteğiyle özel bir statüye kavuştu.

Baas Partisi 40'lı yılların başlarında Arap birliği için davette bulunan ve Arap milliyetçiliğinin ortaya çıktığı en önemli siyasî partilerinden birisiydi. Mişel Aflak² bu partinin ilk ve son en önemli düşünür ve teorisyenidir. Mişel Aflak'ın yazmış olduğu her şey bu partinin lehine veya aleyhine olabilecek her şeyi ortaya koyar.³ Baas Partisi'nin önemli diğer şahsiyeti Salah el Bitar'dır.⁴

Aflak ve Bitar, yüksek öğretim yapmak üzere 1928 yılında Fransa'ya gitmişlerdir. Fransa'da Mişel Aflak Tarih ve Sanat Tarihi, Salah Bitar ise, Fizik ve Matematik eğitimi yaptıktan sonra 1932 yılında Suriye'ye dönerek tam on yıl sürecek olan öğretmenlik görevine başladılar. Irak'ta İngiliz karşıtı Raşit Ali iktidarına yardım

² 1912 yılında Dimeşk'ta doğdu. Ortodoks aileye mensup bir tüccarın oğludur. Gordan H. Torrey, "The Ba'th-İdeology and Practice," *The Middle East Journal*, v. 23 No, 4 Autwn 1969,p. 445.

³ Mustafa Tahhan, **Teori ve Pratikte Milliyetçilik**, çev. Ahmet Ağırakça, İstanbul, Pisale Yayınları, 1994, s. 148; Baas Partisi'nin Tüzüğü ve ana prensipleri için bak. Mehmet Atay, "Arap Baas Sosyalist Partisi Üzerine," **Avrasya Dosyası**, İlkbahar 2000, Cilt: 6, Sayı: 1.

⁴ 1911'de Şam'da doğmuş. Sünni mezhebine mensuptur. Fransa Sarbonne'deki yüksek öğrenim, Suriye dönüşünde öğretmenlik yaptı. İrfan Kaya Ülger, "Baas Partisi İdeolojisi," **Avrasya Dosyası**, Sonbahar 1995, Cilt: 2, Sayı: 3.

amacıyla Suriye'ye Yardım Komitesi'ni 1941 yılında kuran Aflak ve Bitar öğretmenlik görevlerinden istifa ettikten sonra Arap gençlerini emperyalizme karşı mücadeleye sevk etmeye başlar ve siyasî aktiviteleri daha çok üniversite ve orta öğretim kurumlarındaki öğrencilere yönelik propaganda faaliyetlerini içeriyordu.⁵

Baas Partisi'nin temelleri küçük bir öğrenci grubunun örgütlenmesi sonucu atıldı.⁶ 1946 yılına kadar daha çok entelektüel bir hareket olarak faaliyetlerini sürdüren Baas (Diriliş) adını Zeki Arsuzi'ye borçludur. Baas Partisi formel anlamda gerçek bir siyasî parti haline 1947 yılında geldi.⁷

Parti'nin ilk Kurucu Ulusal Kongresi ise 4 – 6 Nisan 1947 tarihleri arasında, Şam'da büyük çoğunluğu öğrenci, öğretmen ve diğer mesleklerden 247 kişinin katılımıyla, “Ebedî Misyonu Olan Tek Arap Ulusu” sloganı altında gerçekleştirildi. Bu kongrede Baas Partisi'nin Genel Sekreteri seçilen Mişel Aflak, Kongrenin ilk konuşmasını yaparak, “Arap dünyasındaki hiçbir parti, büyüme döneminde, Baas Partisi'nin karşılaştığı güçlüklerle karşılaşmamıştı” 1947 Kongresi'nde partinin adının Arap Baas Sosyalist Partisi (Hizbu'l-Ba's el Arabî el İştirakî) olması kararlaştırılırken partinin iç tüzüğü de görüşülüp kabul edilmiştir.⁸

⁵ Kemal S. Abu Jaber, **Arap Baas Sosyalist Partisi**, çev. Ahmet Ersoy, Ankara, Altınok Yayınları, 1970, s. 16.

⁶ John Galvani, “Syria and The Bath Party,” **MERIP Reports**, No. 25 (Feb., 1974), p. 5; Edmund Ghareeb, **The Kurdish Question In Iraq**, Syracuse University Press, New York, 1981, s. 48.

⁷ Salah ed-Din el Bitar; Marie-Christine Aulas; Eric Hooglund; Jim Paul, “The Major Deviation of The Ba'th Is Having Renounced Democracy,” **MERIP Reports**, No. 110, Syria's Troubles (Nov. – Dec., 1982), p. 21-22.

⁸ Doğan Şentürk, **Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baas'ı**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s. 51-52; Ali Külebi, “ABD Ortadoğu'ya Düşmanlık Ekiyor,” **Cumhuriyet Strateji**, 22 Ocak 2007.

8 Nisan 1949 tarihinde Baas Partisi büyük bir gösteri yaparak askerî darbeyi destekleyeceğini ifade ediyordu. Bu mitingde konuşan Mişel Aflak şöyle diyordu: “Meydana gelen bu büyük askerî inkılâbı destekliyor ve halkımıza emellerimizin gerçekleşeceğini müjdeliyoruz”. Ardından Mişel Aflak şunu ilan ediyordu: “Ordu halkımızın emniyetini sağlamak üzere vardır ve bu ordu büyük bir milliyetçi arzuyu gerçekleştirmiş ve genel halk iradesini yansıtmıştır”.⁹ Birinci askerî darbede olduğu gibi ikinci darbede de Baas Partisi ileri gelenlerinden Ekrem al Horânî genç subaylarla hemen irtibata geçti. Bu ikinci inkılâp 14 Ağustos 1949’da General Sami al Hanâvî liderliğinde gerçekleşti. General al Hanâvî, Haşimî al Atası başkanlığında bir hükümet kurdu. Bu hükümette Mişel Aflak Eğitim Bakanı, Ekrem al Horânî de Ziraat ve Tarım Bakanı olarak göreve aldı.

29 Kasım 1951 tarihinde Edip al Şişekli ikinci bir darbe daha gerçekleştirmek suretiyle ülkenin bütün yönetimini tamamen ordunun eline verdi. Parlamentoyu dağıtmak suretiyle anayasayı askıya aldı. Başbakan Maruf al Davalibî’ye tutuklatarak cumhurbaşkanını da görevden azletti. Edip al Şişekli Arap Özgürlük Harekâtı’nı kurdu ve bu diktatörlüğe boyun eğmeyen bütün parti ve grupları da baskı altına aldı.¹⁰

Mart 1954 tarihinde General Mustafa Hamdun’un darbe ilan etmesinden sonra Edip al Şişekli ülkeyi terk edip kaçtı. Bu iktidar 28 Eylül 1961’e kadar Suriye’de iktidara muhafaza edebilmiştir. Cemal Abdülnasır’ın baskıcı rejimine karşı olan kızgınlık zirveye ulaşmıştır. Bunu büyük bir fırsat ve ganimet bilen Albay al Nahlâvî

⁹ Tahhan, a.g.e., s. 183.

¹⁰ Tahhan, a.g.e., s. 187-188.

Kral Hüseyin ile anlaşmış bulunan bir grup subay ile 28 Eylül 1961 tarihinde bir darbe teşebbüsüne girişti ve “Arka Dönem” adı verilen 8 Mart 1963 tarihine kadar arka arkaya birçok darbe yaşandı.¹¹

2. Irak'ta Arap Baas Sosyalist Partisi Devrimi (1963)

8 Şubat 1963'te General Münzir el Vendâvi¹² önderliğinde Baas partizanı genç subaylar yönetime el koyarak Kasım'ı devirdiler.¹³ Bu darbe Kasım'ın ve Irak Komünist Partisi'nin sonu oldu. Partinin binlerce üyesi yakalanıp işkenceden geçirilir ve katledilirken,¹⁴ liderlerinin pek çoğu sürgüne gitmek zorunda kaldı.¹⁵ Aslında Baas Partisi'nin iktidara gelişini kolaylaştıran başlıca olay 12 Aralık 1962'de başlayan öğrenci isyanı idi.¹⁶

Bu talebeleri teskin için mütehakkim usullere başvurulmuş olsaydı bastırılacak bir olaydı. Yüksek Mahkeme Başkanı'nın oğlu Fazıl Abbas el Mehdevi ile başka bir talebe arasında kavga çıkmıştı. Okul mercileri, her iki tarafı mahkeme yoluyla cezalandırmaya teşebbüs edince Mehdevi oğlu lehinde müdahalede bulundu. Bu Irak'ın bütün liselerine sirayet edecek olan bir görevin başlamasına sebep oldu. Daha

¹¹ ,Tahhan, a.g.e., s. 192-193.

¹² Özel görüşme, Hasan Özmen, 12 Şubat 2007.

¹³ Nuri Abdulhamid el Aani, vd. **Tarih el Vuzarat el Irakiye fil A'hd el Jumhuri 1958-1968**, 5. Bölüm, Bağdat, Beyt al Hikme Yayınları, 2002, s. 350-351; Hamid el Bayati, **Esrar İnkilab 8 Şubat 1963 fil el Irak fil el Wetaik el Sirriye el Biritaniye**, Londra, el Rafid Yayınları 1996, s. 20-21.

¹⁴ Kasım'ın Arap Birleşik Cumhuriyet'ine karşı olması da nedenlerden biriydi. Salih Hüseyin al Juburi, **Tawrat 8 Şubat 1963 fil Irak Nihayet Hukum Abdukarim Kasım**, Bağdat, Dar al Hurriye Yayınları, 1990, s. 39.

¹⁵ Tarık Ali, **Bush Bağdat'ta Irak'ın Yeniden Sömürgeleştirmesi**, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Agora Yayınları, 2003, s. 116.

¹⁶ Ja'fer Abbas Hamid, vd., **Tarih el Vuzarat el Irakiye fil A'hd el Jumhuri 1958-1968**, 6. Bölüm, Bağdat, Beyt el Hikme Yayınları, 2002, s. 9.

sonra Bağdat Üniversiteleri'ndeki talebeleri de içine alan bir genel talebe grevi hüviyetine büründü. Ancak Şubat'ta grevin başlatılmasından aylar sonra darbe gerçekleşti.¹⁷

Irak'taki Baas hükümeti, Suriye hükümetinin durumunu tehlikeye düşürmek için sabotaj faaliyetine de başvurdu. 17 Şubat'ta Baas partisinden Eflak'ın başkanlığındaki bir heyet Irak hükümetinin daveti üzerine Bağdat'a gelerek Irak'la teklif edilen birleşme konusunu müzakere etti. Suriye'deki Baas'ın muhalefette olduğu bir esnada Baas heyetinin böyle bir sorunu görüşmesi, Halid el Azm başkanlığındaki Suriye kabinesini sabote anlamını taşıyordu.¹⁸ Dolayısıyla Baasçılar bu ziyaretten hemen sonra 8 Mart 1963'te darbeyi gerçekleştirdiler.¹⁹

Irak'taki Baas hükümeti bir dereceye kadar Suriye'de olduğu gibi genellikle gençlerden oluşmaktaydı ve parti liderleri arasındaki görüş ayrılığı da başarısızlığın bir sebebiydi. Şahsi rekabet ve birbirini çekememezliği de payı büyüktür.²⁰

Bu gelişmelerin akabinde 18 Kasım 1963 tarihinde gerçekleşen askerî darbeyle Baas Partisi iktidardan uzaklaştırıldı²¹ Abdülselam Arif artık Irak'ta tek adam idi. Yeni İÜKK sadece askerlerden oluşuyordu. Barzani'nin verdiği destekle de

¹⁷ Abu Jaber, a.g.e., s. 81.

¹⁸ Abu Jaber, a.g.e., s. 101-102.

¹⁹ Ahmet el Kudsi, **Arap Dünyasında Milliyetçilik ve Sınıf Mücadelesi**, y.y., Köz Yayınları, t.y., s. 59.

²⁰ Abu Jaber, a.g.e., s. 83-102.

²¹ Bunun nedenlerinden biri de parti içindeki birlik beraberliğin olmaması idi. Tahrir Square, "Baghdad, Showing the Monument of Liberty Courtesy United Nations," <http://www.photius.com/countries/iraq/government/iraq> 20 Şubat 2007; Ümit Özdağ, Sedat Laçiner ve Serhat Erkmen, **Irak Krizi (2002-2003)**, Ankara, ASAM Yayınları, 2003, s. 173.

Baasçuların önemli ölçüde saf dışı edilmesini sağladılar²² ve kısa bir süre sonra da Suriye ile Irak arasındaki ilişkiler iyice bozuldu. Böylece Nasır bir taraftan Irak – Suriye birleşmesini engellemiş oldu ve diğer taraftan ise, Arap alemindeki liderlik mevkiini muhafaza etmiş oldu.

1963 denemesi denildiği gibi sol kesimi yüzünden başarısızlığa uğramamıştı. Başarısızlığın ana nedeni liderlerin olasılıkları tam hesaplayamamaları, ideal olanla mümkün olan arasında ve temel hedeflerin başarılması için değişken pratik bir program arasında denge kuramamalarıydı.²³

3. Âdemi Merkeziyet Anlaşması

8 Şubat 1963 darbesinden sonra, iktidara gelen yeni hükümet, Barzani'ye özerklik verme kararı aldı.²⁴ Dolayısıyla konuya açıklık getirmek için de, hükümet ile Barzani arasında çeşitli görüşmeler başlatıldı. 10 Şubat'ta KDP²⁵ adına "Ulusal Hükümet Konseyi"ne bir telgraf çekilerek "ateşkes ilan edilmesi, Kürt siyasi tutukluların serbest bırakılması, özerklik hakları verilmesi" vb. isteklerde bulunuluyordu. Hükümet, KDP'den gelen mesajlar doğrultusunda KDP'den temsilci istedi. Bağdat'ta bulunan Yusuf – Ahravi ikilisine başkanlık etmek üzere, Barzani,

²² Hakkı Öznur, **Caşların Savaşı Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi**, Ankara, Altinküre Yayınları, 2003, s. 122.

²³ Arap Baas Sosyalist Partisi, **Devrimci Irak 1963-1973**, Ankara, Irak Büyükelçiliği Basın Ataşeliği, 1974, s. 53.

²⁴ Erel Tellal, **Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2000, s. 173.

²⁵ Kürdistan Demokrat Partisi 16 Ağustos 1946 tarihinde, 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden ve Nazizmin yıkılmalarından sonra Güne Kürdistan'da (Irak Kürdistanı) kuruldu. Partinin kuruluş kongresi 16 Ağustos 1946 tarihinde gerçekleşti ve Mustafa Barzani Parti Genel Başkanlığı'na getirildi. Mesud Barzani, **Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi –I**, İstanbul, Doz Yayınları, 2003, s. 455.

Talabani'yi gönderdi. 13–18 Şubat 1963'teki görüşmeler iki tur halinde Bağdat'ta yapıldı.²⁶ Görüşmelerin ikinci turunda Celal Talabani²⁷ başkanlığındaki Kürt heyeti Irak hükümetine aşağıdaki talepleri içeren bir muhtıra sundu:

1. Irak Cumhuriyeti, gönüllülük esasına dayalı birlikte yaşamak arzusunu ifade eden eşit haklara sahip başlıca iki milliyetten -Araplardan ve Kürtlerden- kurulu birleşik bir cumhuriyettir.
2. Irak anayasası, ülkedeki Kürt ve Arap nüfusun sayısı arasındaki orantıya uygun olarak Kürt halkının temsilcilerinin de iştirak edeceği yüksek yasama ve yürütme organlarının kuruluşunu öngörmelidir.
3. Merkez hükümetin görev yetkileri şunlar olmalıdır: Devlet aygıtının genel yönetimi, BM teşkilatı ile ilişkiler dahil dış siyasi işler, ulusal savunma, ülke petroleri ile ilgili işler, gümrük politikası, gümrük vergileri, uluslararası liman ve havaalanları, ana demiryolları ve karayollarının denetimi, yurttaşlık işleri, devlet bütçesinin hazırlanması, merkezi radyo ve televizyon yayını.

Muhtıra, serbest tek dereceli ve gizli oylama esasına dayalı seçim yoluyla Kürdistan²⁸ halkı tarafından seçilen otonom yasama ve yürütme organlarının kurulmasını öngörüyordu. Süleymaniye, Kerkük ve Erbil sancakları ile Musul ve Diyala livalarında, halkın çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu bölgeler, Kürt otonomisinin sınırları içinde olacaktır. Muhtıranın ikinci bölümünde, çözümlenmiş

²⁶ Tellal, a.g.e., s. 173-174.

²⁷ 1934'te Taq Taq'ta (Süleymaniye'ye Bağlı bir kasabadır) doğdu. Talabani Bağdat Üniversitesi Hukuk bölümü mezunudur. Talabani, 2005'te Irak Cumhurbaşkanı oldu. Talabani, Kuzey Irak'taki en büyük iki partiden Kürdistan Yurtseverler Birliği, KYB'nin lideriydi. "Jal el Talabani Kurdish leader," <http://www.answers.com/topic/jal-al-talabani-4> 15 Şubat 2007.

²⁸ Kürtlerin bulunduğu yer anlamına geliyor. S.G. Edmunz, **Kurd ve Turk ve Arap**, Arapça'ya çev. Jerjis Fathallah, , Erbil, Dar Aras, 1999, s. 7.

olmaları, anlaşmanın sağlanması açısından ilkesel olarak önemli kabul edilen temel sorunlar tek tek sayılıyordu:

Genel Irak parlamentosunda Kürt milletvekillerinin, merkezi hükümetin içinde Kürt bakanların ve devlet dairelerinde Kürt memurların sayısı arttırılacak, Kürtlerin yüksek öğrenim hakkı tanınacak. Irak ordusunun genelkurmay ikinci başkanı Kürt olacaktır, Irak ordusunun adının değiştirilmesi halinde, Kürt birlikleri “Kürt tümeni” olarak adlandırılacaktır, Kürtler askerlik hizmetini Kürdistan'da yapacaklardır. Kürt heyeti, bu talepleri ileri sürerken, kayıtsız ve şartsız kabulünde ısrar etmiyordu. Heyet, hükümetin her iki taraf için kabul edilebilir önerilerini görüşmeye gereğinde ödün vermeye hazır olduğunu ifade etmişti.²⁹

Ancak Baas, 6 Mart'ta Kürtlere özerklik tanımının söz konusu olmadığını açıklarken, 9 Mart'ta “âdemi merkezîyet esası içinde Kürt milletinin milli haklarını tanıdığını” resmen açıkladı. Özerklik, dışişleri, ulusal savunma ve maliye yönetimin diğer alanlarını kapsıyordu.³⁰ Bağdat'taki Kürt temsilcisi Salih Yusuf ise, hükümetin bu önerisini kabul ettiklerini bildirdi. Uluslararası basına göre, Kürtler kazanmıştı. Fransız Le Monde gazetesi, Bağdat'ın açıklamalarına müteakiben 12 Mart 1963 tarihli sayısında şu başlığı atıyordu: “Bağdat, Irak Kürdistanı'na özerklik tanıdı.”³¹

²⁹ M.S. Lazarev, vd. **Kürdistan Tarihi**, çev. İbrahim Kale, İstanbul, Avesta Yayınları, 2001, s. 299-230.

³⁰ Tellal, a.g.e., s. 173-174.

³¹ “Bagdad a ccorde L'autonomie au Kurdistan irakien,” **Le Monde**, 12 Mars 1963; Öznur, a.g.e., s. 116-117.

15 Mart 1963 günü Devrim Komuta Konseyi, “Kürt meselesinin çözümüne yönelik bir önlem” Kürt bölgesi de dahil ülkedeki taşra “yönetimlerinin destantralizasyonu” ile ilgili bir plan yayımladı. Söz konusu plan, tüm Irak’ın yeni idari taksimat uyarınca altı vilayete bölünmesini öngörüyordu: Musul, Kerkük, Süleymaniye, Bağdat, Hille (Babil) ve Basra. “Doğal olarak Kürt ulusal – demokratik güçleri bu planı reddettiler”.³²

18 Mart 1963’te Köysancak’ta bir “halk konferansı için” askeri örgütlerden, Kürt entelijensiyasından ve Kürt temsilcilerinden geniş toplumsal çevrelerin sözcüleri de katılmıştı. Konferansta “24 Nisan Muhatarası” denilen ve Kürt taleplerini içeren yeni bir metin hazırlandı. Konferans Bağdat hükümetiyle görüşmeleri sürdürecektir Talabani başkanlığında bir de heyet seçti.³³

24 Nisan günü Bağdat’taki Kürt heyeti, daha önce hükümete sunulmuş olan Kürt taleplerini yayımladı. Kürt heyetinin başkanı Celal Talabani, birkaç günlüğüne Kahire’ye gitti.³⁴ Mısır lideri Cemal Abdülnasır, Kürt heyetinin temsilcisi Talabani ile görüştü. Arap milliyetçilerinin “efsanevi liderimiz” diye nitelendirdikleri “El-Rais” lakaplı Nasır bu görüşmede Talabani’ye “özerklik olmasa bile bazı hakların Irak hükümeti tarafından verilmesinden” yanaydı. Kahire dönüşü, Talabani Bağdat’ta hükümet yetkilileriyle çeşitli müzakerelerde bulundu.³⁵

³² Lazarev, vd. a.g.e., s. 301.

³³ Lazarev, vd. a.g.e., s. 301; Chris Kutschera, **Kürt Ulusal Hareketi**, çev. Fikret Başkaya, İstanbul, Avesta Yayınları, 2001, s. 277.

³⁴ Lazarev, vd. a.g.e., s. 301.

³⁵ Öznur, a.g.e., s. 116.

Oysaki Barzani, Talabani'nin Kahire'ye gidişine sinirlenmişti. Talabani'nin Kahire'de yapacak işi olmadığını, Kürt savaşçılara ve mevzilere dönmeleri için emir verdiğini savaşa daha da ötede Irak hükümeti özerklik vermeye yanaşmazsa, bağımsızlık ilanına bile hazır olduğunu söylemişti. Barzani, Talabani'yi Kürt meselesini Kahire'ye taşımakla suçlayacaktır.

Kürtler ile Baasçılar arasında özerklik anlaşmasının uygulamasında sorun çıktı. 10 Haziran 1963'te Devrim Komuta Konseyi Kuzey Irak'taki durum hakkında bir bildiri yayınladı. Bildiri de;

“Bütün hain gruplara, halk ve adalet düşmanlara, teslim olmaları için 24 saatlik bir süre verilmiştir... Barzaniler, derhal teslim olmaya yanaşmazsa, bu tutuklamalarının yol açacağı bütün sonuçların bedelini ödeyeceklerdir.”³⁶

Barzani'nin silah bırakmaması üzerine operasyon başlatıldı. Operasyona Salah Mehdi Ammaş komutanlığında Irak güçleri haricinde³⁷ Albay Fehed el Şair komutanlığında olan Suriyeli güçler de katıldı.³⁸ Irak Milli Muhafızları'na bağlı olan birçok uçak operasyon sırasında Kürt köylerini bombalamaya başladı.³⁹

³⁶ Öznur, a.g.e., s. 120.

³⁷ Jonathan Randal, *Ummetun fi Şikak Durub Kurdistan Kema Seleketha*, 2. Baskı, Arapça'ya çev. Fadi Hemud, , Beyrut, Dar al Anhar Yayınları, 1997, s. 187.

³⁸ Hazım Sağya, “Mezabih el Akrad fi Muazarat Suud Saddam ve Hurubihi,” *el Hayat*, 15 Nisan 2003.

³⁹ Deniz Gökçe, Ömer Faruk Barış, “Baas Milliyetçiliği Sancılı Doğuşu,” *Akşam*, 23 Şubat 2003.

B. İkinci Aşama: Kürt Özerk Bölgesi (1970 -1974)

1. Irak'ta Sosyalist Arap Baas Partisi Devrimi (1968)

17 Temmuz 1968 sabahı saat 3'te Baasçılara silahlı ayaklanmaya başlama, Başkanlık Muhafız Tank Alayına saldırma ve kontrol altına alma emri verildi. Baasçılar başkanlık sarayına sararak çember içine aldılar.⁴⁰ Aynı anda Abdürrahman Arif, Muhafız alayı karargâhından telefonla arandı ve Irak'ı sağ terk etmesi karşılığı teslim olması istendi. Başlangıçta Arif reddetti. Fakat saray yayılım ateşine tutulunca ve bir çıkış yolu olmadığını görünce, teslim olmayı teklif etti.⁴¹ Arif saraydan alınarak şafak sökerken⁴² İstanbul'a sürgün edildi.⁴³

Darbenin ardından ordu içinde düşünce ayrılıkları başladı. Baasçı ile Baasçı olmayanlar arasında, iktidarın nasıl paylaşılacağına dair anlaşmazlık ortaya çıktı. Bunu on beş gün sonra 30 Temmuz'da ikinci bir darbe takip etti,⁴⁴ ve General Ahmet Hasan el Bekir'in⁴⁵ bulunduğu Devrim Komuta Konseyi⁴⁶ ülkedeki tek yetkili organ,

⁴⁰ İbrahim Halil Ahmet, Ca'fer Abbas Hmiidi, **Tarih el Irak el Mua'sr**, Musul, Dar el Kutub Yayınları, 1989, s. 242; Muhammed Hassan, David Pestieau, **İşgal Altındaki Ülke Irak**, çev. Evren Madran, İstanbul, Papirüs Yayınları, 2005, s. 88.

⁴¹ Dolayısıyla bu devrime "Beyaz Devrim" adı verildi. Ali Hayyun, **Tawrat 8 Şubat 1963 fil Irak el Sira't ve el Tahavulat**, , Bağdat, Afak el Arabiye Yayınları, 1990, s. 236.

⁴² Hanna Battuta, **el Irak**, 2. Baskı, 3. Bölüm, çev. Afif el Rizaz, Muasseset el Abhat el Arabiye Yayınları, Beyrut 1999, s. 389.

⁴³ Bilâl N. Şimşir, **Türk – Irak İlişkileri'nde Türkmenler**, İstanbul, Bilgi Yayınları, 2004, s. 169.

⁴⁴ John Keegan, **Irak Savaşı ve Türkiye**, çev. İlhan Bekbay, İstanbul, Marka Yayınları 2005, s. 40.

⁴⁵ 1914'te Tikrit'te doğdu. İlk ve ortaokulunu doğduğu şehirde bitirdikten sonra İlk Öğretmenler okuluna girdi. Okuldan 1932'de mezun oldu. Bekir, 1938'de Bağdat'ta bulunan Askeri Akademiye girdi. Böylece 6 yıllık öğretmenlik görevine son verdi. Bekir subaylık sırasında birçok görevlere atandı. Dolayısıyla hem 58 ihtilalinin hem de 68 ihtilalinin mimarlarından sayılır. Saddam 1979'de iktidarı ele geçirdi ve Bekri zorunlu ikâmet altına aldı. Bekir 1982'de ağır bir hastalığı yakalandıktan sonra vefat etti. Alaaddin el Zahir, "Ahmet Hasan el Bekir Min Tikrit İle el Riase," <http://www.almawsem.net/diwan01/index80.htm> 15 Şubat 2007.

⁴⁶ 17 Temmuz 1968 darbesinden sonra oluşturulan Devrim Komuta Konseyi ve Hükümetin kilit yerlerinde bulunan Ahmet Hasan El-Bekir (Cumhurbaşkanı) Saddam Hüseyin, Hardan El-Tikriti, Hammad Şehab, Sadun Gaydan, Hayrullah Talfah, Salah Ömer Ali gibi isimlerin Tikrit Klanı

Saddam Hüseyin⁴⁷ de Konsey'in Başkan Yardımcısı oldu. Saddam bir kez daha el Bekir'in yardımcısı idi ve kendisine uzmanlık alanı olan iç güvenlik sorumluluğu verildi.⁴⁸

Aslında Baas Partisi'nin iktidara gelişini kolaylaştıran başlıca olay 5 Haziran 1967'da Arap – İsrail savaşıydı. Nasır, Tiran Boğazı'nı 23 Mayıs 1967'de İsrail gemilerinin geçişine kapattı. Böylece Kızıl Deniz'e giriş bloke edilirken, bu durumun İsraili provoke etmesi kaçınılmazdı. Mısır ve İsrail, askeri birliklerini teyakkuz haline getirirken, 30 Mayıs 1967'de Kahire'de BAC ile Ürdün arasında bir savunma antlaşması imzalandı.⁴⁹

İsrail 5 Haziran 1967'de ilk saldırıyı yaparak savaşı başlatmış oldu. Arap devletleri kapsamlı bir doktrin ve stratejiye sahip değilken, 8 Haziran'da Mısır tamamen yenik duruma düştü. Suriye'ye yönelik geniş kapsamlı bir saldırı SSCB'nin müdahalesini doğurabilirdi. Altı

mensubu olmakla birlikte, aynı zamanda aralarında akrabalık ve aile bağları da bulunmaktadır. Dolayısıyla bu askeri liderlerin bulunması nedeniyle darbe verimli oldu. "İrak'ın Genel ve Siyasi Durumu," <http://www.iraqitirkman.org.tr/siyasidurum.html>, 15 Şubat 2007; The Library of Congress Country Studies "Iraq The Emergence of Saddam Hüseyin, 1968-79," http://workmall.Com/wfb/2001/iraq/iraq_history, 15 Şubat 2007.

⁴⁷ 28 Nisan 1937 tarihinde, Bağdat'ın kuzeyinde Dicle Nehri'nin kıyısındaki Tikrit adlı bir kasabada doğdu. Doğumundan 9 ay sonra babasının ölmesinin üzerine amcası tarafından büyütüldü. 9 yaşına kadar okula gidemedi. 18 yaşına geldiğinde başkent Bağdat'a taşındı ve kendini birdenbire öğrenci eylemlerinin içinde buldu. 1956 yılında İngiltere yanlısı Bağdat yönetimine karşı girişilen bir ayaklanmaya katıldıktan sonra Baas Partisi'nin atkın militanlarından biri oldu. Baas'ı yönetime getiren 17 Temmuz 1968 tarihli darbeye etkin olarak görev almasının karşılığında, Devrim Komuta Konseyi'nin başkan yardımcılığına getirildi. Bulunduğu görevde sivriiler Saddam, basamakları hızla tırmanarak on yıl içinde Irak'ın devlet Başkanı, Başbakanı, Genelkurmay Başkanı, Devrim Komuta Konseyi Başkanı ve Baas Partisi lideri oldu. Saddam'ın, Irak'ı Körfez'in bir numaralı gücü haline getirme hırsı, ülkeyi, komşusu İran'la savaşa götürdü. İran ile giderek gerginleşen ilişkiler, 1980 yılında Irak'ın İran'a saldırmasıyla koptu. Gözlemciler göre 8 yıl süren kanlı savaşın nedeni, Saddam'ın İran'da gerçekleştirilen İslami Devrimin Irak'a sıçramasından duyduğu endişeydi. Saddam, yönetimi boyunca Irak'ı silahlandırmak için sürekli çaba gösterdi. "Saddam Hüseyin" **Cumhuriyet**, 3 Ağustos 1990.

⁴⁸ Mehmet Yılmaz, "Bir Diktatör Masalı," **Aksiyon**, 17 Mart 2003, Sayı: 432.

⁴⁹ Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası (1945–1970)**, Ankara, Sevinç Yayınları, 1972, s. 144 – 146.

gün devam eden savaş 10 Haziran 1967'de sona erdiğinde İsrail, savaştan önce sahip olduğu topraklardan 4 kat da geniş olan bir alanı işgal etmiş bulunuyordu. Bütün Sina Yarımadası ve Gazze Bölgesi'ni, Kudüs'ün tamamını, Şeria Nehri'nin batısındaki Ürdün topraklarını ve Suriye'nin Golan Tepesi'ni ele geçirmiş bulunuyordu.⁵⁰

2. Kürt Özerk Bölge Anlaşması (11 Mart 1970)

Kürtlerle Irak hükümeti arasında çözüm arayışları sürürken, 21 Ocak 1970'de Bağdat radyosu öğlen yayımına ara vererek, hükümeti devirmek üzere bir komplonun meydana çıkarıldığını açıkladı. Irak hükümeti bu açıklamada İran hükümetini Bağdat yönetimini devirmekle suçladı. Komploya katılmakla suçlanan bir grup topluca yargılanarak idam edildi. İran Büyükelçisi de Irak'ın verdiği ultimatom üzerine Irak'ı terk etti.

Baasçılar bu olayları müteakiben ordu ve bürokrasi içerisinde temizliğe giriştiler. Ne kadar Baas aleyhtarı varsa susturdular. Saddam Hüseyin bu dönemde Baas Partisi'nin yönetimi üzerinde söz sahibi oldu.⁵¹ Irak'ın bir diğer önemli problem olarak karşısına çıkan Kürtlerle çatışmaya son vermek için, Yevgeniy Primakov'un⁵² getirdiği çözüm formülü üzerine mutabakat sağladıktan sonra 8

⁵⁰ Şen, a.g.e., s. 256-257.

⁵¹ Öznur, a.g.e., s. 161.

⁵² “Benim, o sıralarda Saddam ile ilgilenmemin belirli nedenleri vardı. Tarafları görüşme masasına oturtmaya çalışanlardan biriydim. Devrim Konseyi Komutanlığı da Kürtlerle görüşmek üzere Saddam'ı Irak delegasyonunun başına geçmiştir. Saddam gerçekleri de görebiliyor, hele bir tehlike karşısında kaldığı zaman son derece gerçekçi olabiliyordu. Saddam'ı çok iyi karakterize edecek iki örnek vereceğim, 1970 yılının başında, Kürtler ile barış antlaşmasının imzalanmasına çok yakınlaşmıştı. Ne var ki, hiç de beklenmedik bir zamanda Saddam : “Antlaşmayı imzalayamam” dedi.

Mart'ta, Barzani'nin bulunduğu bölgeye gitti. Barzani ve KDP yetkileriyle görüştü. Bu görüşme üç gün sürdü.⁵³ 10 Mart 1970'te Baas Partisi hükümeti adına Saddam Hüseyin ile Kürdistan Demokratik Partisi lideri Mustafa Barzani arasında Navpırdan'daki küçük okulda 11 Mart 1970 Anlaşması⁵⁴ imzaladılar.⁵⁵ Bu anlaşma, 4 yıl içinde gerçekleştirilerek, 11 Mart 1974'e kadar tüm antlaşma hükümleri yerine getirilmiş olacaktı.⁵⁶ Bu anlaşma, SSCB'nin girişimiyle sağlandığı için, Kürtler ile ABD arasında bir dönüm noktası haline geldi. Çünkü ABD bu anlaşmanın hemen akabinde Kürt gruplarına sağladığı desteği kesti.⁵⁷

11 Mart 1970 Anlaşması ana hatlarıyla kültürel, idarî ve siyasî hakların geliştirilmesi, örgütlenmeye konan sınırların kaldırılması ve toprak reformu vaadi içeriyordu. 15 maddelik 1970 Anlaşması'nın maddeleri şöyle sıralanıyor;

“Kürtlerin yeniden savaşa başlayamayacağına dair bir garanti var mı ?” diye sordu. “hayır böyle bir garanti yok” diye cevap verdim. “Ama eğer Kürtler, barış koşullarına Bağdat tarafından uyulmasına rağmen, anlatmayı bozar ve savaşı başlatırsa, önceden kendileriyle dayanışma içinde bulunan Sovyetler Birliği yanında daha birçok ülkenin de desteğini yitirmiş olacaktır. Bu, sizin için hiçbir anlam taşımıyor mu?”. Yevgeniy Primmakov, **Kapalı Kutu Rusya**, çev. Nuri Eyüpoğlu, der. Ayşe Edirne, y.y., Mataş Yayınları, 2002, s. 43 - 44.

⁵³ Öznur, a.g.e., s. 161.

⁵⁴ Anlaşmaya son noktayı koymak için Mahmut Osman, İdris Barzani ve Mesut Barzani olmak üzere KDP'nin birçok yetkilisi Bağdat'a gitti. Yunan Hırmız, **Eyyami fi Tawrat Kürdistan**, 2. Baskı, Erbil, Dar Aras Yayınları, 2001, s. 107-108; Peter Galbraith, **Irak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?**, çev. Mehmet Murat İnceyayın, İstanbul, Doğan Yayınları, 2007, s. 141.

⁵⁵ Denise Natali, “Negotiating with Baghdad,” <http://soma-digest.com/Details.asp> 20 Şubat 2007; Gareth Stansfield, ‘The Kurdish Question in Iraq, 1914-1974’, **The Middle East** Online Series 2: Iraq 1914-1974, Thomson Learning EMEA Ltd, Reading, 2006; Ümit Fırat, “Hasan Cemal'in Kürtleri,” **Serbestî**, Nisan-Mayıs 2003, Sayı: 13; David A. Korn, “Mustafa Barzani'nin Son Yılları,” **Serbestî**, Haziran-Temmuz 2004, Sayı: 16.

⁵⁶ “11 Mart 1970 Deklarasyonu,” <http://turkish.rizgari.com/modules.php> 20 Şubat 2007; http://www.photius.com/countries/iraq/government/kurdish_autonomy.html 20 Şubat 2007; İrfan Güler, “Kuzey Irak'taki Kürt Otoritesinin Uluslararası Hukukî Statüsü,” **Serbestî**, Şubat 1999, Sayı: 3; David Makdwel, “**el Akrad**” Arapça'ya çev. Ayvet Faiz, Merkez Abin Khaldun Lildirasat el İnmaiye, Kahire 1998, s. 29.

⁵⁷ Ersal Yavi, **Kürdistan Ütopyası 1. Dosya**, İzmir, Yazıcı Yayınları, 2006, s. 404; Randal, a.g.e., s. 198.

1. Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde Kürtçe resmi ve eğitim dili olacak.⁵⁸
2. Hükümet, Kürtlere karşı bakanlık, kamu hizmetleri, askeri ve diğer görevlerde ayrımcılık yapılmayacağını taahhüt eder.
3. Hükümet, televizyonda Kürtlerin meseleleri hakkında özel programlar hazırlamayı planlamakta olup, Kürt bölgelerinde daha fazla sayıda ve daha iyi okullar açacaktır.
4. Kürt bölgeleri, polis ve güvenlik görevlileri dahil olmak üzere, Kürt yetkililer tarafından idare edilecektir.
5. Kürtler kendi öğrenci, gençlik, kadın ve öğretmen örgütlerini kurabilirler.
6. Ayaklanmalar sırasında hükümetteki memuriyetlerini bırakan Kürtler, yeniden işe alınacaktır.
7. Kürt bölgelerinin geçmişte çektikleri zorlukların tazmin edilmesi ve savaşta ölen Kürtlerin ailelerinin ücretsiz barınmalarının sağlanmasının yanında, ekonomik kaynaklar adil olarak dağıtılacaktır.
8. Kürt ve Arap köylüler evlerine dönecekti.
9. Toprak reformu Kürt bölgelerinde hızlandırılacaktır.
10. Anayasada Kürt dili ve milleti tanınacaktır.
11. Kürtler, yayın istasyonlarını ve ağır silahlarını hükümete devredeceklerdir.⁵⁹
12. Devlet başkan yardımcılarında biri Kürt olacaktır.⁶⁰
13. Kürt vilayetleri, anlaşma doğrultusunda idare edilecektir.
14. Devlet, Kürt çoğunluğu bulunduğu yerleri belirlemek üzere nüfus sayımı yapacaktır.

⁵⁸ Kutschera, a.g.e., s. 325.

⁵⁹ Kıvanç Galip Över, "Irak'ta Bütünleşmeye Doğru," *Avrasya Dosyası*, Sonbahar 2000, Cilt: 6, Sayı: 3.

⁶⁰ Habib Muhammed Kerim, *Tarih el Hizib el Dimokrati el Kurdistani*, Duhok, Habat Yayınları, 1998, s. 122.

15. Kürtler parlamentoda orantılı olarak temsil edilecektir.⁶¹

Sovyetler Birliği yöneticileri, Irak Cumhurbaşkanı Ahmet Hasan el Bekir'e gönderdikleri telgrafta, "*Biz bu anlaşmanın yerine getirilmesinin Irak Cumhuriyeti'nin iki kardeş halkı Araplarla Kürtler arasındaki dostluğun ve ulusal birliğin pekiştirilmesine yardımcı olacağı inancındayız*" diyordu.⁶²

Anlaşmanın imzalanmasının ardından 18 Mart'ta Araplardan ve Kürtlerden oluşan 9 kişilik bir komite kuruldu ve anlaşma hükümlerinin uygulanması yolunda çalışmalara başlandı. Bu arada Baas, 29 Mart'ta yeni kabinesini ilan etti. Yeni kabinede Barzani'nin seçtiği 5 Kürt Bakan⁶³ da bulunuyordu.⁶⁴

Barzani ile Saddam bir gizli belge üzerinde anlaştılar. Belgede, "Bir sene içerisinde Kürt Özerk Bölgesi'nin sınırlarını ve yüzölçümünü belirlemek için bir nüfus sayımı yapılmalı" diyordu.⁶⁵

Saddam Hüseyin, bu gizli belgeyi imzaladıktan sonra kendini güçlendirmek için dört yıllık bir süreyi kazanmış oldu. Bu süre zarfında Irak ordusu, modernleşmeye

⁶¹ Över, a.g.m., s. 152.

⁶² Öznur, a.g.e., s.182.

⁶³ İhsan Şirzat, Nuri Şavis, Sami Abdulrahman, Salih Yusufi ve Nafiz Celal.

⁶⁴ Öznur, a.g.e., s. 166.

⁶⁵ Middle East watch, Human Rights Watch, **Irak'ta Soykırım: Kürtlere Karşı Enfal Harekâtı**, çev. Akın Sarı, Orhan Akalın ve Umut Hasdemir, İstanbul, Aram Yayınları, 2004, s. 67; Randal, a.g.e., s. 189.

çalışırken,⁶⁶ Sovyetler Birliği ile Irak arasında 9 Nisan 1972’de on beş senelik bir dostluk anlaşması imzaladı.⁶⁷

Sovyetler’in Irak’la imzaladığı dostluk anlaşması ABD’yi de tedirgin etti. Irak’ın jeopolitik görüşlerinde Moskova ile yakınlaşması sadece Amerika’yı değil, İsrail’i ve en önemlisi Irak’la sınır komşusu olan İran’ı rahatsız etti. Sovyetler, bölgede en önemli güç haline geldi. Dolayısıyla 1973’e kadar Irak dağlarında peşmergelere karşı üstünlük sağlayamayan Irak ordusu 1974’ün başlarından itibaren gerek dağlarda, gerekse düz arazilerde savaş üstünlüğünü lehine çevirdi.⁶⁸

3. Kürt Özerk Bölge Kanunu (11 Mart 1974)

11 Mart 1974 de Cumhurbaşkanı Ahmet Hasan el Bekir tarafından açıklanan, Devrim Komuta Konseyi’nin kararı ile Kürt bölgesi için Özerklik bildirgesi şöyleydi: "Kürtlere Muhtariyet verilmesi için söz verilen, 1970 Mart’ından, dört yıl sonra bugün, bu sözü yerine getirmek üzere....Geçici Anayasayı Değiştirme Kararı No: 247 16 Temmuz 1970 geçici Anayasanın 63/B fıkrasına dayanarak 11 Mart 1974 tarihinde toplanan Devrim Yürütme Meclisi halk adına şu kararları almıştır”.⁶⁹

11 Mart 1974 Saddam Hüseyin İdris Barzani ile görüştü. Bu görüşmede Saddam, Barzani’ye “biliyorum, buradan gittiğinizde bir ayaklanma başlatacağız” diye

⁶⁶ Öznur, a.g.e., s. 166.

⁶⁷ Mesud Barzani, **Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi –II**, İstanbul, Doz Yayınları, 2005, s. 279; Randal, a.g.e., s. 199.

⁶⁸ Öznur, a.g.e., s. 176.

⁶⁹ Muhammed İhsan, **Kürdistan ve Devametül el Harıb**, London, Dar el Hikme, 2000, s. 274.

çıkmişti. Barzani ayrılmasından sonra Saddam'a tepki olarak hükümetteki Kürt bakanlar ve bürokrasideki Kürt valiler görevlerinden istifa etti.⁷⁰ Bağdat, Kürtlerin Ulusal Cephe'ye katılması için on beş gün süre verdi. Özerklik Yasası Baas'ın bir önceki yasadan ileriye geçen ama Kürtlerin ve gerçek iktidar koltuğu ile ilgili taleplerinin gerisinde kalan tutumunu ortaya koyuyordu. Huzursuzluk ve anlaşmazlığa neden olan temel maddeler şunlar:

1. 1957 Nüfus Sayımına göre Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler olarak tanımlanan Kürdistan, 11 Mart Anlaşması doğrultusunda Irak'ın ayrılmaz bir parçası olarak özerklikten yararlanacak, başkenti Erbil olacaktır.
- 5/6. Bölge, devletin mali bütünlüğü içerisinde özerk bir mali birim olacaktır. Bütçesi devletin konsolide bütçesi içinde yer alacaktır.
13. Cumhurbaşkanı bir Yürütme Meclisi oluşturulması için Yasama Meclisi'nin bir üyesini tayin edecektir. Cumhurbaşkanı Yürütme Meclisi'nin başkanını istediği zaman görevden alabilir, bu takdirde Yürütme Meclisi feshedilecektir.
17. Bölgedeki polis, güvenlik ve ulusal kuruluşlar İçişleri Bakanlığı'ndaki genel müdürlüklere bağlı olacak ve personeli Irak Cumhuriyeti'nde uygulanan yasa ve yönetmeliklere tabi olacaktır.
18. Bölgede merkezi otoriteyle ilgili daireler bağlı buldukları bakanlıkların altında oluşturulacak ve bu bakanlıkların yönetmeliklerine tabi olacaklardır.
19. Özerk organların kararlarının yasalara uygunluğu Irak Yüksek Mahkemesi tarafından denetlenecektir.⁷¹

⁷⁰ Öznur, a.g.e., s. 191.

⁷¹ David McDowell, **A Modern History Of The Kurds**, London, Typeset in Monotype Garamond, 1996, s. 335-336.

Bağdat, Kürtlere verdiği ultiyatoma uymadıkları gerekçesiyle K. Irak'a geçen beş Kürt bakanın yerine beş ayrı Kürt bakanı seçti.⁷² Bu bakanların başında Kürtler tarafından "hain" olarak nitelendirilen, Bağdat - KDP'nin kurucuları Haşim Akravi, Aziz Akravi ile Barzani tarafından evlatlıktan reddedilen ve daha sonra da öldürülen Ubeyddullah⁷³ Barzani ve "Partiye Şoresger ya Kürdistan" adlı bir örgüt kuran Şeyh Sıttar Tahir Şerif getirildi. Bu beşli ile birlikte eski diplomat Taha Muhittin Maaruf devlet başkanı yardımcılığına getirildi.⁷⁴

11 Mart Anlaşması hayata geçirilmedi ve savaş yeniden başladı.⁷⁵ Irak, KDP'nin denetimindeki Kürdistan'a büyük bir askeri saldırı başlattı. Irak ordusu beklenmedik biçimde başarılı oldu ve 1974 yazının sonunda KDP'nin ancak büyük çaplı İran desteğiyle ayakta durabildiği anlaşıldı.⁷⁶ Dolayısıyla Irak çıkış yolu aramaya başladı. Ürdün ve Cezayir'in ortak adımı ve ABD'nin bilgisiyle İran ve Irak Dışişleri Bakanları İstanbul'da bir araya geldiler ve Türkiye Dışişleri Bakanı'nın da katılımıyla tarafların ihtilaf ettiği konularda müzakereleri başladılar. Bu toplantıda İran - Irak sınırını yeniden tayin eden anlaşma metni hazırlandı. Buna göre; İran ve Irak ülkelerindeki 25 - 30 km. derinliğinde yer alan Kürt yerleşimlerini tahliye etmeyi ve buralardaki isyanları kamplarda ya da şehirlerde iskân etmeyi anlaştılar.

⁷² Kutschera, a.g.e., s. 352.

⁷³ Babasının bütün petrol ile birlikte tüm Kerkük bile verilse öz yönetim uygulanmasını istemediğini, Özerklik yasasının onun elinde olan her şeyi alacağını hâlbuki onun kayıtsız şartsız yönetimi elinde bulundurmak istediğini söyleyerek ve onu toprak reformunun uygulamamakla suçlayarak kendisinden ayrılması oldu. McDowell, a.g.e., s. 337.

⁷⁴ Öznur, a.g.e., s. 192.

⁷⁵ Mesud Barzani, "Kerkük Olayları," **Serbestî**, Aralık 2002, Sayı: 10.

⁷⁶ Kreyenbroek Sperl, **Kürtler Güncel Bir Araştırma**, 2. Baskı, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Cep Yayınları, 2003, s. 32.

Ayrıca Irak, İran Şahı'nın Kürtler'e yardımı kesmesi halinde İran'ın Ervendrud üzerindeki hakimiyetini bile tanıyabileceğini taahhüt etti.⁷⁷

Bu toplantıdan 6 ay sonra, Saddam ile İran Şah'ı Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün Cezayir'deki Devlet Başkanları konferansında 6 Mart 1975 günü bir araya geldiler ve Cezayir Anlaşması'nı imzaladılar.⁷⁸

Bu anlaşmadan hemen sonra İran Şahı Kürtlerin Irak'taki Özerklik emellerini desteklemekten vazgeçti⁷⁹ bu Barzani için etkisinden bir daha asla kurtulamadığı büyük bir yenilgi oldu. Kürt ulusçuları, bu yenilgiden sonra Barzani'nin mücadeleyi terk etme kararı üzerine derin bir biçimde bölündüler ve Talabani bu bölünmeden yaralanarak, Türkiye sınırına yakın bölgelerden Kürt özerkliği mücadelesini sürdürmek için Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Partisi'ni kurdu.⁸⁰

Temmuz 1979'da Devrim Komuta Konseyi Başkan Yardımcısı Saddam Hüseyin beyaz bir darbe ile el Bekir'i iktidardan uzaklaştırabildi⁸¹ ve aynı yılda da Şah devrildi. KYB ile artık Barzani'nin oğlu Mesut'un önderliğindeki KDP arasında yeni rejimin himayesini sağlamak için rekabet başladı. Bu rekabet Körfez harekâtına dek devam etti.⁸²

⁷⁷ Ali Rıza Şeyh Attar, **Kürtler Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler**, çev. Alptekin Dursunoğlu, İstanbul, Anka Yayınları, 2004, s. 163.

⁷⁸ Hişyar Özalp, "Tarihi Perspektifiyle Güney Kürdistan'ın Hukuki Statüsü," **Serbestî**, Güz 2005, Sayı: 22; Milton J. Esman, Itamar Rabinovich, **Ortadoğu'da Etnisite Çoğulculuk ve Devlet**, İstanbul, Avesta Yayınları, 2004, s. 334.

⁷⁹ Seymour M. Hersh, **Emir Komuta Zinciri**, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Agorakitaplığı Yayınları, 2004, s. 301.

⁸⁰ Sperl, a.g.e., s. 32.

⁸¹ Sezal, a.g.m; Öner Pehlivanoglu, **Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 2004, s. 69.

⁸² Sperl, a.g.e., s. 32.

C. Üçüncü Aşama: Güvenli Bölge (1991)

1. I. Körfez Harekâtı'nın İnsani Boyutu

İran-Irak Savaşından muzaffer bir edayla çıkan Saddam ve Irak Silahlı Kuvvetleri'nin, 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgale başlaması, bölgede yeni bir krize yol açmıştır. Aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 31'a yakın devlet, BM Güvenlik Konseyi'nin kararları doğrultusunda ve ABD önderliğinde Irak'a karşı çok uluslu bir güç oluşturmuştur.⁸³

28 Şubat 1991'de Irak ordusu Kuveyt'ten çekildikten sonra Basra şehrinde bir Iraklı tank namını şehrin göbeğinde bulunan Saddam'ın posterine çevirerek Şiilerin ayaklanmasına neden olmuştur.⁸⁴ Kuzeyde de Kürtler Bağdat'ta karşı ayaklanmışlardır. Bağdat kuvvetlerinin güneyindeki Şii ayaklanmasını bastırması sonrasında,⁸⁵ kuzeyde Kürtler ile Irak kuvvetleri arasında çatışmalar şiddetlendi.⁸⁶ Kuzey Irak'taki ayaklanma Mart sonlarına kadar sürdü. Ayaklanma önceden tasarlanmış çok planlı ve amacı belirli bir hareket olmaktan ziyade, geniş çaplı bir halk hareketiydi. O güne kadar ABD'nin Kürtlere yönelik gizli teşviki ve "Hür Irak'ın Sesi" radyosundan yapılan yayınlar ayaklanmanın çıkmasında da rol oynamıştı.⁸⁷

⁸³ Osman Metin Öztürk, "Irak: Yapısı ve Komşuları İle İlişkileri," **KÖK Araştırmalar**, Bahar 1999, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 180.

⁸⁴ Uluslararası Af Örgütü, **Nakız el Uhud vel İhdar Hukuk el İnsan fi Kurdistan el Irak**, London, Whitstable Litho Printers Ltd, 2005, s. 7.

⁸⁵ Osman Metin Öztürk, a. g. m., s. 180.

⁸⁶ Arı, a.g.e., s. 209.

⁸⁷ Erol Kurubaş, "Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Balası Savaş," **Avrasya Dosyası**, 2002, Cilt: 8, Sayı: 4.

Ayaklanmanın kısa bir süre içerisinde Saddam'ın Cumhuriyet muhafızları ile Mücahidin el Halk (Halk Mücahitleri)⁸⁸ tarafından bastırılmasının nedenlerinden biri Safvan Anlaşmasıydı. Bu anlaşma, Irak komutanları ile Amerikan komutanı Scowcroft arasında Kuveyt'in Safvan şehrinde imzalandı ve Irak ordusuna helikopter kullanma yetkisi verdi.⁸⁹ Nisan ayının başında Irak hükümetinin saldırısından kaçan yaklaşık 1.5 - 2 milyon arasında Iraklı Türkiye ve İran'a sığındı.⁹⁰

2. Çekiç Güç

a. Çekiç Güç'ün Doğuşu

1991 Mart ve Nisan aylarında Irak ordusunun saldırılarından kaçan yüz binlerce Kürt ve Türkmen Türkiye ve İran sınırına doğru yığılmaya başlamıştır. Bu gelişme Türk karar alıcılar tarafından büyük bir endişe ile karşılanmıştır. Göç eden kitlelerin 1988 göçünde olduğu gibi Türkiye'de kalacağı endişesi yanında göç edenler arasında karışan PKK'luların da Türkiye'ye sızma girişiminde bulunma ihtimali tedirginlik yaratmıştır.⁹¹ Sonradan anlaşılmıştır ki, göç kitleleriyle beraber yüzlerce PKK militanının, binlerce silah ve mühimmatla Türkiye'ye girmiştir ve terör eylemlerine başlamışlardır.⁹²

⁸⁸ 1980'den bu yana Irak topraklarında faaliyet gösteren bir İran muhalif örgütüdür.

⁸⁹ <http://ar.wikipedia.org>, 30 Eylül 2006.

⁹⁰ Uluslararası Af Örgütü, a.g.e., s. 7; Efraim Inbar, **Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 19; Carole A. O'Leary, "The Kurds Of Iraq: Recent History, Future Prospects," **MERIA Journal**, Volume 6, No. 4 December 2002.

⁹¹ Hasan Yılmaz, "Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası," **Avrasya Dosyası**, Sonbahar 2000, Cilt: 6, Sayı: 3.

⁹² Yazıcıoğlu, a.g.e., s. 195; Stephen C. Pelletiere, "Ortadoğu'da Türkiye ve Amerika: Kürt Bağlantısı," **Avrasya Dosyası**, Sonbahar 1994, Cilt: 1, Sayı: 3.

BM Güvenlik Konseyi, 678 sayılı kararında, bütün üye ülkelerden, Iraklı sığınmacılara uygun desteği sağlamalarını talep etmiştir. Türkiye de BM Güvenlik Konseyi'nin bu son kararına atıfta bulunarak bu kararı desteklemek maksadıyla, 107 (Ek-B) ve 108 (Ek-C) numaralı kararlara benzer şekilde, 126 sayılı kararı, (Ek-Ç) 17 Ocak 1991 tarihinde TBMM'den almıştır.⁹³ Bu karardan daha önce 5 Eylül 1990'da TBMM'den “Körfez Krizi sebebiyle, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına, Anayasanın 92.⁹⁴ maddesi uyarınca izin verilmesine dair” 108 sayılı Meclis kararı çıkararak Akbulut hükümetinin bu konudaki yetkililerini çok büyük ölçüde genişletmiştir. Özal da bu karardan yaralanarak Aralık 1990'da NATO'nun Çevik Kuvveti'nin hava birimini Türkiye'ye davet etmiştir.⁹⁵

Güvenlik Konseyi tarafından 3 Nisan 1991 tarihinde alınan 687 sayılı kararla, Irakla ateşkes yapılmıştı. Irak'ı çok sıkı bir denetim altına alan ve Irak Ulusal Meclisi'nde 6 Nisan'da kabul edilen bu karar da Iraklı sığınmacılara yardım yapılmasına, yurtlarına geri dönmelerinin sağlanmasına ya da Irak hükümetine karşı korunmalarına ilişkin hiçbir maddenin konulmamış olması nedeniyle söz konusu karar, Türkiye açısından çözüm yaratmamıştı. Dolayısıyla 5 Nisan 1991 tarihinde, Ankara'da Türk diplomatlar ile Batı Avrupalı diplomatlar arasında yapılan toplantıda, 688 sayılı kararın taslağı tartışılarak son şekli verilmişti.

⁹³ Z. Abidin Kızılyaprak, **Irak Kürdistanı ve Etkileri**, İstanbul, Doz Yayınları, 2005, s. 139.

⁹⁴ **T.C. Anayasası'nın 92. maddesi**: “Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar verebilir”.

⁹⁵ Yılmaz, a.g.m., s. 75.

Fransa tarafından derhal Güvenlik Konseyi'ne iletilen bu karar,⁹⁶ 2982. oturumunda kabul edilen S/RES/688 (1991) sayılı kararlarla kurtarma ve yardım ile sınırlı Huzur Operasyonu'nun birinci aşaması devreye girdi.⁹⁷ Yiyecek, içecek, elbise, çadır ve battaniyeden oluşan ilk yardım 7 Nisan 1991'de başladı.⁹⁸

ABD'nin "Güvenli Bölge" fikrine sıcak bakmasından ve Baker'in raporundan etkilenen Bush, 10 Nisan'da Irak'a 36. paralelin⁹⁹ kuzeyinde tüm askeri faaliyetlerin

⁹⁶ Yılmaz, a.g.m., s. 75.

⁹⁷ Tayyar Arı, **İkinci Körfez Krizi Sonrası Basra Körfezi'nde Yeni Dengeler**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 446; Sertaç H. Başeren, "Huzur Operasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Irak'ta Gerçekleştirdiği Harekatın Temelleri," **Avrasya Dosyası**, İlkbahar 1995, Cilt: 2, Sayı: 1.

⁹⁸ Özdağ, a.g.e., s. 68-69.

⁹⁹ 36. Paralel Üstü: 1. Güvenli Bölge İçi; Duhok, Zaho, Amadiye, Akra, Erbil, Diyana, Köysancak belli başlı yerleşim bölgeleri bulunmaktadır. Bu yerleşim bölgelerinin içinde en çok Erbil kenti ve çevresinde Türk bulunmaktadır. Buradaki Türk nüfusu yaklaşık olarak 300.000 civarındadır. Erbil'de Araplar Mahallesi bölgesinde, Duhok'un içinde ve çok az sayıda, hatta bir kaç köyle ifade edilebilecek Hıristiyan bulunmaktadır. Bu bölgedeki Hıristiyan nüfus sayısı çok azdır. Arap bulunmamaktadır. Geri kalan nüfus Kürt'tür. Nüfus dağılımında ise Hıristiyanlar % 10, Türk % 15, Kürt % 75'tir.

2. Güvenli Bölge Dışı; Musul, Telafer belli başlı yerleşim bölgeleridir. Bu bölgede Kürt nüfusu çok azdır (100.000'in altında). Buna karşılık Irak Türklerinin en yoğun olduğu ve nüfusu 1.000.000 (bir milyon)'a yakın olan Telafer ilçesi ve Türklerin diğer yoğun olarak yaşadıkları bir yer olan Musul ilidir. Ayrıca burada yoğun bir Arap yerleşim alanı da bulunmaktadır. Bu bölgede Hıristiyan nüfusu sayısı Irak'ın en yoğun yeridir. Hatta bütün Irak'taki Hıristiyan nüfusundan daha fazlası bu bölgede bulunmaktadır. Nüfusu yoğunluğu Kürt %10, Türk %40, Arap ve Diğer %50'dir.

36. Paralel Altı:1- Güvenli Bölge İçi; En büyük yerleşim bölgesi Süleymaniye'dir. Bu ilin nüfusunun neredeyse tamamı Kürt'tür (Kifri ilçesi hariç). 36. Paralelin altında olmasına rağmen Güvenli Bölgesi de Kifri ilçesidir. Kifri ilçesi çok eski bir Türk yerleşim merkezidir. Ancak özellikle de 1991 ılından sonraki süreçte Kürt nüfusunda bir artış olmuştur ve ilçenin nüfusunun yarısı Kürt yarısı da Türk olmuştur. Bu ilçe sadece 36. paralelin altında değil, Kerkük kentinin de daha güneyinde bulunmaktadır.

2- Güvenli Bölge Dışı; Bu bölge Irak'ın güneye kadar olan bütün kısmını ihtiva etmektedir. Ancak burada sadece Türk yerleşim bölgeleri açısından ele alınacak olursa şunlar ortaya çıkacaktır. Bu bölge dışında Irak Türkmenlerinin merkezi olan Kerkük kenti bulunmaktadır. Kerkük'ün yani sıra 35. Paralel boyunca uzanan ve 34. paralel kadar inen Türk yerleşim bölgeleri bulunmaktadır.

Bu bölgenin nüfusunun %65'i Türk, %25'i Arap, ve %10'u Kürt'tür. Bunun dışında Kerkük'te çok az olmakla birlikte Hıristiyan ve diğer etnik kökenliler de yaşamaktadır. Bu bölgenin önemi Saddam rejimi altında olan bölgeler içinde en çok insan hakları ihalelerinin olduğu, en çok soykırım ve katliamların olduğu bir bölge olmasıdır. Burasının bir Türk bölgesi olmasıdır. Görülüyor ki, yapılan 36. Paralelin üstü güvenlik bölgesi, 36. Paralel güvenlik bölgesi gibi tanımlar tam anlamıyla doğru değildir. Eğer 36. paralel üstünde kalacak bölge Güvenlik Bölge olarak kabul ediliyorsa, bu bir yanıltır. Çünkü 36. paralelin üstünde bulunan Musul ve Telafer Güvenli Bölgenin içinde bulunması gerekirken dışındadırlar. Kürt nüfusunun çoğunlukta bulunduğu Süleymaniye ili ve ilçelerinin 36. Paralel altında iken güvenli bölge içine alınması, ister istemez bu güvenli bölge adındaki oluşumun aslında başka amaçlar için kurulduğunu düşündürmektedir. Bu bölgenin yapısını göz önüne aldığımız takdirde, ortaya çıkan gerçek bölgede altında bir Kürt Devleti çekirdeği zemini oluşturulmak istenildiği ve başarıldığıdır. Hakan Yıldız, **Büyük Oyun**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayınları, 2004, s. 251-219.

ve tüm uçuşların yasaklandığını bildirdi.¹⁰⁰ Bush'un 16 Nisan'daki açıklamasıyla gündeme gelen Kuzey Irak'a müttefik askerlerinin konuşlandırılmasını ve bir “Güvenli Bölge” oluşturulmasını öngören politika, Irak hükümeti tarafından 18 Nisan'da yapılan açıklamayla içişlerine müdahale gerekçesiyle kınanmıştı. Nisan ayının sonuna geldiğinde ABD, İngiltere ve Fransız birlikleri tarafından sağlanan bir Güvenli Bölge oluşmuş bulunuyordu.¹⁰¹

Birliklerin sahip olduğu silah potansiyeli ve bunların ülkelere göre dağılımı şöyleydi: ABD (3 kargo destek ve tanker uçağı, 9 helikopter, 32 savaş uçağı), İngiltere (8 savaş uçağı, 2 tanker uçağı), Fransa (8 savaş uçağı, 1 tanker uçağı), Türkiye (4 savaş uçağı).¹⁰²

Birlikler, Huzur Operasyonunun ilk aşamasında 5.000 kişilik bir kara birliğini bölgeye gönderdiler.¹⁰³ Nisan'da başlayan bu operasyon Eylül 1991'in sonunda tamamlandı.¹⁰⁴ 2. Huzur operasyonu veya Çekiç Güç adıyla tanılan,¹⁰⁵ ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye birliklerinden oluşan,¹⁰⁶ birliğin görev yapacağı “çok

¹⁰⁰ Brendan O'Leary, Halid Salih, “Kürdistan'ın İnkarı, Dirilişi ve Kabulü,” **Serbestî**, Mart-Nisan 2005, Sayı: 20; Abdullah Kıran, “Irak Kürdistan'ında Belirsiz Gelecek Endişesi,” **Serbestî**, Güz 2002, Sayı: 8.

¹⁰¹ Yılmaz, a.g.m., s. 76.

¹⁰² Tuncay Özkan, **CIA Kürtleri, Kürt Devletin Gizli Tarihi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 89.

¹⁰³ Bölgede bulunan müttefik kuvvetleri mensupları: ABD: Sivil 71, havacı 3.276, karacı 4.206, denizci 180, deniz piyadeleri 1831, toplam 9.493, İngiltere (2.942), Hollanda (828), Fransa (677), Almanya (201), Kanada (101), İspanya (101), İtalya (89), Evren Değer, “Güney Doğu'ya yabancı asker yığınağı,” **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1991; “Operation Safe Haven Northern Iraq 1991,” <http://www.britains-smallwars.com/RRGP/> 1 Mart 2007.

¹⁰⁴ Helena Cook, **The Safe Haven in Northern Iraq**, London, Kurdistan Human Rights Project, 1995, s. 45.

¹⁰⁵ İlk kurulduğunda Çekiç Güç olarak daha sonra içerik değiştirerek farklı adlar almıştır. Aynı birim nitelik olarak bazı değişiklikler geçirmesine karşılık Kuzey Keşif Gücü adıyla faaliyet gösterdi. Serhat Erkmen, Hasan Yılmaz, “Türkiye-Irak İlişkilerinde Çatışma Unsurları ve İşbirliği Olanakları,” **Stratejik Analiz**, Şubat 2001, Sayı: 10.

¹⁰⁶ Cook, a.g.e., s. 45.

uluslu gücün” Türkiye’de konuşlanmasına izin veren, 91-1993 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yayınlandı.

Bu dönem boyunca Huzur Operasyonu’nda görevli birlikler, Silopi ve İncirlik’te konuşlanmıştı. Bu arada sınırdaki sığınmacı sayısı giderek düşmeye başladı. Ağustos 1991 yılı itibariyle Türkiye’de bu sığınmacı dalgasından, yalnızca 5.000 kişi kalmıştı.¹⁰⁷ Dolayısıyla Çekiç Güç’ün askeri kıvamı gittikçe de azalmaya başladı. Örneğin; Kasım 1992’de yapılan açıklamaya göre, 77 uçak ve 1862 askerden oluşuyordu.¹⁰⁸ Ocak 1997’de 49 uçak ve 1.754 askere düştü.¹⁰⁹ Fransa, 1998’de askerini çekmesiyle güç sadece ABD, İngiltere ve Türkiye’den oluşmakta oldu.¹¹⁰

b. Çekiç Güç’ün Amaçları

Batılı devletlerin Türkiye’ye bir çokuluslu askerî güç yerleştirme düşüncesi ve planı yeni bir şey değildir. Böyle bir düşüncenin kökleri, en azından 1979 İran İslam Devrimi sonrasına kadar uzanır. İran’daki devrimin Ortadoğu’da ve özellikle petrol bakımından çok zengin olan Basra Körfezi’nde ciddi sarsıntılara yol açması üzerine, ABD Carter Yönetimi, Carter Doktrini¹¹¹ adını alan bir açıklamasında, ABD’nin

¹⁰⁷ Yılmaz, a.g.m., s. 77.

¹⁰⁸ Turan Silleli, **Büyük Oyun Türkiye-İrak İlişkileri**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayınları, 2005, s. 189.

¹⁰⁹ Tayyar Arı, **Irak, İran ve ABD**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s.450.

¹¹⁰ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 593.

¹¹¹ 1970’lerin sonuna gelindiğinde Amerika – İsrail cephesine karşı kurulmuş olan ulusal solcu Arap hattı sona ermesiyle beraber İran’daki yeni rejim ABD’nin bölgedeki çıkarlarına karşı bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali ile Sovyet tehdidi de belirlemiştir. ABD Başkanı Jimmy Carter 23 Ocak 1980’de Kongre’deki konuşmasında ABD’nin bölgeye yönelik politikasını ilan etmişti buna göre; “Basra Körfezi’nde denetimi ele geçirmek amacıyla herhangi bir yabancı güç tarafından yapılacak müdahale, Amerika Birleşik Devletleri’nin hayatî çıkarlarına bir

Basra Körfezi'nde "hayatî çıkarlarının" bulunduğunu ve bunları gerekirse askerî güç kullanarak koruma niyetinde olduğunu ilan etmiştir.

Daha sonraki Reagan yönetimi ve özellikle ABD Savunma Bakanı Alexander Haig, bu hedefi hayata geçirmek için ABD'nin bölgedeki "hayatî çıkarlarını" korumak amacıyla, Çevik Kuvvet (Rapid Deployment Force) adıyla bilinen bir askerî bölgedeki ABD müttefiklerinin topraklarına yerleştirilmesi fikrini ortaya koydu.¹¹²

Esasen ünlü Amerikalı Strateji Uzmanı Albert Wholstetter'e göre gücün amacı, Basra Körfezi'ndeki petrol zengini şeyhlikleri, bölge içindeki veya dışındaki herhangi bir radikal gruptan veya devletten gelecek saldırılara karşı korunmaktır. Fakat bu proje, 1980'ler boyunca, NATO'nun Avrupalı üyeleri ile ABD arasında NATO'nun görev alanı operasyonları konusunda anlaşma sağlanmaması nedeniyle fiilen hayata geçirilemedi. Türkiye de, böyle bir gücün Türkiye'ye yerleştirilmesine destek vermiyordu. Böyle bir gücün hayata geçirilememesinde, sadece ABD ile müttefikler arasındaki anlaşmazlıklar değil, aynı zamanda Soğuk Savaş dönemindeki Sovyetler Birliği faktörünün de rolü olmuştur.¹¹³

Benzeri bir proje, İran - Irak Savaşının sona erdiği ve Soğuk Savaş'ın bitme noktasına geldiği 1980'lerin sonunda, başka bir formatta tekrar gündeme geldi. Batılı

saldırı olarak dikkate alınacak ve böyle bir saldırıya askerî güçte dahil olmak üzere gerekli her türlü araçla karşılık verilecektir" Haluk Gerger, **ABD Ortadoğu Türkiye**, 2. Baskı, İstanbul, Ceylan Yayınları, 2006, s. 416, Ali İhsan Gürler, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini**, İstanbul, IQ Kültür- Sanat Yayınları, 2005, s. 223.

¹¹² Gözen, a.g.e., s. 346.

¹¹³ Gözen, a.g.e., s. 346.

lkeler, bu kez, Avrupa'da Konvansiyon el Silahların Azaltılması Antlaşmasının (CFE) müzakereleri sırasında çokuluslu bir hızlı harekât gücünün Türkiye'ye yerleştirilmesi fikrini tartışmışlardı.

Buradaki hedef, ABD'nin ve Avrupa lkelerinin Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak ve beklenmedik istikrarsızlıklara karşı bölgenin savunmasını güçlendirmek ve Sovyetler Birliğine karşı denge oluşturmak amacıyla hazır bir gücün bulundurulmasıydı. Bu fikir de, (CFE) görüşmelerinde destek bulmadı ve uygulamaya giremedi.¹¹⁴

Ancak bu fikir I. Körfez Savaşı'ndan sonra aynı lkeler Hızlı Harekât Gücü (Rapid Deployment Force)'nin adını eki Gücü (Operation Poised Hammer)'e değiştirerek hayat geirebildiler. Türkiye Hükümeti'nin eki Gücü'nn Türkiye'ye yerleştirilmesi kararı, bu tarihteki TBMM'nin onayı ve desteğine müracaat edilmeden, sadece bir hükümet kararı ile yapılmıştır.¹¹⁵

Uğur Mumcu'ya göre, birincisi, eki Gücü, lke savunmasının bir kısmını üstlenmiş taşerondur, yanı Irak'tan gelmesi olası saldırıya karşı, Türkiye, ABD, İngiliz ve Fransız askerleri tarafından korunacaktır. İkincisi, Irak'ın iç işlerine karışmak için kurulmuştur, yanı her Őeyden nce Saddam'ın devrilmesi ya da yok edilmesi amacını taşımaktadır. cnc amacı, Kuzey Irak'ta bir Kürt federe devleti kurulmasını ve

¹¹⁴ Gzen, a.g.e., s. 346-347.

¹¹⁵ Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayınları, 2003, s. 235.

gelişmesini sağlamaktır. Dördüncüsü, Sevr Antlaşması'nda¹¹⁶ yer alan, kuzeybatı sınırı Sivas'a kadar uzanan, önce yerel özerk ve daha sonra bağımsız olması kararlaştırılan Kürdistan'ın kurulmasıdır.¹¹⁷

c. Çekiç Güç'ün Görevleri

Çekiç Güç'ün Türkiye'de konuşlandırılması, Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan bir açıklamada, bu konudaki ana unsurları şöyle sıralandı: Kuzey Irak'taki halkın evlerinden kaçmalarına sebep olan şartların bir daha yaşanmasına

¹¹⁶ I. Dünya Savaşından sonra galip devletle İstanbul'daki Osmanlı hükümeti arasında 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan bir barış antlaşmasıdır. Bu antlaşmanın (62., 63., 64.) maddeleri bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını tavsiye etmektedir. Muhammed İhsan, **Kürdistan ve Devametül el Harib**, London, Dar el Hikme, 2000, s. 26-27.

“Madde 62. Fırat'ın doğusunda, ileride saptanacak Ermenistan'ın güney sınırının güneyinde ve 27. maddenin II/ 2. ve 3. fıkralarındaki tanıma uygun olarak saptanan Suriye ve Irak ile Türkiye sınırının kuzeyinde, Kürtlerin sayıca üstün bulunduğu bölgelerin yerel özerkliğini, işbu Antlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak altı ay içinde, İstanbul'da toplanan ve İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinden her birinin atadığı üç üyeden oluşan bir Komisyon hazırlanacaktır. Herhangi bir sorun üzerinde oybirliği oluşmazsa, bu sorun, Komisyon üyelerince, bağlı oldukları Hükümetlerine götürülecektir. Bu plan, Süryani-Keldaniler ile bu bölgelerin içindeki öteki ve dinsel azınlıkların korunmasına ilişkin tam güvenceler de kapsayacaktır; bu amaçla, İngiliz, Fransız, İtalyan, İran'lı ve Kürt temsilcilerden oluşan bir Komisyon incelemelerde bulunmak ve, işbu Antlaşma uyarınca, Türkiye sınırının İran sınırı ile birleşmesi durumunda, Türkiye sınırında yapılması gerekebilecek düzeltmeleri kararlaştırmak üzere bu yerleri ziyaret edecektir.

Madde 63. Osmanlı Hükümeti, 62. Maddede öngörülen komisyonlardan birinin ya da ötekinin kararlarını, kendisine bildirildiğinden başlayarak üç ay içinde kabul etmeği ve yürürlüğe koymağı şimdiden yükümlenir.

Madde 64. İşbu Antlaşmanın yürürlüğe konuşundan bir yıl sonra, 62. Maddede belirtilen bölgelerdeki Kürtler, bu bölgelerdeki nüfusun çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmak istediklerini kanıtlayarak Milletler Cemiyeti Konseyine başvururlarsa ve Konsey de bu nüfusun bu bağımsızlığa yetenekli olduğu görüşüne varırsa ve bu bağımsızlığı onlara tanımayı Türkiye'ye salık verirse, Türkiye, bu öğütlemeye [tavsiyeye] uymağı ve bu bölgeler üzerinde bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçmeği, şimdiden yükümlenir. Bu vazgeçmenin ayrıntıları Başlıca Müttefik Devletlerle Türkiye arasında yapılacak özel bir sözleşmeye konu olacaktır. Bu vazgeçme gerçekleşirse ve gerçekleşeceği zaman, Kürdistan'ın şimdiki Musul İlinde [Vilayetinde] kalmış kesiminde oturan Kürtlerin, bu bağımsız Kürt Devletine kendi istekleriyle katılmalarına, Başlıca Müttefik Devletlerce hiçbir karşı çıkışta bulunmayacaktır”. Turgut Özbay, **Lozan'dan Sevr'e Türkiye**, Ankara, Anı Yayınları, 2004, s. 377-378.

¹¹⁷ Muzaffer İlhan Erdost, **Azınlıklar Sorunu**, Ankara, Onur Yayınları, 2005, s. 26.

engel olmak ve bu husustaki BM Güvenlik Konseyi kararına Irak'ın uymasını sağlamaktır.¹¹⁸

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda ABD, İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanları (James Baker, Douglas Hurd, Roland Dumas) Kuzey Irak'taki durumu görüşmek üzere bir araya geldiler.

Baker, Hurd ve Dumas'ın müttefik güçlerin Kuzey Irak'ı aşamalı olarak terk ederken Saddam Hüseyin'in Kürtlere karşı olası bir saldırısını caydırmak amacıyla Türkiye'de “acil tepki gücü” oluşturulması konusunda ilke anlaşmasına vardıkları bildirildi.¹¹⁹

Güç, Türk hükümetinin açık tasdiki olmadan, hiçbir hal veya şartta Türk topraklarını, karasularını veya hava sahasını Irak Cumhuriyeti topraklarına karşı saldırgan nitelikte bir harekât için kullanmayacaktır. Aynı kaide, Gücü destekleyen ABD deniz efradı için de geçerli olacaktır. Gücün terkihi, kesin büyüklüğü ve konuşlandırılma mekânları Türk Genelkurmayı'yla istişare yoluyla saptanacaktır. Gücün geliş, konuşlandırma ve harekât ile eğitim dâhil, faaliyetine ilişkin yönergeler Türk mevzuatına uygun olarak Türk Genelkurmayı tarafından saptanacaktır.¹²⁰

1. Güç, 36. paralelin kuzeyinde Irak kuvvetlerinin faaliyetlerini hava keşfiyle saptamak, keşif sırasında meşru savunma gerektiğinde silahlı çatışmaya girmek, keşif

¹¹⁸ “Çekiç Güç'ün Faaliyetlerine açıklık getirildi,” **Tercüman**, 19 Eylül 1991.

¹¹⁹ Ufuk Güldemir, Semih İdiz ve Edip Emil Öymen, “Çevik Güç'e Kürt Nöbeti,” **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1991.

¹²⁰ “Çekiç Güç'ün Faaliyetlerine açıklık getirildi,” **Tercüman**, 19 Eylül 1991.

sonuçlarını İncirlik ve Zaho'da kurulmuş bulunan ve Kuzey Irak'taki gelişmeleri günlük olarak izleyen Askeri Eşgüdüm Merkezi'ne bildirmek ve verilecek karara göre harekât etmek.

2. Güç, Diyarbakır ve Zaho sınırında helikopter ulaşımı sağlamak.

3. Güç, Zaho'da bulunan Askeri Eşgüdüm Merkezi aracılığıyla :

- a. Bölgede askerî gelişmeleri izlemek ve ilgili makamlara rapor vermek.
- b. İnsanî Yardım veren kuruluşlarla eşgüdümü sağlamak.
- c. Güvenli sığınma bölgesinde hükümet dışı yardım kuruluşlarıyla eşgüdümü sağlamak.¹²¹

4. Güç, BM Güvenlik Konseyi Özel Komisyonun Irak'ın silahlandırılması çalışmalarına katkıda bulunmak.¹²²

Bu güce getirilecek silahlar, mühimmat, taşıtlar, malzeme ve diğer teçhizat Türk hükümetinin ön müsaadesine tâbi olacaktır. Türk hükümeti, yeterli bir ihbar süresiyle bu izini geriye alabilir veya koşullarını değiştirebilir.¹²³

Gücün fonksiyonu ve görevi Irak'a yönelik 20 Mart 2003'te başlatılan Amerika işgaliyle beraber sona ermişti.¹²⁴

¹²¹ Yılmaz, a.g.m., s. 77.

¹²² Gözen, a.g.e., s. 368.

¹²³ "Çekiç Güç'ün Faaliyetlerine açıklık getirildi," **Tercüman**, 19 Eylül 1991.

¹²⁴ Arı, a.g.e., s. 593.

ç. ABD'nin Çekiç Güç'ten Beklentileri

ABD, açısından Çekiç Güç'ün en önemli rolü ABD'nin çifte çevirme politikası içerisinde öncelikle Irak'ın ama bunun yanında İran'ın kontrol altında tutulmasına yardımcı olmaktır. Daha açık bir ifadeyle, Çekiç Güç ABD'nin Irak ve İran'ı kuşatma politikasının bir aracıdır.¹²⁵

ABD Çekiç Güç'ü Türkiye'ye konuşlandırarak sadece Kürtleri korumakla kalmamış, aynı zamanda hem Irak devletinin hem Türkiye'nin davranışlarını baskı altına almıştır. Kürtleri korumaya çalışırken, bu Kürtlerin Bağdat otoritesinden giderek uzaklaşmasına ve hatta siyasî olarak kopma noktasına gelmesine yardımcı olmuştur.

I. Körfez Savaşı sonrasında, Iraklı Kürt liderlerden Celal Talabani'nin Bağdat'la bağları tekrar kurmak ve Irak içinde Kürtlere otonomi statüsü kazandırmak için Bağdat'la diyalog kurmaya teşebbüs ettiği bir dönem, ki bu anda Talabani ile Saddam arasında görüşmeler yapılmaktaydı.

Çekiç Güç'ün gelmesi, tüm bu teşebbüsleri ve diyalog girişimlerini sona erdirdi. Çekiç Güç'ün olaylara müdahale etmesi sonucunda, Bağdat ile Kürtler arasındaki ilişkiler durdurulmuştur. Bu noktadan sonra Kürtler, özellikle Batı dünyasında bir Kürt devleti kurulmasının idealini taşıyan bazı kesimlerin kendilerini bu yönde teşvik

¹²⁵ Öznur, a.g.e., s. 324.

etmesi sonucunda, bu kez bir Kürt devleti kurmak için Batılı ülkelerin desteğinin peşine düştüler ve Bağdat ile ilişkiler kurma ihtimalini rafa kaldırdılar.¹²⁶

1991 Mayıs ayının ilk yarısında. Washington'dan Ankara hükümetine gönderilen bir nota, varış noktası Kuzey Irak olarak bildirilen ve 600 askerden oluşan bir “özel tim” gücünün Türkiye'ye getirileceğini bildırıyordu.¹²⁷

Bazı görüşlere göre, Amerika'nın bir tek temel amacı vardır: Ortadoğu petrolünü garantiye almak ve bunun için de bölgenin bugün için iki asi devleti olan İran'la Irak'ı kuşatmaya devam etmek.

Bir de akla ABD'nin Saddam'ı neden fizik olarak ortadan kaldırmadığı, yani öldürtmediği gelmektedir. Bunun da yanıtı, yerine getirecek adam bulamadığı için. Böyle bir adam bulunmadan Saddam'ın ortadan kaldırılması, Irak'ın parçalanması anlamına gelecektir ki, ABD bunu şu nedenlerle istememektedir;

1. Irak'taki Şii oranı bugün %62,5'tir. Neredeyse tümü Sünni olan 3.5 milyon Kuzey Irak Kürtlerin ayrılarak bir Kürt devleti kurmaları, Irak'ta Şii oranını muazzam artıracak ve bu da İran'a yarayacaktır. Hatta, bu Irak'ın İran'la bir tür birleşmesinin bile korkulabilir.
2. Bir Kürt devletinin kurulup Irak'tan ayrılması, Sünni Arap halkının Saddam etrafında birleşmesiyle sonuçlanacaktır.

¹²⁶ Oran, a.g.e., s. 256.

¹²⁷ Turan Yavuz, **ABD'nin Kürt Kartı**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993, s. 200.

3. Bir Kürt devletinin kesinleşmesi, kendisinde de önemli bir Kürt azınlık bulunan İran'ı Irak'a yaklaştırılabilir. Bu da “Çiftte Kuşatma”nın sonu demektir.
4. Irak'ın parçalanması ve bir Kürt devletinin kurulması, “sadık müttefik” Türkiye'yi ABD'ye yabancılaştıracaktır.
5. Irak'ı parçalamak, başta BM Güvenlik Konseyi 688 sayılı kararı olmak üzere uluslararası belgelerde şimdiye kadar lafzen bile olsa sözü edilip duran “Irak'ın toprak bütünlüğü”ne uluslararası hukuka ve uluslararası bir uygulamaya biraz fazla aykırı olacaktır.¹²⁸

d. Çekiç Güç ve Devletlerin Tutumu

Çekiç Güç Birleşmiş Milletler tarafından çıkarılan bir karar ile kuruldu. ABD dâhil olmak üzere, İngiltere, Fransa, Hollanda, Almanya, Kanada, İspanya ve İtalya askerleri de bu gücü desteklediler¹²⁹ İskandinav ülkeleri, Yunanistan, Portekiz, Arjantin, Mısır ve Suriye gibi ülkeler, Körfez Krizi'nde koalisyon güçlerinde yer almasına rağmen, savaştan sonra Çekiç Güç'e hiçbir katkıları olmadı.

Kuveyt, ülkesini işgalden kurtaran Batı dünyasına minnettar olduğu için Çekiç Güç'ün oluşumunu olumlu karşıladı. Ancak diğer Körfez ülkeleri Kuveyt'in sergilediği tutumu sergileyemedi. Örneğin; Suudi Arabistan öyle değildi. Çünkü Saddam'ın devrilmesinden endişeliydi. Suudi Arabistan'ın esas endişesi iki nedene

¹²⁸ Baskın Oran, “Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti,” *Avrasya Dosyası*, İlkbahar 1996, Cilt:3, Sayı:1.

¹²⁹ Değer, a.g.m.

dayanmaktaydı. Birinci neden, Saddam'a karşı ayaklamadan nasibini alan Şiiler¹³⁰ de tıpkı kuzeydeki Kürtler gibi kendilerine de Irak'ın güneyde bir güvenli bölge teşkil edilmesi talebinde bulunmalarıydı. Çünkü bu talep müttefik güçler tarafından olumlu karşılanırsa, Suudiler ilk kez tarihlerinde bir Şii grupla komşu olacaklardır. Bu da Suudi Arabistan güvenliğini tehdit edecektir. Çünkü Suudi Arabistan'ın doğu kesimini Şiiler oluşturmaktadır. İran güdümlü Iraklı Şii partiler Irak'ın güneyini ele geçirdikleri takdirde Suudi Arabistan doğusunda yaşayan Şiilerin üzerine hakimiyet sağlamak anlamına gelmektedir. Yani bir Sünni Şii çatışmasında daha çok bir iktidar kavgasının ortaya çıkma olasılığı çok yüksekti. Suudiler bu projelere gölge düşürmek için batılı müttefiklerine karşı petrol kartını oynadılar. İkinci ne den ise, Basra Körfez'inde bekçi görevini üstlenen İran Şah'ı devrildikten sonra ancak Suudi Arabistan bir az istirahat edebildi. Dolayısıyla bu sefer geçmişte olduğu gibi bekçilik görevini tekrar Irak'lı Şiiler yoluyla İran'a kaptırmak istemiyordu.¹³¹

Rusya hem Çekiç Güç'e hem de ABD'nin bölgeye yerleşmesine karşıydı. Tabii Saddam Hüseyin büyük sıkıntıdadır. Saddam Kürtlere karşı bir eylem yaparsa, karşısında bulacaktır. İngiltere'de yayınlanan Guardian gazetesinin bildirdiğine göre

¹³⁰ Körfeze baktığımızda Şiilerin tüm bölgeye yayılmış olduğunu görüyoruz. Günümüzde İran İslam Cumhuriyeti Şiilerin yönetiminde olduğu tek ülkedir ve nüfusunun %93.4 Şii'dir. bilindiği gibi İran Ortadoğu'daki tek Arap olmayan ülkedir ve bu milli karakter farkı da önemlidir. Bahreyn ve Irak'ta ise Şiiler Saddam devrilmeden önce yönetimde olmayan ya da yönetilen çoğunluk durumundaydılar. Bahreyn'de nüfusun %70'i, Irak'ta %62.5 Şii'dir diğer Körfez ülkelerinde de Şiiler önemli azınlıklar arasındadır. Suudi Arabistan'da %8 oranlarında Şii yaşamaktadır. Şiilerin nüfuslarının yanı sıra yerleşim bölgeleri de son derece önemlidir. Büyük bir çoğunluğu zengin petrol bölgelerinde yaşamaktadır. Bu jeopolitik unsur genel olarak Körfez Bölgesi'nde Şiilerin önemini daha da arttırmaktadır. Bir başka deyişle, petrolün güvenliği Şiilerin istikrarıyla yakından bağlantılıdır. S. Ranâ Sezal, " Irak'ta Devlet ve Şiiler," **Avrasya Dosyası**, Sonbahar 2000, Cilt: 6, Sayı: 3, H. Miray Vurmay, "Cehennemın Kapıları Açılıyor," **Cumhuriyet Strateji**, 31 Temmuz 2006.

¹³¹ Graham E. Fuller, **Iraq in The Next Decade: Will Iraq Survive Until 2002**, London, Center for Iraqi Studies, 1993, s. 46-47.

Hamilton, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in Çekiç Güç bölgede bulunsa da bulunmasa da büyük baskı altında olduğunu söyledi.

İngiliz bakan, Çekiç Güç'ün Irak'ta Kürtlerin denetiminde bulunan alanın tümüne müdahale edemeyeceğini, yalnızca Körfez Savaşı sırasında kontrolü ele geçirilen bölgelerde faaliyet gösterebileceğini hatırlatarak, Irak uçaklarına yasaklanan 36. paralelin güneyinde kalan bölgeye yapılacak bir saldırıya Çekiç Güç tarafından cevap verileceğini sanmadığını vurguladı. Yani Çekiç Güç'ün esas vazifesi Şiileri değil Kürtleri korumaktır.¹³²

e. Çekiç Güç ve NATO

Soğuk Savaş döneminde Doğu Bloğu'nun savunma örgütü olan Varşova Paktı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortadan kalkmıştır. Batı Bloğu'nun savunma örgütü olan NATO ise, Varşova Paktı'nın aksine varlığını devam ettirmiş ve dönemin ihtiyacına göre yeniden organize olmuştur. Varşova Paktı, iki kutuplu dünya düzeninde, Doğu Bloğu'nun savunma ihtiyacını karşılamaktan öteye gidemeyen ve bir anlamda NATO'ya karşı kurulan savunma işlevli bir örgüt niteliğinde iken, NATO, Varşova Paktı'na karşı Batı'nın savunma ihtiyacını karşılamakla sınırlı kalmamıştır. NATO'nun bir savunma örgütü olma özelliği kadar

¹³² "Çekiç Güç Çekilecek," **Günaydın**, 17 Ağustos 1991.

önemli diğer önemli bir özelliği de üye ülkeler arasındaki siyasî ilişkileri kuruma, geliştirme ve düzenleme işlevlerini yerine getirmeye çalışmasıdır.¹³³

I. Körfez Savaşı'nda ABD, NATO ülkelerinden Körfez'de girişebilecek askerî bir operasyona destek vermelerini isteğini bildirdi. Türkiye'nin sıcak savaş halinde Irak'a karşı Amerikan F-111 uçaklarına İncirlik Üssü'nü kullanırmak için NATO'dan alan dışı müdahale konusunda bir karar çıkmasını beklediği öne sürüldü. Brüksel'de 10 Ağustos 1990 tarihinde yapılan NATO Dışişleri Bakanları toplantısında NATO'nun alan dışı müdahale konusunun görüşmesi bekleniyordu. Fakat bu konu askıya alındı. NATO Müttefikleri 11 Eylül saldırısının ardından NATO Anlaşması'nın 5. maddesini yürürlüğe koyarak Afganistan'a kuvvet göndermek suretiyle bu yolda önemli bir adım atmış oldular.¹³⁴

Bu yönde atılan ilk adım, Nisan 1991'in sonunda, henüz I. Huzur Operasyonu devam etmekteyken NATO genelkurmay başkanlarının yaptığı toplantıda, konu hakkında "NATO için görev alanı dışı" bu güç çokuluslu bir "Acil Müdahale Gücü" oluşturulmasına karar verildi.¹³⁵

NATO Başkomutanı Orgeneral John Galvin, şu açıklamayı yaptı:

"Açık olarak söylemek istiyorum, bu çokuluslu Acil Müdahale Gücü'nün gidebileceği yerlerin başında Türkiye, o zaman Türk

¹³³ Armağan Kuloğlu, "NATO'nun Terörle Mücadeledeki Konseptleri," **Global Strateji Enstitüsü**, Sonbahar 2006, Sayı: 7.

¹³⁴ Ali Abdullah, "el NATO Beynel el Temeddud ve el Taaddud," **el Khalij el Arabi**, 6 Mart 2007.

¹³⁵ Oran, a.g.e., s. 73-74.

komutası altında olacak. Bu da büyük bir ihtimalle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin İkinci Ordu'su bünyesinde gerçekleşecek. Ya da tehdit nereden geliyorsa ordunun komutası altına girecek".¹³⁶

Mayıs 1991'de NATO Savunma Bakanları Konseyi'nin Brüksel'de yapılan toplantıda I. Körfez Savaşı'ndan sonraki gelişmeler ve NATO'nun 70.000 kişilik vurucu güç, yapısı gereği, Sovyet tehlikesine karşı olmadığını ve bunu "alan-dışı" sorumluluk karşısında soğuk ya da mesafeli bir tutum izliyorlar. NATO artık Ortadoğu'ya bir kurtuluştur. Fransa'nın bu çözümü beğenmemiş ve böyle bir güce katılmayacağını açıkladı.¹³⁷

NATO'nun Dışişleri Bakanları 1991 yılının ilkbahar dönemi toplantısından çıkan bir bildiriye NATO'nun, temel güvenlik görevleri başlıklı, ittifakın yeni siyasî stratejisi niteliğinde. Bu bildiriye NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner bir basın toplantısında açıkladı. Bu bildiriye dikkati çeken bir konu okunurken: "Körfez Krizi, NATO'nun beklenmedik gelişmelere hazır olması gerektiğini ortaya çıkardı. Bu beklenmedik gelişmeler, NATO'nun geleneksel ilgi alanının dışında bile olsa ittifakın güvenliğini doğrudan etkileyebilecek güçtedir."¹³⁸ Bu, NATO'nun Batı Avrupa üyelerinin "görev bölge dışı" konusundaki Amerikan tutumuna ilk yakınlaşmaları anlamını taşıyordu.

Amerikan Savunma Bakanlığı Müsteşarı Paul Wolfowitz, haziran sonunda Ankara'ya gelmeden önce Washington D.C.'de Türk gazetecilerle görüştü ve konuyla ilgili çok önemli şeyler söyledi:

¹³⁶ Oran, a.g.e., s. 74; Turan Yavuz, "Türkiye'ye Çokuluslu Güç," **Milliyet** 12 Mayıs 1991.

¹³⁷ Oran, a.g.e., s. 74; Ali Sirmen, "NATO'da Vurucu Güç," **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1991.

¹³⁸ Oran, a.g.e., s. 75; Sabetay Varol, "Önce NATO Sonra Avrupa," **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1991.

Soğuk Savaş'tan sonra merkez cepheye (yani Orta Avrupa'ya) yönelik muazzam tehdit ortadan kalkmış, Körfez Savaşı da yaşanınca bu tehdit güney kanada (yani Türkiye'nin güneyine) kaymıştı. Tehdidi karşılayacak olan NATO Çevik (Hızlı) Mukabele Gücü'nün en ideal konuşlanma yeni Türkiye idi. Bu güç, kağıt üzerinden hızla hayata geçirilmeliydi. Wolfowitz, bu gücün K. Irak Kürtlerini korumak için Silopi'de konuşlandırılması düşünülen çokuluslu güçten (yani bir ay sonra somutlaşacak olan “Çekiç Güç'ten) farklı olduğunu da söyledi. Küçük olan (bir ay sonraki Çekiç Güç) büyük olanın (NATO Hızlı Mukabele Gücü'nün) içine girerse ikisi aynıyet kazanabilirdi. Wolfowitz, bir gazetecinin sorusuna, bu “görev alanı dışı” uygulamasının Türkiye'ye bir zarar vermeyeceğini de altına çizerek ilave etmişti. ABD, eskiden beri istediği, ama Körfez Savaşı sonrasında çok daha fazla istemeye başladığı bir konuyu, NATO güçlerinin NATO antlaşma dışında da görev yapabilmesi konusu kotarmaya başlamıştı. Şimdi, bu görev alanı dışılık konusunu artık burada keserek, biraz önce biraz önce bıraktığımız yere, yani müttefiklerin Saddam'a yaptıkları bildirimine geri gidebiliriz.¹³⁹

f. Çekiç Güç ve İncirlik Üssü

İncirlik üssünün kuruluşu Soğuk Savaş döneminde, ABD'nin Akdeniz, Ortadoğu ve Kafkaslar'a yönelik uçuşları için ABD,¹⁴⁰ 1950 yılında Türk Ordusuna ait “Hava Atış Bombardıman Destek Grup Komutanlığı”nın oluşturuldu. Dolayısıyla İncirlik

¹³⁹ Oran, a.g.e., s. 75-76.

¹⁴⁰ Ümit Özdağ, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi,” **Stratejik Analiz**, Ağustos 2003, Cilt: 4, Sayı: 40.

Üssü hukukî olarak Türk Genelkurmayına göre ne ABD, ne de NATO' ya aittir. İncirlik üssü Türk Hava Kuvvetlerine bağlı 10. Tanker Üs Komutanlığı'na bağlı bir üs statüsündedir.

İncirlik Üssü BM kararları ve NATO anlaşmaları çevresinde Bakanlar Kurulu kararları ve ikili anlaşmalar ile statüsü belirlenerek kullanılmaktadır. Bu ikili anlaşmalara bakılacak olursa;¹⁴¹ Türkiye, üs ve tesislerini ABD ve NATO'nun kullanımına tahsis etmiştir.¹⁴² İncirlik Basra Körfezi'ne 700 mil mesafededir.¹⁴³

Yukarıda izah edildiği gibi İncirlik Üssü I. Körfez Savaşı'ndan sonra Çekiç Güç'ün Türkiye'deki karargâhı oldu. Müttefik güçleri Irak'tan çekildikten sonra buraya yerleştiler. BM kararına dayanarak 36. paralel üzerinde (Güvenlik Bölgesi) düzenli olarak uçaklarının devriye yapmalarına izin verildi.¹⁴⁴

¹⁴¹ Yılmaz Çelik, "İncirlik Üssü," <http://www.antiemperyalizm.org/>, 11 Şubat 2005.

¹⁴² Arı, a.g.e., s. 591.

¹⁴³ Erol Bilbilik, **Amerikan Kuşatması**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003, s. 307.

¹⁴⁴ Cook, a.g.e., s. 45.

KİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİ BÖLGE ve KÜRT BÖLGESEL HÜKÜMETİ'NİN KURULUŞU

A. Kuzey Irak'ta Seçimlerin Yapılması, Yerel Meclis ve Hükümetin Kurulması

Bağdat yönetimi 23 Ekim 1991'de bölgedeki bütün memurlarını çekerken, bölgeye yönelik bir de ekonomik ambargo başlatmıştır.¹⁴⁵ Bunun sonucunda Kuzey Irak'ta tam bir siyasî ve idarî kaos yaşanmıştır. Müttetikleri izledikleri politikanın ve bölgenin Irak idarî bütünlüğünden koparılmasının bir sonucu olan bu kaostan çıkmak için önerilen çözüm yapılacak genel seçimler sonucunda bölgede yerel bir siyasî otorite tesis ederek, siyasî ve idari düzenlemeleri yapmak şeklinde gerçekleşmiştir.¹⁴⁶ Washington da kısaca “Kürdistan” olarak anılan bölgede seçimlerin yapılmasına izin verilmesi için istekler giderek artmıştır. Aslında ABD de, bu seçimler yapılmasını istiyordu ama Türkiye'den çekiniyordu. Bu yüzden Washington tarafından Kürt liderliğine iletilen sinyaller, “Önce Türkler ile konuşun. Bu konuyu onlara açın ve tepkilerini alın” şeklindeydi.¹⁴⁷

Talabani ve beraberindekiler de Ankara'ya gelerek konuyu Türk makamlarına iletiler ve 1970 Özerklik Anlaşması çerçevesi içinde Kürt bölgesi içinde seçim yapmak istediklerini anlattılar. Amaçlarının yerel yönetimleri canlandırmak olduğunu da belirttiler. Türkiye bu şartlarda seçim için yeşil ışık yaktı. ABD de bu

¹⁴⁵ Özdağ, a.g.e., s. 79; Hadi Elis, “The Kurdish Demand For Statehood and The Future of Iraq,” <http://www.KurdistanObserver.com>, 10 Ocak 2007.

¹⁴⁶ Özdağ, a.g.e., s. 79-80; Max Van Der Stoel, “BM İnsan Hakları Irak Özel Raporu,” BM ve Genel Sekreteri tarafından Genel Kurul'a sunulan rapor (A/51/469. 15 October 1996).

¹⁴⁷ Yavuz, a.g.e., s. 241.

kararı destekledi.¹⁴⁸ Bir Amerikalı yetkili, o sıralarda Türkiye ile bu konuda yürütülen diyalogu şöyle özetlemektedir:

“Bu konuda gerçekten Türkiye ne isterse o olacaktır. Şayet Türkiye, Kürdistan'daki seçimlere itiraz edeceğini Washington'a iletseydi durum da değişik olur, bizde Kürtlere, Türkiye'nin böyle bir seçimi onaylamadığını ve bu yüzden Washington'a şimdilik güvenmemelerini söyleyecektik. Ancak Türkiye yeşil ışık yaktı. Artık bizim için bir sorun kalmamıştı”.¹⁴⁹

Ocak 1992'de, 4 Nisan'da bölgede genel seçimlerin yapılacağı açıklanmış ise de teknik nedenlerden dolayı¹⁵⁰ seçimler önce 30 Nisan'dan sonra 17 Mayıs'a sonra da 19 Mayıs'a ertelenmişti. 19 Mayıs 1992'de, Kuzey Irak'ta bölgesel bir parlamento için seçimlere,¹⁵¹ Kürdistan Demokratik Partisi, Kürdistan Yurtseverler Birliği, Kürdistan Sosyalist Demokratik Partisi, Kürdistan Demokratik Halk Partisi, Kürdistan İslam Partisi, Irak Komünist Partisi ve Asurî Partisinden oluşan Kürdistan

¹⁴⁸ Koray Düzgören, “Türkiye Kürtleri ve Kuzey Irak,” *Avrasya Dosyası*, İkbahar 1996, Cilt: 3, Sayı: 1.

¹⁴⁹ Yavuz, a.g.e., s. 241.

¹⁵⁰ “Seçimlerde oy vermede usulsüzlüklerin meydana gelmemesi için oy kullananların ellerini damgalamak üzere getirilen mürekkeplerin işe yaramadığı görülünce, Kürt yetkililer, Almanya'dan yeniden mürekkep isterler. Mürekkep Frankfurt'ta hazırdır ve geriye sadece mürekkep kutularının kargo ile Kuzey Irak'a getirilmesi kalmıştır. Bu işi yapacak olan havayolu da Türk Havayollarıdır. Ancak THY'nin Frankfurt'taki yetkilileri böyle bir kargoyu taşımamakta direnmektedir. Haber Kuzey Irak'a ulaşınca, Celal Talabani, Adana yakınlarındaki İncirlik Üssü'nü telefonla arar ve ABD'li yetkililerden yardım ister. Bu arada seçimler, mürekkep bulunmasının gecikmesi yüzünden iki gün ertelenmiştir. Türk hükümeti zaten şartları değişmiş olan seçimlerden fazla hoşnut değildir. İncirlik Üssü'nden Ankara'daki Dışişleri Bakanlığı aranarak söz konusu mürekkebin THY uçağı ile Ankara Esenboğa Havaalanı'na gelmesi sağlanmıştır. Mürekkep, Ankara'dan da Kuzey Irak'a gönderilecektir. Ancak o sıralarda Kürtler, önceleri bozuk olarak niteledikleri mürekkebe başka maddeler de katarak, işe yarar hale getirdiler. Artık Esenboğa Havaalanı'nda bulunan mürekkebe gerek kalmamıştır ve 2 gün gecikmeli olarak Kürt seçimleri yapıldı”. Yavuz, a.g.e., s. 244.

¹⁵¹ Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, 3. Baskı, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 165.

Cephesi¹⁵² seçime katıldı.¹⁵³ Kuzey Irak'ta ilk kez yapılan serbest seçim idi, 18 yaşın üstünde 1 Milyon 100 bin seçmen 176 sandıkta oy kullandı.¹⁵⁴ Ancak Güvenli Bölge'de yaşayan Türkmenler'in büyük bir kısmı seçimi boykot etti. Çünkü Türkmenler'in yasal temsilcisi Irak Milli Türkmen Partisi “bu seçime yalnızca Kürdistan vatandaşları katılabilir” koşulu öne süren Kürt partileri tavrına karşı çıkarak katılmadı.¹⁵⁵

Kuzey Irak'ta yapılan yerel parlamento ve başkanlık seçimlerinde hiçbir adayın salt çoğunluğu sağlayamadığı açıklandı. Kürt Radyo ve Televizyonu, Irak Kürdistan Demokratik genel sekreteri Mesut Barzani'nin oyların % 44.58'ini, Kürdistan Yurtseverler Birliği lideri Celal Talabani'nin ise % 44.3'ünü aldığını duyurdu.¹⁵⁶ Bu olaylarla Barzani ve Talabani, 105 sandalyeli parlamentoda¹⁵⁷ Ellişer üyeliği kazanarak salt çoğunluğu sağlayamadılar.¹⁵⁸ 5 sandalye ise Asurî partisi arasında

¹⁵² 12 Mayıs 1988'de kurulan bir Kürt Cephesi'dir.

¹⁵³ “Barzani Önde,” **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1992; Kerim, a.g.e., s. 178; el Camiye el Libraliye el Siwydiye (SILC), **el Demokratiye ve el Berleman ve el Hukümet Jimub Kurdistan**, Erbil, Matbaat Vuzaret el Terbiye, 1995, s. 30; Serhing Hamid el Barzanci, **İntihabat İklim Kurdistan el Irak Beynel Nazariye ve el Tatbik**, Erbil, Mukriani Yayınları, 2002, s. 283.

¹⁵⁴ Faruk Balıkçı, “Kürtler Seçimini Yaptı,” **Hürriyet**, 20 Mayıs 1992; Mehmet Aka, “Kuzey Irak'ta Sakin Seçim,” **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1992; İrfan Güler, “Kuzey Irak'taki Kürt Otoritesinin Uluslararası Hukuki Statüsü,” **Serbestî**, Şubat 1999, Sayı: 3.

¹⁵⁵ Öznur, a.g.e., s.342.

¹⁵⁶ Duhok ve Erbil yöresinde KDP lideri Mesut Barzani, Süleymaniye bölgesinde ise KYB lideri Celal Talabani seçimi önde tamamladı. Ufuk Tekin, “K. Irak'ta Seçimin Galibi Yok,” **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1992.

¹⁵⁷ 105 milletvekili arasında yalnızca beş kadın bulunuyordu. “36. Paralel Milletvekilleri,” **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1992.

¹⁵⁸ Prof Dr. Sa'di Barzanci'ye (Salahattin Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı ve KDP üst düzey yetkilisi) göre, bu seçimde KDP oyların %51'ini elde ederken, %49'unu ise KYB elde etmişti. KYB seçim sonuçlarını kabul etmemiş ve birçok yöntemlerle KDP'ye baskılar uygulayıp parlamento'daki sandalye sayısını %50 hesabına uygun olarak eşit sayıda paylaşmayı istemiştir. Hatta eşit paylaşmaya razı olunmaz ise seçim sonuçlarını iptal etmek için savaşmakla tehdit etmiştir. Bu tavrıyla totaliterist ve seçim sandıklarının ortaya koyduğu sonucu kabul etmez yöndeki baskıcı karakterini ortaya koymaktadır. Sa'di Barzanci, “ Irak Kürdistanı'nda Mevcut Durum Hakkında Görüş,” **Avrasya Dosyası**, İlkbahar 1996, Cilt: 3, Sayı: 1.

paylaşıldı.¹⁵⁹ Geriye kalan beş parti ise %7'lik barajı geçemediler ve parlamentoya giremediler.¹⁶⁰ Bu seçimin hemen akabinde Kürtlerin kontrolündeki İbrahim Halil Gümruk girişine İngilizce “Kürdistan'a hoş geldiniz” yazıldı.¹⁶¹

Kuzey Irak'ta yapılan seçimde hiçbir partinin salt çoğunluğu sağlayamaması Bağdat'ta çeşitli yorumlara sebep oldu. Bağdat Hükümeti'nin resmi yayın organı el Cumhuriyet gazetesi yayınladığı bir yorumda “Kürtlerin birbirlerini öldüreceklerini” açıkladı. Hükümet, Kuzey Irak'taki seçimlerinin “demokrasi ve ulusal haklarla bir ilgisi bulunmadığında” belirtti. “Bu seçimler, ABD ve Batı ülkeleri gizli servislerinin Irak'ta bir darbe düzenlemek amacıyla sahneye koydukları bir oyundur” denildi. Öte yandan Irak Savunma Bakanlığına resmi yayın organı el Kadisiye gazetesi ise, Iraklı Kürt liderler Barzani ve Talabani'nin öldürülmelerini istedi. Gazete, Talabani ve Barzani'ye “Irak'ı yeni bir Yugoslavya hâline getirmeyi amaçlayan Amerika komplosuna alet olmakla” suçladı ve “Irak halkının ve Şehit ailelerinin adına, bu ajanların keleleri” istendi.¹⁶²

Ancak Kürt liderleri ABD'nin ve bölge ülkelerinin tutumunu dikkate alarak sürekli Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını dile getirdiler. Amerikan yönetimi ise Irak'taki seçimlere fazla ilgi duymamış ve “düşük profil” politikasını sürdürmüştür. Dolayısıyla 29 Temmuz 1992'de Talabani ve Barzani Washington'a gittiler. ABD Dışişleri Bakanı James Baker'le bir araya gelen Kürt liderler Bush

¹⁵⁹ Ufuk Tekin, “ Kuzey Irak'ta Seçimler,” **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1992; Faruk Balıkçı, “Kürt Seçimlerinden Galip Çıkmadı,” **Hürriyet**, 23 Mayıs 1992; Erol Kurubaş, “Irak'ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı,” **Avrasya Dosyası**, Kış 2002, Cilt: 8, Sayı: 4.

¹⁶⁰ “Barzani, Talabani'yi Geçti,” **Milliyet**, 23 Mayıs 1992; Kerim, a.g.e., s. 179.

¹⁶¹ Faruk Balıkçı, “Kürt Seçimlerinde Barzani Önde,” **Hürriyet**, 21 Mayıs 1992.

¹⁶² “Bağdat: Kürtler Birbirlerini Öldürecek,” **Milliyet**, 25 Mayıs 1992.

tarafından kabul edilmemişti. Buna rağmen Kürt liderlerin Washington'da ilk kez ABD yönetimince üst düzeyde kabul görmesi dikkat çekici bir olaydır.¹⁶³

Kürt liderler Washington'dan döndükten sonra 4 Ekim 1992'de yaptığı bir toplantıda¹⁶⁴ Kuzey Irak'taki Kürt yönetiminin amacını oybirliği ile aldığı bir kararda “Demokratik parlamenter bir Irak'ta federasyon” olarak açıkladı.¹⁶⁵ KYB sözcüsü Barham Salih Kürt Federal Devletin Erbil, Süleymaniye, Kerkük ve Duhok olmak üzere dört eyaletten oluşacağını belirtti.¹⁶⁶ Barzani, Türkiye'nin tepkisini yatıştırmak için ertesi gün PKK'ya karşı savaş başlattı.¹⁶⁷

B. Türkiye'nin Kürt Federe Devletine Karşı Tutumu

Kürtler'in Erbil'de Federe Kürt Devleti'nin kurulduğunu ilan etmesi Türkiye'yi daha etkin önlemler almaya itmıştır.¹⁶⁸ Çünkü Federasyon kararının ilanı ile sadece Irak Kürtleri için değil, Kürt nüfus barındıran tüm devletler ve bu devletlerdeki Kürtler için de yeni bir dönem başlamıştı. Kürtlerin kendi kendilerini yönetme

¹⁶³ Serhat Erkmen, Hasan Yılmaz, “Ortadoğu Denklemi ve Düünden bugüne ABD'nin Irak Politikası,” **Stratejik Analiz**, Nisan 2001, Cilt: 1, Sayı: 12.

¹⁶⁴ Bu ilk toplantıda parlamentonun 105 üyesi Kürdistan halkını ve topraklarını koruyacaklarına dair yemin ederek göreve başlamışlardır. Hicran Kazancı, “Yeni Siyasal Yapılanmaya Yönelen Türkmenler,” **Cumhuriyet Strateji**, 20 Nisan 2005 <http://www.kerküknet.com>.

¹⁶⁵ İrfan Kaya Ülger, “Düşman Kardeşler: IKDP ve KYB,” **Avrasya Dosyası**, İlkbahar 1996, Cilt: 3, Sayı: 1; Zeynal ağabeydin Kızılyaprak, **Irak Kürdistanı ve Etkileri**, 2. Baskı, İstanbul, Doz Yayınları, 2005, s. 145; Ergun Balcı, “Irak'ta Harekâth Günler,” **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1998.

¹⁶⁶ “K. Irak'ta Federe Kürt Devleti,” **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1992; “Kuzey Irak'ta Federe Kürt Devleti,” **Hürriyet**, 6 Ekim 1992; “K. Irak'ta Kürt Devleti,” **Milliyet**, 6 Ekim 1992.

¹⁶⁷ “Kürt Federe Devletini Seyir Defteri,” **Cumhuriyet**, 12 Ekim 1992.

¹⁶⁸ Türkiye, bu federe devleti “tek taraf bir karar” olduğunu niteledi. Cüneyt Arcayürek, “Uygunsuz,” **Cumhuriyet**, 11 Ekim 1992; Kayar, a.g.e., s. 262.

tecrübesinin başarısı veya başarısızlığı Irak dışındaki Kürtleri de bu Kürtlerin vatandaşı oldukları devletleri de yakından ilgilendirmekteydi.¹⁶⁹

Dolayısıyla Türk hükümeti, 8 Ekim 1992 günü Bakanlar Kurulu toplantısından sonra Kürt Federe Devleti ilanına ilişkin yayınladığı bildiriye;¹⁷⁰

“Bilindiği gibi Irak Kürdistan Milli Meclisi 4 Ekim 1992 günü Kuzey Irak'ta bir federe devlet ilan etmiştir. Federe Devlet ilan kararı Irak'ta gelecekte demokratik bir federal yapı oluşturulması temennisi ile birlikte ortaya konulmuştur. Konuyu tüm yönleriyle görüşen Bakanlar Kurulu, federe devlet ilanını Kuzey Irak'ta ortaya çıkan yeni ve önemli bir aşama olarak değerlendirmiştir. Türkiye başından beri bölgedeki tüm unsurların güvenliğinin ve barış içinde yaşamalarının başlıca güvencesi olmuştur. Bundan sonra da bölgedeki tüm halkların huzuru, barışı ve güveni için her türlü çabayı göstermeye ve gerekli katkıyı yapmaya devam edecektir. Kuzey Irak'taki Kürt, Türkmen, Arap, Süryanî gibi tüm halkların güvenliği ve başlıca güvencesi Türkiye'dir. Bu insanları daha önce zulme terk etmedik. Bundan sonra da etmemeye kararlıyız. Ancak son federe devlet kararını tek yanlı alınmış ve Irak'ın bölünmesini götürebilecek bir adım olarak görüyoruz. Başından beri olduğu gibi bugün de Irak'ın bölünüp parçalanmasına yol açabilecek böyle bir hareketi uygun görmüyoruz. Bunu birçok sorunlarla karşı karşıya bulunan bölgede barış ve huzuru olumsuz yönde etkileyecek bir gelişme olarak görüyoruz. Böyle bir gelişme ne Kuzey Irak halkının ne de bölgenin yararınadır. Kamuoyuna duyurulur”.¹⁷¹

¹⁶⁹ Soner Yalçın, **Binbaşı Ersever'in İtirafı**, 6. Bası, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1994, s. 102.

¹⁷⁰ “Kürt Devletinden Yana Değiliz,” **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1992.

¹⁷¹ “Hükümet Bildirisi,” **Hürriyet**, 9 Ekim 1992.

Türkiye ayrıca Kerkük'ün Kürt Federe Devleti sınırları içinde gösterilmesine de karşı çıkıyordu. Türkmen parti yetkilileri Türk yetkilileri ile aynı fikirdeydiler ve referandum yapılmadan böyle bir kararın alınmayacağını bildirdiler.¹⁷² Bu konu Demirel hükümeti toplantısında Erdal İnönü tarafından dile getirildi. İnönü;

“Kerkük de sınırlar içinde gösteriliyor. Buna kim kabul eder? Irak yönetimi silahlarının büyük bir kısmını buraya yığmış, nüfusun çoğunluğu da Araplaştırılmış. Türk soydaşlarımız da var. Şimdi bu devleti ilan edenler sınırları içinde gösterdikleri bu bölgeyi savaşla mı, barışla mı? Bu kaygı verici” dedi.¹⁷³

14 Kasım 1992'de Ankara'da Suriye Dışişleri Bakanı Faruk Eşşara ve İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Vilayeti, Kuzey Irak'taki gelişmelerle ilgili olarak, “*Bu durum Irak'ı kaçınılmaz olarak parçalanmaya götüren endişe verici bir emrivakidir*” dediler.¹⁷⁴ Ayrıca, her iki bakan Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması yolunda bir bildiri yayınladılar. Türkiye böylece aslında ilişkilerinin iyi olmadığı Suriye ve İran'la bu noktada çıkarlarını uyumlaştırmış ve bu ülkeleri yanına alarak ABD'ye ve dünyaya, Kürt devleti kurulmasına izin vermeyeceği mesajını iletmiş oldu.¹⁷⁵

1993'ten itibaren Türkiye Irak yönetimiyle ilişkilerini geliştirmeye ve temelde ekonomik nedenler de olsa, Irak'a uygulanan ambargonun kaldırılması için daha yoğun girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Türkiye'nin birçok açıdan kendi

¹⁷² Haluk Geray, “Kürtler Zemin Arıyor,” **Cumhuriyet**, 6 Ekim 1992.

¹⁷³ “Gergin Toplantı,” **Hürriyet**, 9 Ekim 1992.

¹⁷⁴ “Irak'ta Kürt Devleti Emrivakisi Durdurulsun,” **Hürriyet**, 15 Kasım 1992.

¹⁷⁵ Kayar, a.g.e., s. 262; Uğur Mumcu, “Senaryo...,” **Cumhuriyet**, 12 Ekim 1992.

aleyhinde seyir eden bu gelişmelere karşı geliştirmeye çalıştığı politikalarından birisi ise Kuzey Iraklı Kürt gruplara Bağdat yönetimiyle işbirliği yapmalarını önerirken Bağdat yönetimini bölgedeki denetimini yeniden kurması gerektiğini de savunmaya başlamıştı.¹⁷⁶ KDP lideri Mesut Barzani, Türkiye ile aynı görüşü paylaşıyordu ve Saddam Hüseyin ile özerklik konusunda anlaşmaya gidilmesi kanısındaydı. Çünkü Batı'nın kendilerini sürekli kullandığını, bölge halkının ekonomik durumunun son derece kötü olduğundan Saddam ile anlaşmaktan başka çareleri olmadığını savunuyordu. Fakat KYB lideri Celal Talabani Barzani'nin tersine bölgede Batı'nın desteğiyle Irak'a bağlı olmayan federal bir Kürt yönetiminin kurulmasını arzu ediyordu.¹⁷⁷

C. 1994 Çatışmaları

1993 Martı'nda Erbil hükümetinde yapılan değişiklikler, KDP ile KYB arasında süren barışın sona ereceğinin ilk işaretleri olmuştur. Başbakanlığa daha çok bir teknokrat olan KYB'li Fuat Masum'un yerine KYB'nin militan politikacılarından olan Kosret Resul'un getirilmesiyle iki parti arasındaki gerilimi artırmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁶ İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler" Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası**, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: II, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 264.

¹⁷⁷ "Barzani-Talabani Çatışıyor," **Milliyet**, 5 Mayıs 1994.

¹⁷⁸ Özdağ, a.g.e., s. 103.

Sami Abdurrahman'ın daha önce hepsi de Irak Kürdistan Cephesinin üyeleri olan üç küçük partinin birleşmesiyle kurulan Kürdistan Birlik Partisi KDP ile birleşmesini ilan etmiştir. Bu birleşme KDP'ye güç kazandırmıştı.¹⁷⁹

1993 Aralık ayında Süleymaniye'de Kürdistan Sosyalist Partisi peşmergeleri KDP karargâhına saldırarak yedi KDP'liyi öldürünce olaylar yeniden alevlenmişti. Kürdistan Sosyalist Partisi'nin KDP'ye saldırısına KYB destek vermişti. Amaç en güçlü rakibi rahatsız etmek ve zayıflatmaktır.¹⁸⁰

20 Aralık 1993'te, tam da hem Talabani'yi hem de Barzani'yi içeren bir başkanlık konseyinin ilan edilmesi biçimindeki stratejik bir anlaşmanın yapıldığı gün KYB ile İran yanlısı Kürdistan İslamî Harekâtı arasında çok daha ciddi bir çatışma patlak verdi. KYB liderlerinden olan ve Bölgesel Kürt Yönetimi'nde peşmerge bakanlığı yapan Cebbar Ferman, Barzani'nin, durumun sakinleştirilmesi doğrultusunda verdiği emirlere uymayı reddederek Kürdistan İslamî Harekâtı'na karşı güçlü bir saldırıya geçti. Irak Kürdistanı'nın doğu kesimlerine yayılan ve bir aydan da fazla süren bu çatışmada en az 200 kişi öldürülmüştü.

Barzani KYB'yi gereğinden sert ve tek taraflı olarak karşılık vermekle suçladı. Bu olay KDP ile KYB arasında açık bir kopuşa neden oldu. Barzani suçlamalarını şöyle sürdürüyordu :

¹⁷⁹ Michael M. Gunter, "Kuzey Irak'taki PYK-YNK Çatışması," **Serbestî**, Şubat 1999, Sayı: 3.

¹⁸⁰ Özdağ, a.g.e., s. 104.

“Bu çatışma herkesin zayıflatmakta, oluşmakta olan Kürt Yönetiminin güvenilirliğini baltalamakta ve dünyanın davamızı anlamasına gölge düşürmektedir”.

Tüm bunların bir sonucu olarak, Talabani ve Barzani'nin katılımıyla hükümete güçlü bir liderlik kazandıracak olan başkanlık konseyi, tıpkı birleşik bir peşmerge ordusu fikri gibi ölü doğmuştu.¹⁸¹

Ancak 1 Mayıs 1994'te Kala Diza'da¹⁸² Talabani yanlılarının Barzani'ye bağlı bir peşmergeyi öldürmesinden sonra, çatışmalar Erbil'den Süleymaniye'ye kadar geniş bir bölgeye hızla yayıldı.¹⁸³ Çatışmanın bir diğer nedeni ise Habur sınır kapısından geçen kamyonlardan elde edilen gelirin paylaşılmamasıydı.¹⁸⁴

1. Ankara'nın 1994 Çatışmalarına ve Sonrası Gelişmelere Karşı Tutumu

KDP ile KYP arasında çatışma alevlendikten sonra Türkiye çatışan gruplar bir araya getirmeye çalıştı.¹⁸⁵ Türkiye'yi bu misyonu üstlenmesine iten en önemli nedenlerden biri PKK'nın bu çatışmada bertaraf olmasını engellemektir. Türkiye, 30 Mayıs 1994'te çatışan tarafların temsilcilerini Silopi'de bir araya getirdi. Bu görüşmeden sonuç alınamadı. İkinci görüşme ise 13 Haziran 1994'te hem

¹⁸¹ Gunter, a.g.m., s. 83.

¹⁸² Süleymaniye'nin kuzeydoğusundadır.

¹⁸³ Sami Kohen, “Kuzey Irak'a Dikkat,” *Milliyet*, 14 Mayıs 1994; Koray Düzgören, “Türkiye Kürtleri ve Kuzey Irak,” *Avrasya Dosyası*, İlkbahar 1996, Cilt: 3, Sayı: 1.

¹⁸⁴ Tuncay Özkan, *Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s. 182.

¹⁸⁵ Serhat Erkmen, “Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası,” *Avrasya Dosyası*, Kış 2002, Cilt: 8, Sayı: 4.

Talabani'nin hem de Barzani'nin katılımıyla Silopi'de gerçekleşmişti.¹⁸⁶ Görüşmeye Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Aydın İtler, Jandarma Asayiş Bölge Komutanı Korgeneral Hasan Kundakçı, Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Daire Başkanı Cenk Duatepe ile Ortadoğu Masa Şefi Türkekul Kurttekin de hazır bulunmuşlardı. Görüşmede KDP ile KYB çatışmasının bölgede belirsizliğe yol açtığı, sınır güvenliğini zedelediği belirterek, tarafların ateşkes çağrısına uyması istenmişti. Jandarma Genel Komutanı Orgeneral İtler, Kürt liderleri, Kuzey Irak'taki çatışmaların, zaten belirsiz olan durumu daha da içinden çıkılmaz hale getireceğini, Türkiye'nin Irak'taki toprak bütünlüğünden yana olduğunu, PKK'nın bu bölgede rahat hareket etmesine imkan verecek her tutumun karşısında olduğunu hatırlatmıştı¹⁸⁷ Ancak toplantıdan sonra hiçbir açıklama yapılmadı¹⁸⁸ ve Kürt parti liderleri de Silopi'den ayrılarak bölgeye dönmüşlerdi. Bağdat, Türkiye'nin bu arabuluculuk misyonundan memnuniyet duyarak benzer bir misyonun da Iraklı Kürtler ile Bağdat arasında üstlenmesini talep etmişti. Ancak Türkiye'nin bu son girişimi Kürt liderleri tarafından kabul görmemişti.¹⁸⁹

27 Haziran'da Erbil'de tekrar buluşmuşlarsa da, bütün bu görüşmeler ateşkesin sağlanmasına yetmemiştir.¹⁹⁰ Çünkü iki Kürt grubu arasındaki çatışmalarda başlangıçta arabulucu rolü oynamaya çalışan Türkiye bir süre sonra iki grubun anlaşması konusunda pek de hevesli davranmamaya başladı. Bunun temel nedeni iki tarafın ilişkilerinin iyileşmesinden endişe duymaya başlamasıydı. Çünkü yavaş yavaş Türkiye iki tarafın uzlaşmasının bir Kürt devleti yaratacağı olgusunu kavramıştı ve

¹⁸⁶ “Kürt Liderler Silopi'de,” **Hürriyet**, 14 Haziran 1994.

¹⁸⁷ “Barzani-Talabani Barışı Zor,” **Hürriyet**, 15 Haziran 1994.

¹⁸⁸ “Kürt Liderler Silopi'de,” **Hürriyet**, 14 Haziran 1994.

¹⁸⁹ Sami Kohen, “Zor Misyonlar,” **Milliyet**, 21 Haziran 1994.

¹⁹⁰ Gunter, a.g.m., s. 84.

politikalarında değişik manevralar yapmaya başlamıştı. Bunun en önemli örneklerinden Paris'e barış görüşmeleri için gitmek üzere Barzani ve Talabani'ye vize verilmemesi ve Fransa'ya baskı yaparak ikinci bir Paris konferansının yapılmasının önüne geçilmesi idi.¹⁹¹

2. Paris'in 1994 Çatışmalarına ve Sonrası Gelişmelere Karşı Tutumu

Çatışma hâlinde olan KDP ve KYB partilerinin temsilcileri Fransız hükümetinin ve sürgünde yaşayan Türkiye Kürtlerinden Kendal Nazan'ın başkanlığını yaptığı Paris Kürt Enstitüsü'nün girişimiyle 16 – 22 Temmuz 1994 tarihleri arasında Paris'te bir araya geldiler. Kuzey Amerika Ulusal Kongresi'nin Başkanı Naim Eldin Kerim'in yanı sıra, Paris'teki ABD ve İngiltere elçiliklerinden gözlemciler de bu görüşmede hazır bulunmuşlardır. Bu görüşmede Bölgesel Kürt Yönetimi'nin taslak anayasası anlamına gelen ancak kesin olmayan bir anlaşmaya varılıyordu söz konusu anlaşma 22 Temmuz'da imzalandı.¹⁹²

Bu yeni anlaşma iki parti arasındaki sorunların şiddet yoluyla çözülmesini yasaklıyordu. Anlaşma metninin girişinde şu satırlar yer almaktaydı:

“KDP ile KYB arasında yaşanan çatışmalar hem her iki parti açısından hem de Kürdistan ulusal kurtuluş hareketi açısından adeta bir intihar anlamına geldiği gibi, aynı zamanda halkımızın bu güne kadar elde ettiği kazanımların boşa harcanmasına yol açmıştır. Bu çatışma her

¹⁹¹ Özdağ, Laçiner ve Erkmen, a.g.e., s. 283.

¹⁹² Gunter, a.g.m., s. 84.

iki partinin saygınlığına gölge düşürmekte ve Kürt ulusal harekâtını hem bölgesel olarak hem de uluslararası düzlemde gözden düşürmektedir”.¹⁹³

Ayrıca, Paris Anlaşması'nda çok önemli kararlar alınmıştır. Bu alınan kararların ana başlıkları şunlardır:

1. Irak Kürdistan lideri sıfatının “Başbakan” olarak değiştirilmesi ve seçimlere kadar Başbakan, Temyiz Mahkemesi Başkanı ve Meclis Başkanı'ndan oluşacak Başkanlık Meclisinin, Başbakanın görevini yürütmesi.
2. Ağustos 1994 içerisinde taraflara eşit sayıda bakanlık verilmesi, azınlık ve bağımsızların da katılımını sağlamak suretiyle yeni hükümetin oluşturulması.
3. Ekim 1993 tarihine kadar, Paris Kürt Enstitüsü'nce, federal sisteme sahip ülke uzmanlarının davet edilerek, yeni bir anayasa taslağının hazırlanması ve taslağın Kürt Parlamentosu'nda onaya sunulması.
4. Ekim 1994 içinde nüfus sayımı yapılarak, 1994 yılı sona ermeden seçmen listeleri ve adayların belirlenmesi.
5. Peşmerge Bakanlığı'nın lağvedilerek yerine üst düzey subaylardan oluşacak Genelkurmay Heyeti'nin kurulması.
6. Dış yardımların parti ve gruplara değil, doğrudan hükümete verilmesi.
7. Parti temsilcilerinin yanı sıra, başta New York ve Brüksel olmak üzere çeşitli merkezlerde dış temsilciliklerin açılması ve elçi statüsünde atama yapılması.
8. Irak Kürdistanı'nda askerî üs kurmamak ve silahlı saldırı yapmamak kaydıyla, Kuzey Irak Kürt yönetiminin sürgün Kürtlere siyasî iltica hakkı tanınması.

¹⁹³ Öznur, a.g.e., s. 347.

9. Çeşitli bakanlık ve kuruluşlarla polis teşkilatında, parti yandaşları olmayan tarafsız kişilerin istihdam edilmesi.¹⁹⁴

Türkiye, Paris Anlaşması'nda Kürt yönetiminin yapısında ön görülen değişikliklerin Irak'ın parçalanması sonucunu doğuracağını düşünmekteydi. Suriye ve İran da Paris Anlaşması'ndan rahatsız oldular. 21 Ağustos 1994'te Şam'da Suriye Dışişleri Bakanı Faruk Eşşara, Türkiye Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal ve İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Vilayeti arasında yapılan üçlü zirve sonunda ortak bir bildiri yayınlandı:

1. Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulamaz, Irak'ın toprak bütünlüğü korunacaktır.
2. Kuzey Irak sorununun çözüm yeri Irak'tır.
3. Irak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına uymak için çabalarını artırmalı ve tam bir işbirliğine gitmelidir demektedir.

Bu arada her üç ülkenin de Kuzey Irak'ta kendilerine yakın olan gruplara çatışmaların durdurulması yönündeki telkinleri artıracakları öğrenildi. Bu çerçevede, Türkiye Barzani, Suriye Talabani, İran da İslamî gruplarla temas kuracaklarını bildirdiler. Dışişleri Bakanı Soysal, Şam'da yaptığı açıklamada bu konuda şöyle konuşmuştu:

¹⁹⁴ Özdağ, a.g.e., s. 127-128.

“Kuzey Irak'ta Türkiye'den girişleri denetim altına alıyoruz. Artık resmi olmayan yardım kuruluşu adıyla bir takım örgütler burada faaliyet göstermeyecekler. Bunu Batı'ya da bildiriyoruz”.¹⁹⁵

Türkiye, daha sonra bu kararını geçişlerde Irak'tan vize şartı arayarak yürürlüğe koydu. Nitekim, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Peter Tarnoff da, Türkiye'nin aldığı karara karşı çıkmadı, hatta “haklı bir yaklaşım, her elini kolunu sallayanın Türkiye'den Kuzey Irak'a geçmesine göz yumulmaması doğaldır” dedi.¹⁹⁶

KDP Temsilcisi Safin Dızai, üçlü zirvede Kuzey Irak'ın kaderinin konuşulduğunu belirterek, “Burada hiç değilse bölge halkının gözlemci olarak bulunması gerekir. Bu isteğimizi defalarca zikrettik ama olumlu bir cevap alamadık” dedi. KYB temsilcisi Sabih Şirzat ise “Davet edilmemiz bizi mutlu ederdi” demekle yetindi.¹⁹⁷

Ç. Dublin Süreci (1995)

Paris görüşmelerinden sonra Kuzey Irak'ta çatışmalar yatışmıştır. 21 Kasım 1994'te Paris'te varılan mutabakat gereği, bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma ile taraflar şiddet kullanmama sözü vermişler, 1995 Mayıs'ında yapılacak seçimlerden önce bir nüfus sayımı gereğini vurgulamışlardır. Şaklava,¹⁹⁸ Barzan aşireti ile KYB'li Harkis aşireti arasında toprak meselesinden başlayan çatışmalar sonunda kısa sürede yüzlerce kişi ölmüştür. Erbil'li kısmen işgal eden KYB ise bu kez bütün Erbil'i işgal

¹⁹⁵ “Soysal'dan Şam'a Yeni Öneri,” **Hürriyet**, 22 Ağustos 1994.

¹⁹⁶ Nur Batur, “Mitterrand Kürt Devleti İçin Gizli Bir Plan Mı Yapıyor,” **Milliyet**, 19 Eylül 1994.

¹⁹⁷ “Kuzey Irak Kürtlerinden Güvence,” **Hürriyet**, 25 Ağustos 1994.

¹⁹⁸ Kuzey Irak'ın en güzel kentlerinden biridir ve bazen de Salahattin ile anılır.

etmiş, çatışmalar Nisan 1995'te ABD'nin araya girerek gerçekleştirilen ateşkesi sağlamasına kadar sürmüştür.¹⁹⁹

ABD devreye girdi ve iki tarafı 9 – 11 Ağustos 1995'te Dublin'de²⁰⁰ bir araya getirdi.²⁰¹ Türkiye, Dublin sürecinden çok rahatsız olmuştu. Ancak sürecin dışında kaldığı takdirde alınacak kararlardan zarar göreceği endişesiyle sürece gözlemci statüsüyle katıldı.²⁰² Türkiye'nin Dublin'e katılması tüm taraflarca olumlu karşılandı. Çünkü Türkiye'nin katılımıyla Saddam Hüseyin'li Irak projesinden vazgeçtiğini göstermekteydi. Hem KDP hem de KYB yetkilileri, Dublin görüşmelerine Türkiye'nin katılmasının “*son derece olumlu*” olduğu görüşünü anlattılar.²⁰³ Irak Ulusal Kongresi'nin (IUK) Başkanı Ahmet Çelebi de benzer görüşleri dile getirdi: “*Türkiye, bu süreçte hayati rol oynuyor*” dedi.²⁰⁴

Gruplar arasında üç gün süren zirvenin sonunda üzerinde uzlaşılan anlaşmanın ana maddeleri kısaca şöyledir:

1. Derhal ateşkes ilan edilecek.
2. Basın yoluyla sataşmalara son verilecek.
3. Esirler karşılıklı olarak bırakılacak.
4. Erbil kenti askerden arındırılacak.

¹⁹⁹ Özdağ, a.g.e., s. 129.

²⁰⁰ İrlanda'nın başkentidir.

²⁰¹ Ahmet Zeki Okçuoğlu, “Kürdistan Federe Devleti,” **Serbestî**, Kasım 1998, Sayı: 9; İlhan Uzgel, a.g.e. s. 264.

²⁰² Özdağ, a.g.e. s. 136; Özdağ, a.g.m., s. 98.

²⁰³ Yavuz Baydar, “Kuzey Irak'ta Aktif Politika,” **Yeni Yüzyıl**, 16 Ağustos 1995.

²⁰⁴ “Kuzey Irak'ta Strateji Oyunları,” **Yeni Yüzyıl**, 21 Ağustos 1995.

5. Irak Ulusal Kongresi (INC) gözetiminde tarafsız gözlemcilerden oluşacak bir komisyon kurulacak.
6. Erbil bölgesindeki kuvvetler azaltılacak. Bu kuvvetler, saptanacak noktalara yerleştirilecek.
7. Erbil kentinin askerden arındırılmasından sonraki 48 saat içinde bütün taraflarca toplanacak gelirler (özellikle de Türkiye'den giden kamyonlardan Habur sınır kapısında alınan vergiler) bu tarafsız komisyon denetiminde bir banka hesabına yatırılacak.
8. 1 Mayıs 1994'ten itibaren sağlanan gelirlerin hesabı çıkarılacak. Erbil'in askerden arındırıldığından saptanmasından sonra geçen 48 saat içinde de Kürt yönetimi yeniden göreve başlayacak.
9. Parlamento, bölgedeki diğer partiler ve etnik toplulukları da kapsayacak geniş tabanlı bir yönetime dayanacak hızla çalışmaya başlayacak.
10. Bütün bu kararlar Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde kalınmak şartıyla yürütülecek.
11. Ayrıca bütün bu kararların uygulanması sırasında Türkiye'nin meşru güvenlik kaygıları da dikkate alınacaktır.²⁰⁵

Bu maddelerden herhangi birini gerçekleştirmek, Barzani ve Talabani arasındaki yoğun ve uzlaşmaz çelişkiden dolayı mümkün olmadı. Dublin görüşmeleri sadece Türkiye'yi değil, ABD'nin bölgede etkinlik kazanmasından büyük rahatsız duyan İran ve Suriye'yi de harekâta geçirdi. Dublin görüşmelerinin sonuçlarından rahatsız

²⁰⁵ “Kuzey Irak'ta Anlaşma,” **Cumhuriyet**, 12 Ağustos 1995; “Kuzey Irak Ankara'yı Dinledi...,” **Milliyet**, 12 Ağustos 1995.

olanlar arasında PKK da vardır.²⁰⁶ Dolayısıyla PKK 25 – 26 Ağustos 1995 tarihlerinde KDP'ye ait askeri, parti, idari ve sivil yirmiden fazla noktadan silahlı saldırıya geçti. KDP'lilere göre bu saldırı o günlerde Suriye'yi ziyaret eden Celal Talabani'nin anlayış göstermesi sonucu sağlanan koordinasyon ile mümkün oldu.²⁰⁷

PKK – KDP çatışmaları devam ederken Kuzey Irak'ta yaşam durmadı. Gelişmeler hızla devam etti. ABD bölgede barış için girişimlerini sürdürdü.²⁰⁸ Dolayısıyla 12 Eylül 1995'te Dublin'de sürecin ikinci tur görüşmeleri başladı. Görüşmelere ABD, KDP, KYB, Irak Ulusal Kongresi ve gözlemci sıfatıyla Türkiye katıldı. Dublin'de yapılan ikinci tur görüşmelerde de sonuç alınamazken, bu kez de bölgedeki Türk – ABD nüfuzunun dengelemeye çalışan İran, KDP ve KYB temsilcilerini İran'da ağırladı. 5 – 9 Ekim tarihleri arasında yapılan görüşmelerde İran, bu iki parti temsilcilerini yeniden görüşme masasına oturtmaya çalıştı. Her ne kadar iki parti çözülmesi gereken bir dizi mesele üzerinde yoğun tartışmalar içinde olsalar da her hangi bir fiili anlaşmaya varılamadı.²⁰⁹

Kasım 1995'te İran, Irak İslami Yüksek Devrim Konseyi ile anlaşarak Kuzey Irak'a²¹⁰ 10.000 kişilik bir birlik soktu.²¹¹ İran Cumhurbaşkanı Rafsancani, İran varlığının sadece sembolik olduğu konusunda Demirel'e güvence verdi. Ancak İran'ın bölge üzerindeki nüfuzunun artması hem Ankara'yı hem de Washington'u

²⁰⁶ Özdağ, a.g.e., s. 137.

²⁰⁷ Öznur, a.g.e., s. 350-351.

²⁰⁸ Özdağ, a.g.e., s. 139.

²⁰⁹ Öznur, a.g.e., s. 351.

²¹⁰ Özdağ, a.g.e., s. 140.

²¹¹ Uzgel, a.g.e., s. 265.

harekete geçirdi.²¹² ABD, yeni bir taslak hazırlayıp Kürt liderlere sundu. Türkiye ve ABD, İran taslağının kabul edilmesinin bölgedeki İran'ın nüfuzunun etkinleşeceği kanısındaydılar. Ancak Talabani, Türkiye ve KDB'nin isteği üzerine taslağın son bölümüne eklenen “*Bölgedeki istikrarsızlık PKK gibi terörist unsurlardan kaynaklanmaktadır*” ifadesine itiraz ediyordu. Fakat Irak Ulusal Konseyi'nin (INC) girişimi sonucunda Talabani ikna edildi ve ateşkes sağlandı.²¹³

D. 1996 Erbil Saldırısı

1996 yılının Ağustos'una gelindiğinde Güvenli Bölge iyice kamplara ayrıldı ve cereyan eden hadiseler yavaş yavaş su yüzüne çıkmaya başladı. Bölge ülkeleri gerek askerî müdahaleler, gerekse arabuluculuk katkılarıyla Güvenli Bölge'ye de fazla müdahil olmaya başladılar. Fakat ne İran, ne Türkiye ne de ABD çatışmaları durdurabildi. Çünkü bütün bu müdahaleler ateşkeslerden öteye geçmedi. Bu ateşkesler, kalıcı barıştan daha çok geçici barışı temin edebildi.

1. Saldırıdan Önce Bölgenin Durumu

1995'de Dublin'de yapılan görüşmelerden sonuç alınmadı. Sonuç alınmamasının nedenleri ise, KYB'nin KDP'ye karşı yaptığı ve gizli tutulan geniş ve kapsamlı

²¹² Öznur, a.g.e., s. 351.

²¹³ “İran-Suriye-PKK Cephesi,” **Yeni Yüzyıl**, 26 Ekim 1995.

hazırlıklardı. Bu hazırlıkların içinde PKK ile kurduğu ittifakta mütalaa edilebilir. KYB, bölgede bazı aşiretlerle ittifak kurdu. Bunların başında Surçiler sayılabilir.²¹⁴

1920'li yıllarda İngilizler tarafından inşa edilen ve Kuzey Irak'ı ikiye bölen Hamilton Yolu KDP açısından büyük öneme sahipti. KDP, KYB birliklerine karşı savaştan birliklerini sadece bu yoldan takviye edebilmekteydi. Yolu, 1995 ateşkes anlaşmasından sonra, Barzani'nin denetimindeki bölgede kalan Surçi aşireti kontrol etmekteydi. KDP ve KYB arasındaki gerginlik her geçen gün artıyordu.²¹⁵

Surçi aşireti ise bu gerginlikte taraf tutmamaya özen gösteriyordu. Ancak KDP, Surçi aşiretinin lideri Hüseyin Ağa Surçi'nin yeğeni Zait Ömer Ağa'nın KYB ile ilişkilerinden kuşkulandı. Zait Ömer Ağa KYB ile Telsiz haberleşmesi yapmakta KDP birliklerinin mevzilendikleri bölgeler hakkında KYB'ye bilgi vermektedir. Barzani Zait Ömer ile KYB arasındaki ilişkiye son verilmesi için aşiret lideri Hüseyin Ağa'ya temsilci gönderdi. Ancak Zait Ömer KYB ile ilişkisine devam etti ve denetiminde bulunan bölgeye KYB birliklerinin girmesine izin verdi. KDP'nin ultimatoma niteliğindeki uyarılarına karşı koyan Hüseyin Ağa'nın Barzani ile görüşmeyi reddetmesi, kaderini de belirlemiş oldu. Barzani'nin emriyle KDP birlikleri 16 Haziran 1996 günü sabaha karşı Surçi aşiretinin lideri Hüseyin Ağa'nın Villasını kuşattı. Çıkan çatışmada Hüseyin Ağa ve Korumaları öldürüldü.²¹⁶

Barzani bu olaydan hemen sonra Irak hükümeti ile temasa geçti. Birinci toplantı 5 Ağustos 1996'da Musul eyaletinde gerçekleşti. İkinci toplantı ise, 8 Ağustos 1996'de

²¹⁴ Hasan Özmen, **Irak ve Türkmen Dosyası**, Ankara, TIKV Yayınları, 2001, s. 50.

²¹⁵ Özkan, a.g.e., s. 205.

²¹⁶ Özkan, a.g.e., s. 206.

Bağdat'ta gerçekleşti.²¹⁷ Bu çerçevede KDP belirlenen harekât zamanından 20 gün önce Zaho ve Dohuk'tan KYB denetimindeki Erbil ile kendi egemenliğinden bölgeleri ayıran Hamilton Yolu ve Muharrem Bölgesi diye anılan bölgede sınır kasabası durumundaki, KDP'nin karargâhının da bulunduğu Salahattin bölgesine önemli miktarda peşmerge ve araç sevketti.²¹⁸

Bu gelişmelerin akabinde, 31 Ağustos 1996 günü Irak Ordusu Güvenli Bölge'ye girdi.²¹⁹ Irak ordusunun bu müdahalesine Eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz şöyle bir açıklık getirdi; Barzani 22 Ağustos 1996 günü Saddam'a bir mesaj gönderdi.²²⁰ Barzani mesajında:

“Güman ve Seyit Kan bölgelerimiz 17 Ağustos'tan itibaren Talabani güçleriyle birlikte harekât eden İran birlikleri tarafından bombalanıyor. Ondan ötürü bu bombalamada birçok can ve mal kaybına da uğramış olduk. Bu komplo gücümüzü aşmaktadır. Dolayısıyla bu sinsî komploya ve birlikçilerine Celal Talabani başta olmak üzere son verilmesi için kara kuvvetlerinizin derhâl harekâta geçmesini arz ederiz”.

²¹⁷ Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi Dış İlişkiler Sorumlusu Mustafa Ziyay ile görüşme, 26 Kasım 2006.

²¹⁸ Şentürk, a.g.e., s. 136.

²¹⁹ Fikret Akfırat, **Kukla Devlet**, İstanbul, Yaynak Yayınları, 2004, s. 53; Hasan Cemal, **Kürtler**, 11. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap Yayınları, 2003, s. 341. Fereydun Hilmi, “The Kurdish No Plan Zone,” <http://www.kurdmedia.com>, 10 Ocak 2007; Tayyar Arı, **2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi**, 4. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 1999, s. 255.

²²⁰ Wejdi Anver Merdan, “Min Kasıf Halepçe Bilkimyavi,” www.kitabat@kitabat.com, 2 Temmuz 2004; Ergun Balcı, “Kuzey Irak'ta Kargaşa,” **Cumhuriyet**, 1 Eylül 1996.

Barzani'nin isteği Saddam tarafından memnuniyetle karşılandı.²²¹ Irak'ın 10. Zırhlı Tugayı, 40.000. Irak askeri ile Cumhuriyet Muhafızları,²²² 36. paralelin kuzeyindeki Erbil şehrine saldırdı²²³ Irak hükümeti yayın organı el Cumhuriye gazetesi Birleşmiş Milletler'e açık mektup şeklinde kaleme alınan bir makalede “Irak, bir Türk ya da İran kentine müdahalede bulunmadı. Sadece işgal altındaki bir Irak kentini kurtarmak için yardım etti” diye yazmaktaydı.²²⁴

Mesut Barzani'nin de Saddam'a yanaşmak için kendince oldukça geçerli nedenleri vardır.²²⁵ Babası Molla Mustafa Barzani hem İran'ın hem de ABD'nin ihanetine birkaç defa uğradı. 1979 senesinde ölmeden önce başında duran mücadele arkadaşı Doski'ye Amerika'ya güvenilmez sözünü telkin etmiştir. Dolayısıyla Barzani babasının uğradığı ihanete uğramaması için ne İran'a ne de ABD'ye yanaşıyordu.²²⁶ Bunların yanı sıra Irak muhalefetinin başarısızlığı Mesudu Saddam'la ittifaka iten bir diğer neden de olabilir.²²⁷

Saldırıdan hemen sonra KYB lideri Talabani bir açıklama yaptı; Erbil'in yüzlerce Irak tankı ve zırhlı aracının saldırısına uğradığını ve KDP peşmergelerinin Irak

²²¹ Hasan Özmen, **el Turkmen Fi el Irak we Hukuk el İnsan**, 2. Baskı, Ankara, Kozan Yayınları, 2004, s. 198 – 199; Fikret Akfırat, “Irak'ta Antiemperyalist Yükseliş ve Türkmenler,” **Teori**, Kasım 2004, Sayı: 178.

²²² 400 Tank (T- 52, T-62, T-72) tipinde ile Zırhlı arabalar, 530 T.(HEYOZ) helikopterler, İsveç imalı 100 mm., 130mm , 122 mm ve Füze atar, Irak Askeri İstihbaratına ait 50 Adet araç. Özmen, a.g.e., s. 198; Merdan, a.g.m; Yunus Şen, Eyüp Coşkun, **Saddam'ın Irak'ı ve Bir Çöküşün Öyküsü Babil Yanarken**, Ankara, Ümit Yayınları, 2004, s. 108.

²²³ Mustafa Balbay, “Durum Net, Yorum Karışık...,” **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1996; Ergun Balcı, “Kuzey Irak: Sorunun Özü,” **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1998.

²²⁴ “Irak'tan ABD'ye 'Vietnam' Uyarısı,” **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1996.

²²⁵ KDP kaynakları, partileriyle Bağdat arasında temasın hiç kesilmediğini ısrarla vurguluyorlar. Doğan Duyar, “Bu Politika Özal Döneminde bile uygulanamadı,” **Aydınlık**, 14 Şubat 1999, Sayı: 604.

²²⁶ Randal, a.g.e., s. 238.

²²⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Özkan, a.g.e., s. 114-129.

askerleriyle yan yana saldırıya katıldığını Irak güçlerinin Erbil'den sonra öteki Kürt merkezlerine saldıracaklarını öne sürdü.²²⁸ Bu arada Talabani, “ABD'nin Kuzey Irak'ta kararlı davranmadığını” ve “bir Amerikan müdahalesinden hâlâ umudunu kesmediğini” söyledi.²²⁹ Saldırı sadece KYB'yi değil karargâhı Erbil'de olan Irak muhalefetini de demoralize etmişti. Irak muhalefet temsilcileri operasyonu bir siyasî felaket olarak nitelendirmişlerdi.²³⁰ Çünkü çatışmalar hızla KYB aleyhine seyir etmekteydi. 9 Eylül 1996'da Talabani'nin kalesi olarak bilinen Süleymaniye hiçbir çatışma olmadan düştü.²³¹ Burada KDP peşmergeleri Talabani'nin İran'la işbirliği yaptığına dair gizli bir mektup ele geçirdiler. KYB lideri Talabani, her ne kadar bu mektubun kendine ait olmadığını inkar etse bile, mektubun içeriği dediklerinin tam tersini ifade etmekteydi.²³² Süleymaniye düştükten sonra Talabani peşmergeleri genel olarak çatışmadan İran'a diğer muhalif gruplarla çekilmek zorunda kaldırmışlardı.²³³

²²⁸ “Saddam Kuzey Irak'a Girdi,” **Yeni Yüzyıl**, 1 Eylül 1996.

²²⁹ “ABD Körfez Alarma Geçti,” **Yeni Yüzyıl**, 1 Eylül 1996.

²³⁰ “Saddam Bir Taşla Çok Kuşu Vurdu,” **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1996.

²³¹ “Talabani'nin Son Kalesi Düştü,” **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1996; “Süleymaniye, Barzani'nin,” **Yeni Yüzyıl**, 10 Eylül 1996; “Talabani, İran'da,” **Türkiye**, 11 Eylül 1996; Hasan Cemal, “Irak Kürtlerinin Bitmeyen Kavgası,” **Stratejik Analiz**, Mart 2003, Cilt: 3, Sayı: 35.

²³² “Bu operasyon KYB ile İran İslam Cumhuriyeti arasındaki ilişkinin derinliğini gösteriyor. Talabani, karşı Türkiye-Saddam ve Barzani arasındaki üçlü komplonun varlığını ortaya koyuyor. Bizi ortadan kaldırmak istiyorlar... Bu üçlü komplo genelde Irak Kürdistanı'ndaki demokratik deneyimi ve özellikle de KYB'yi ortadan kaldırmayı hedefliyor. Bu üçlü komplo, KYB ve İran arasındaki yakın ilişki karşısında ve özellikle de İran birliklerinin 26 Temmuz'da Kuzey Irak'a girmesiyle daha da kesinleşti. İran operasyonu Türkleri ve Amerikalıları utandırdı ve İran ile KYB arasındaki derin bağları da ortaya koydu”. “Talabani'nin Son Kalesi Düştü,” **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1996.

²³³ “Talabani'nin Son Kalesi Düştü,” **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1996; “Süleymaniye, Barzani'nin,” **Yeni Yüzyıl**, 10 Eylül 1996; “Talabani, İran'da,” **Türkiye**, 11 Eylül 1996.

2. Saldırının Nedenleri

a. Habur Gelirleri

KDP ve KYP peşmergeleri arasında çıkan çatışmaların asıl nedeni İbrahim Halil Sınır Kapısı'ndan geçen kamyonlardan elde edilen gelirlerin paylaşılmamasıydı.²³⁴ İbrahim Halil Sınır Kapısı Irak'a yapılan ticaretin iki önemli kapısından birisidir.²³⁵ Bu gümrük kapısı KDP'nin kontrolündeydi. İnsani malzeme getiren ve Türkiye'ye mazot götüren kamyon trafiğinden Kürtlere kamyon başına 20 dolar vergi alınıyordu. Güvenli Bölge'nin tek gelir kaynağı varıydı, o da kamyonlarından alınan vergiydi. Resmi olmayan rakamlara göre, KDP yılda 700 – 800 milyon dolar Habur'dan kazanmaktaydı.²³⁶

b. İran – KYB İşbirliği

İran, 1996 öncesinde KYB lideri Celal Talabani'nin yardımıyla Devrim Muhafızları'nın Erbil'de ofis açmasını sağladı.²³⁷ Aynı Talabani, 28 Temmuz 1996'da yaklaşık 2000 kişiden oluşan İran Devrim Muhafızları birliklerini Köy Sancak'taki İran Kürdistan Demokrat Parti kamplarına saldırı düzenlemesine izin verdi. KDP'ye göre, bu kamplar KDP birliklerinin kontrolündeydi ve kamplarda KDP'nin

²³⁴ Özkan, a.g.e., s. 182.

²³⁵ Özmen, a.g.m., s. 60; Enver Seviş, Mahmut Oral, "Habur'da Günlük Zarar 470 Milyar," **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1998.

²³⁶ Nihat Ali Özcan, "Türkiye'nin Kronikleşen Baş Ağrısı: Kuzey Irak," **Stratejik Analiz**, Nisan 2001, Cilt: 1, Sayı: 12; Wafik el Samrri, **Tarikul el Jehim Hakaik An el Zaman el Sayi Fil Irak**, y.y., t.y., s. 81.

²³⁷ Bahadır Selim Dilek, "Şii Milisler Kuzeye Sızıyor," **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 2006.

himayesindeki mülteciler yaşamaktaydı. KDP, KYB'yi Kürt ulusuna ihanet etmekle ve iç çatışmaya bir dış gücü müdahil etmekle suçlamaktaydı.²³⁸

Ağustos ayında KYB ile İran Kürdistan Demokrat Partisi arasında varılan anlaşmaya göre İran Kürdistan Demokrat Partisi, İran'a karşı bütün askeri eylemleri durduracağını açıkladı. Talabani, kendi payına düşeni yapmış, İran'ın isteklerini yerine getirmişti. Sıra Tahran'a gelmişti. KYB ile İran arasındaki işbirliğinin sinyallerini alır almaz Barzani Washington ile temasa geçti. Barzani KDP ile KYB çatışmasında İran'ın devreye girdiğini bildirerek ABD'nin yardımını istedi. Ancak Washington, KDP'nin İran kartını kullanarak ABD'yi Kürtler arasındaki güç mücadelesinin içine çekmeye çalıştığını düşünmekteydi. Bu nedenle de KDP'nin çağrularına kulak asmamayı tercih etmişti.²³⁹ Barzani, çağrısına ABD'nin cevap vermemesi üzerine bu sefer Saddam'la temasa geçerek, Bağdat'la işbirliğine girdi.²⁴⁰

3. Saldırının Sonucu Sığınmacılar

KDP peşmergeleri ile Irak ordusu Erbil şehrine girer girmez can güvenliklerinin tehlikeye girmesi nedeniyle 4 bine yakın Türkmen, Türkiye sınırına kaçtı. Türkiye sınırından içeri girmelerine izin verilmedi. Türkiye'nin endişesi bu Türkmenler arasında PKK unsurlarının da yer almasıydı. Irak Türkmen Cephesi, Kerkük'ün

²³⁸ İhsan, a.g.e., s. 187.

²³⁹ Özkan, a.g.e., s. 195.

²⁴⁰ Öznur, a.g.e., s. 353.

güvenli bölgesine dâhil edilmesi talebini Ankara'ya ilettiler. Çünkü bu bölgenin kuzeyinde çoğunlukla Kürtler bulunmaktadır.²⁴¹

Ayrıca KDP'nin Süleymaniye'yi ele geçirmesinden sonra İran da Türkiye gibi büyük bir mülteci akını ile karşı karşıya kaldı. İran İçişleri Bakanlığı Mülteciler ve Yabancılar Genel Müdürü Ahmet Hüseyin, İran'a 500 bin kişilik bir mülteci akını ile karşı karşıya olduğunu, bu sayının 2 milyona kadar çıkabileceğini bildirdi. Diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlardan mülteciler için yeterince yardım almaması nedeniyle,²⁴² “İran'a yeni mülteci kabul etmeme kararında olduğunu” belirten Hüseyin, “Ancak gaddar değiliz şimdilik politikamız, canları tehlikede olanları, yaralıları, hastaları ve güçten düşmüş kişileri kabul etmektir” dedi.²⁴³

²⁴¹ Bu saldırı da Türkmenlere karşı başlatılan tutuklamalar, örgütlü Irak Türkmen harekâtı tarafından bir katliama dönüşmeden durdurulmuştur. Bu olaylar BM başta olmak üzere uluslararası kuruluşların rapor ve kayıtlarında tescil edilmiştir. Irak Türkmen Cephesi tarafından dağıtılan bir bildiriye göre, Erbil'de yakalanan Türkmenlerin sayısı 350 kişidir, bunların bir kısmı yakalandıkları yerde kuşuna dizilmişlerdir. Kayıp ve şehit olan Türkmenlerin adları: İbrahim Abdürrahman, Ahmet Nurettin Kayacı. (Milli Türkmen partisi üyesi), Eyat Ahmet, Eyat Vahit Saadullah. (Milli Türkmen partisi üyesi), Aydın Şakir Iraki. (Milli Türkmen partisi üyesi), Halit İbrahim Ahmet, Halit Abdullah, Rait Abdullah, Şakir Şükür Zeynelabdin, Şahin Yunus Mahmut, Şirzat Yusuf Aziz, Tarık Faik Nureddin, Abdürrahman Ömer Bakaloğlu. (Milli Türkmen partisi üyesi), Abdürrahman Mahmut. (Milli Türkmen partisi üyesi), Abdürrahman kaleli, Ali Afzal Abdullah yayçılı. (Milli Türkmen partisi üyesi), Ali Hasan Hüseyin (Milli Türkmen partisi üyesi), Ferhat Kasım Kerkük'lü (Milli Türkmen partisi üyesi), Mazin Faruk., Muhammet Reşit Mehdi Tuzlu. (Milli Türkmen partisi üyesi), Abdulmunim Muhammet Emim, Mikhail Şahbaz Samat, Necmettin Nurettin, Neşet Faysal Abdullah, Nusret Halit Abdullah, Hacir Şahap, Yılmaz Halit Muhyettin, Aydın Velit Erbil'li, Faris Hadi, Yılmaz Yusuf, Şahvan Şahbaz Samat, Şivan Şahbaz Samat, Murat Erbil'li. Abdullah Baksur, “Irak'ta İnsan Hakları İhlalleri ve Türkmenler,” **Global Strateji Enstitüsü**, Kış 2005 - 2006, Sayı: 3-4; Merdan, a.g.m., “Türkmenler Sınıra Sığıyor,” **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1996; “Türkmenler Katlediliyor,” **Cumhuriyet**, 11 Eylül 1996; Kemal Çapraz, “Türkmensiz Çözüm Olmaz,” **Türkiye**, 15 Eylül 1996.

²⁴² “200 Bin Mülteci İran Sınırında,” **Türkiye**, 13 Eylül 1996.

²⁴³ “Kürtler İran Sınırında,” **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1996; “70 Bin Kürt İran Sınırında,” **Yeni Yüzyıl**, 10 Eylül 1996; “Acı Faturayı Kürtler Ödedi,” **Yeni Yüzyıl**, 10 Eylül 1996.

11 Eylül 1996'da, KDP lideri Mesut Barzani, bölgeden kaçan Talabani yandaşları için genel af çıkarırken, geri dönmelerini de istedi. Af kararı ardından Türkiye ve İran sınırına kaçan sığınmacılar evlerine geri döndüler.²⁴⁴

4. Türkiye'nin Saldırıya Tepkisi

Türkiye, çatışmaların artmasının PKK'ya yarayacağını düşünüyor ve bölgedeki dengelerin bir an önce oturmasını istiyordu. Dolayısıyla Çiller, bir gazetecinin sorusu üzerine, Türkiye'nin çıkarlarının koruması ve bölgede terörle mücadelesine zarar vermemesi yönündeki görüşlerin ABD'ye iletildiğini söyledi. Türkiye'nin sivil halkın korunması ve başka yere taşınmasında aktif rol oynadığını, bu rolü oynamaya devam edeceğini belirten Çiller, şöyle devam etti:

“Saddam'ın Erbil'den çekilmesini özellikle istemiştik, Böyle bir müdanenin gündeme gelmesi için bu zaruri idi. Türkiye, bu operasyona gerek kalmaması için çok taraflı diplomasi yürütmüştür. Ancak Irak kuvvetlerin Erbil'in biraz dışında yeni bir harekât için hazırlıklı olduğu yolundaki bilgileri ayrıca değerlendiriyoruz. Harekât bu aşamada durmuş durumda” dır.²⁴⁵

Çiller, Barzani – Saddam ittifakı, Kerkük – Yumurtalık Boru Hattı'ndan yeniden petrol akıtılmasını nasıl etkileyeceğine ilişkin bir soruyu da şöyle cevapladı:

²⁴⁴ “Binlerce Kürt İran Sınırında,” **Milliyet**, 11 Eylül 1996; “Mülteciler Geri Dönüyor,” **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1996; “Kürt Mülteciler Ateş Altında,” **Yeni Yüzyıl**, 12 Eylül 1996.

²⁴⁵ “Çiller'den İran'a Uyarı,” **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1996.

“Konuyla ilgili alınan kararların değişmemesi gerekiyor. Ancak, bu konuda Saddam da Irak'a yardımcı olmalı ve bir an önce geri çekilmelidir. Bu konuda almış olduğumuz ve Irak'ın da yararına olan tedbirlerin bir an önce gündeme gelebilmesi için, Saddam güçlerinin bu bölgeden çekilmesini zaruri görüyoruz, bu konudaki kararlılığımız sürecektir”.²⁴⁶

Türkiye o tarihe kadar gündeme getirmekten çekindiği Türkmenlere daha fazla ağırlık vermeye başladı.²⁴⁷ 5 Eylül 1996'da “Geçici Tehlike Bölgesi” adını verdiği bir güvenlik kuşağı oluşturmak maksadıyla, Kuzey Irak'ta bir sınır ötesi harekât başlatmıştı. Türkiye'den güneye uzanan dağların bittiği, düzlük alanların başladığı yaklaşık 20 km. lik genişliği kapsayan bu hat “Yeşil Hat” olarak adlandırılıyordu. Türkiye, sınırından itibaren 20 km. kadar güneyden geçen bir hatta tampon bölge oluşturarak PKK'nın hem bölgede yerleşmesini hem de Türkiye'ye yönelik faaliyetlerini önlemek istiyordu,²⁴⁸ bunun içinde bu bölgede 7 ayrı askeri birlik bulundurmayı planlıyordu. 6 Eylül 1996 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in topladığı “Güvenlik Zirvesi”nde güvenlik şeridiyle ilgili çalışmalarını olumlu bulduğunu bildirdi.²⁴⁹ Türkiye, Çekiç Güç'ün konumunun yeniden gözden geçirecek, Geçici Tehlike Bölgesi ilan edecek ve Türkmenlerin haklarını koruyacaktı.²⁵⁰

Geçici Güvenlik Kuşağı'na İran ve Suriye büyük tepki gösterirken, Rusya ve Mısır da buna karşı olduğunu bildirdi. İran'da yayınlanan hükümet yanlısı Tahran

²⁴⁶ “Ankara, Barış İçin Didiniyor,” **Yeni Yüzyıl**, 2 Eylül 1996.

²⁴⁷ Uzgel, a.g.e., s. 265.

²⁴⁸ “Hedef Güvenlik Kuşağı,” **Yeni Yüzyıl**, 6 Eylül 1996.

²⁴⁹ “Ankara, Güvenlik Kuşağı Kararı Aldı,” **Yeni Yüzyıl**, 7 Eylül 1996.

²⁵⁰ Silleli, a.g.e., s. 208.

Times gazetesinde çıkan bir yorumda; Türkiye'nin Kuzey Irak'ta oluşturmayı planladığı Güvenlik Kuşağı eleştirildi. Yazıda, “Türkiye'nin planı, Irak'ın egemenliği ve toprak bütünlüğünün açık bir ihlalidir ve Irak hükümetinin zayıflığı sonucu bu kararın alındığı görülmektedir, Ankara vazgeçsin” dendi. Suriye'nin resmi haber ajansı SANA tarafından yapılan açıklamada da, Suriye Dışişleri Bakanlığı'nın, Türkiye'nin Şam Büyükelçisi'ni görüşmeye çağırdığı ve “ne bahane gösterilirse gösterilsin, Türkiye'nin Irak topraklarına girerek burada bir Güvenlik Kuşağı kurmasına karşı olduklarını açıkladığı” bildirdi. Ajans tarafından yapılan açıklamada, bölgede bir güvenlik kuşağı kurmanın, BM beratlarının aksini iddia etmek olduğu ve uluslararası kuralların hiçe sayılması anlamına geldiği savunuldu. Mısır Dışişleri Bakanı Amr Musa da, bir açıklama yaparak, Güvenlik Kuşağı'nın gerçekleşmesi halinde “tehlikeli bir gelişme” olacağını ileri sürdü.²⁵¹

Fakat ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher, ülkesinin Türkiye'nin Kuzey Irak'ta güvenlik Kuşağı kurma sebeplerini anlayışla karşıladığını bildirdikten²⁵² kısa bir süre Irak'ın tepkisi gecikmedi. Saddam Hüseyin'in danışmanı Hamit Yusuf Hammadi, Türk yetkililerle yaptığı görüşmelerde, “Türkiye'nin Irak topraklarında bir güvenlik kuşağı oluşturma planına kesinlikle karşı olduklarını” belitti.²⁵³

²⁵¹ “Güvenlik Kuşağına İran ve Suriye Kızdı,” **Türkiye**, 8 Eylül 1996.

²⁵² “ABD'den Güvenlik Kuşağı'na Yeşil Işık,” **Türkiye**, 8 Eylül 1996; “ABD'den Tampon Bölge Planına Destek,” **Yeni Yüzyıl**, 8 Eylül 1996.

²⁵³ Özkan, a.g.e., s. 246; “Bağdat Güvenlik Kuşağını Reddetti,” **Yeni Yüzyıl**, 13 Eylül 1996; “Irak'tan Türkiye'ye 'Karışma' Uyarısı,” **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1996.

5. İran'ın Saldırıya Tepkisi

İran Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, Barzani liderliğindeki KDP'nin Kürtlerin kontrolündeki K. Irak'a İran birliklerinin girdiği yolundaki iddiaları karşısında her hangi bir yorumda bulunulmayacağı kaydedildi. Ancak, Irak'taki odak noktasını oluşturan İran, sessizliğini tekrar bozarak, ABD'yi, Irak'ın kuzeyine müdahalesine yeşil ışık yakmakla suçladı. İran Parlamento Başkanı Ali Ekber Natık Nuri,²⁵⁴ ABD'nin, İran İslami Devrimi'nin bölgede yayılmasını önlemek için Irak'ın kuzeyine saldırmasını desteklediğini ileri sürdü.²⁵⁵ Dolayısıyla İran, Barzani – Saddam ittifakına kadar Güvenli Bölge'de çok rahat harekât ediyordu. Artık Güvenli Bölge'de at oynatmanın kolay olmadığını anladı.²⁵⁶

6. ABD'nin Saldırıya Tepkisi

Irak politikası belirsizliklerle dolu olan Bill Clinton yönetimi, Kürt grupların Tahran ve Bağdat'la işbirliği yaparak birbirleri ile savaşması karşısında ne yapacağına ve nasıl harekât edeceğine karar veremiyordu. Dolayısıyla Türkiye başta olmak üzere Ürdün'den de yardım istedi. Ancak Ürdün Amerika'nın önerisini kabul etmedi. Ardından da Türkiye öneriye soğuk bakmaya başladı.²⁵⁷

Fakat ABD'nin bu girişimlerine karşı Bağdat'tan sert tepki geldi. Hükümetin yayın organı el Cumhuriyye gazetesinde yer alan makalede:

²⁵⁴ "Saddam'a ABD İzin Verdi," **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1996; "İran: ABD Oyunu," **Yeni Yüzyıl**, 2 Eylül 1996; Mehmet Emin Adanalı, "Irak Harekâtı Türkiye'nin Başını Yakacak," **Yeni Yüzyıl**, 8 Eylül 1996.

²⁵⁵ "İran: Saddam ABD'den Onay aldı," **Milliyet**, 1 Eylül 1996.

²⁵⁶ "İran ABD'yi Suçladı," **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1996.

²⁵⁷ "ABD'den Türkiye'ye Arabuluculuk Teklifi," **Cumhuriyet**, 1 Eylül 1996.

“Irak halkı, en önde Irak Kürtleri, Amerikalılar'a Vietnam'ı anımsatacak bir örnek vermeye hazırdır” denildi. Gazete, “Irak Kürtleri'nin gazabından korkun, Amerikalılar olan biteni zor kullanarak kontrol altına alabileceklerini sanmasınlar” diye yazdı.²⁵⁸

ABD dünya üzerindeki itibarını kaybetmemek üzere, 3 Eylül'de Irak'a karşı “Operation Desert Strike”²⁵⁹ adıyla bilinen ve daha çok Irak'ın güney bölgelerindeki, yerden havaya füze bataryalarını komuta kontrol merkezlerini, hava savunma sistemlerini hedef alan, bir hava saldırısı başlattı. Uçak gemilerinden kalkan uçaklarıyla harekâtı yapan ABD'nin hedeflerini güneyde seçmesinin sebebi,²⁶⁰ gerek Türkiye'nin gerekse de Suudi Arabistan'ın bu harekâtı için üslerini ABD'ye kullandırmaması olmuştu.²⁶¹ Saddam, ABD'nin saldırısı karşısında hemen harekâta geçti, birliklerini KYB'nin karargâhının bulunduğu Süleymaniye kenti üzerindeki “Çemçemal” isimli Kürt kasabasında toplandı. Ardından Cumhuriyet Muhafızlarını ve askeri birliklerini ateşkes hattına geri çekti.²⁶²

²⁵⁸ “Irak'tan ABD'ye 'Vietnam' Uyarısı,” **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1996.

²⁵⁹ ABD'nin operasyona gerekçe olarak gösterdiği Irak'ın BM Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararını ihlal ettiği iddiasının geçerli olmadığı da bu açıklamaların diğer bir ortak yanı. BM Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı, Irak'ı 36. paralelin üzerinde Kürtler'e yaptığı baskılarından dolayı kınıyor ve buradaki azınlıklara insani yardım ulaştırılmasının engellenmemesini istiyor. Kürtler'e sadece insani yardım olarak sağlamayı amaçlayan kararda, askerî müdahaleden bahsedilmiyor. “ABD'nin Hesabı Tutmadı,” **Milliyet**, 5 Eylül 1996; Ali Çimen, Hakan Yılmaz, **İpler Kimin Elinde**, 8. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2002, s. 126.

²⁶⁰ “ABD Dediğini Yaptı,” **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1996.

²⁶¹ Silleli, a.g.e., s. 208; “ABD Yine Vurdu,” **Milliyet**, 4 Eylül 1996; “Türkiye Kaprisi Bıktırıyor,” **Yeni Yüzyıl**, 3 Eylül 1996.

²⁶² Öznur, a.g.e., s. 355; Özkan, a.g.e., s. 199; “Harekâta Karşın Bağdat Vuruyor,” **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1996.

Neticede, Saddam'ın Kuzey Irak'a girmesi ABD, Kürt gruplar, INC ve Saddam açısından çok önemli sonuçlar doğurdu. Bölgedeki 6500 kişiyi Türkiye üzerinden Guam adasına tahliye etti. Çekiç Güç, kuzeyden Keşif Harekâtı'na dönüştü.²⁶³

Bu gelişmenin Kürtler açısından en ağır sonucu ise, bağımsız devlet kurma özlemlerinin ağır bir darbe alması oldu. Birbirleri arasındaki güç mücadelesine KYB'nin İran'ı, KDP'nin ise Bağdat'ı devreye sokması, ABD'nin Kürt gruplara olan güvenini büyük ölçüde yitirmesine yol açtı.²⁶⁴

E. Ankara Süreci

ABD, bölgede cereyan eden çatışmalardan endişe duyarak, KDP lideri Barzani ile görüşmek için devreye Türkiye'yi soktu. Dolayısıyla Barzani Türkiye'nin talebi üzerine 18 Eylül'de Ankara'ya gelerek Türk yetkilerle görüşmelerde bulundu. Ankara, yapılan görüşmelerde PKK ile mücadelesini sürdürmesini, PKK'ya karşı yapacakları mücadelede, her türlü silah ve para yardımı yapacakları konusunda söz verdi.²⁶⁵

13 Ekim'de Süleymaniye'ye hâkim olan KDP'li peşmergelerle İran destekli Talabani'nin arasında yoğun çatışmalar yaşandı. KYB beş koldan saldırıya geçerek, 14 Ekim 1996'da KDP'nin elindeki Süleymaniye'yi tekrar ele geçirdi.²⁶⁶ Amerika yine arabuluculuk rolüne soyundu. Çatışmaların yoğun bir şekilde devam ettiği bir

²⁶³ “1991 (Körfez Savaşı),” <http://www.yasamdersleri.com/yazi.asp?id=1649>, 30 Mart 2007.

²⁶⁴ Özkan, a.g.e., s. 200.

²⁶⁵ Öznur, a.g.e., s. 357; Lale Sarıbrahimoğlu, “Çiller'e Kerkük Freni,” **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1996.

²⁶⁶ “Süleymaniye Tekrar Talabani'ye Geçti,” **Yeni Yüzyıl**, 14 Ekim 1996; “Talabani Erbil'e Dayandı,” **Yeni Yüzyıl**, 15 Ekim 1996.

süreçte, Türkiye'ye gelen ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Robert Pellterau, 21 Ekim'de Silopi'de Barzani ile,²⁶⁷ bir gün sonra Ankara'da Talabani ile görüştü.²⁶⁸ ABD Kürt gruplara, “Her iki taraf için öldürücü sonuçlara yol açan çatışmaların sadece Saddam Hüseyin'e yarar sağlayacağı” uyarısında bulundu. Clinton yönetimi, KDP'nin Bağdat'la, KYB'nin ise, Tahran'la ilişkisinden rahatsızlık duyduğunu da taraflara bildirdi. Görüşmeler neticesinde Ekim'de tarafların Ankara'da buluşması kararı alındı.²⁶⁹

30 – 31 Ekim 1996 tarihinde Ankara'da bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya Türk, ABD ve İngiliz yetkililer ile KDP, KYB ve Türkmen temsilcileri katıldı.²⁷⁰ Böylece Dublin Süreci fiilen Ankara'ya taşınmış oldu ve Ankara Süreci'ne dönüşmüş oldu. Fakat iki önemli yenilik vardı. Bunlardan birincisi, Türkiye daha önce iki toplantıya sadece “gözlemci” olarak katılmıştı.²⁷¹ İkincisi, daha önceki toplantılarda yeri olmayan Türkmenler Türkiye'nin baskısıyla bölgenin asli unsuru olarak toplantıya katıldı.²⁷²

Kuzey Irak'ta rakip Kürt grupları arasında 23 Ekim'de varılan ateşkesin kalıcılığının sağlanması amacıyla yönelik olarak yayımlanan ortak bildiride, belli başlı şu unsurlar bulunmaktadır:

²⁶⁷ “Barzani Süleymaniye'yi Zorluyor,” **Yeni Yüzyıl**, 21 Ekim 1996; “Yine Kuzey Irak Zirvesi,” **Yeni Yüzyıl**, 22 Ekim 1996.

²⁶⁸ “Talabani'nin Kulağı Çekildi,” **Yeni Yüzyıl**, 23 Ekim 1996.

²⁶⁹ Öznur, a.g.e., s. 357.

²⁷⁰ Türkiye Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Onur Öymen, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Robert Prllrtreau, İngiliz Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi Genel Müdür Yardımcısı Elçi Frank Baker, KDP Politbüro üyesi Sami Abdurrahman, KYB adına da Muhammet Tefvik katıldı. Lale Sariibrahimoğlu, Serkan Demirtaş, “Uzlaşmazsanız Çekilirim,” **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1996; “ABD, Kürtlere rest Çekti,” **Hürriyet**, 30 Ekim 1996.

²⁷¹ Uzel, a.g.e., s. 265; Oran, a.g.e., s. 245.

²⁷² Uzel, a.g.e., s. 265; Oran, a.g.e., s. 245; “Türkmenler de Söz Sahibi,” **Hürriyet**, 31 Ekim 1996.

1. Tarafsız bir Barış İzleme Gücü (BİG), ateşkes yükümlülüklerinin izlenmesi amacıyla tesis edilecek ve konuşlandırılacaktır. BİG'in birimleri ateşkes hattı üzerinde mutabakata varılacak noktalarda faaliyet gösterecektir.
2. Bu birimler yerel komutanlıklar şeklinde yapılandırılacaktır ve Erbil'de görev yapacak yerel karargâha rapor vereceklerdir. Türkmenlerden ve iki tarafın üzerinde mutabakata varacakları diğer tarafsız Kürt ve Süryanî partilerinden oluşacak.
3. BİG temsilcileri ve iki tarafın KDP ve KYB irtibat personeli tarafında en kısa zamanda yerinde belirlenecek olan, KDP ve KYB kuvvetlerinin 23 Ekim 1996 gece yarısı itibariyle buldukları pozisyonlar ateşkes hattını oluşturur.
4. Barış İzleme Komitesi'nin çalışmalarını denetlemek ve tarafların şikayetlerini alarak incelemek üzere bir Barış İzleme Denetleme Komitesi (BİDK) kurulmuştur. BİDK, Ankara'da üstlenecek ve Türkiye, ABD, İngiltere, KDP, KYB ve BİG temsilcilerinden oluşacaktır.
5. Taraflar, başta PKK olmak üzere, terörist unsurların Kuzey Irak'ta faaliyette bulunmaları veya tesis etmelerini önlemeye çalışmak konusunda anlaşmışlardır.
6. Taraflar, kapatılması gerektiği anladıkları Atruş mülteci kampındaki Türk yurttaşlarının hemen gönüllü dönüşleri için BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) çalışmalarına yardımcı olmak ve desteklemek konusunda anlaşmışlardır.
7. Taraflar, Türkmen ve Süryanî toplumları da dahil olmak tüm etnik grupların ve partilerin eşit temelde katılımıyla, Kuzey Irak'ta bir Geçici Yerel

Yönetim (GY) kurulmasını prensipte kabul etmiş ve bu konuda görüşmelere devam edilmesi konusunda mutabakata varmışlardır. Gümrük gelirleri ve diğer vergiler şeffaf bir şekilde toplanacak ve gelirlerin uygun bir şekilde paylaşılması yolunda tüm bölge halkının ortak çıkarı için kullanılacaktır. Yeni seçimler uygun bir zamanda yapılacaktır. Toplantının katılımcıları serbest ve adil bir seçim yapılması için gerekli zeminin hazırlanmasına yardımcı olacaklardır.

8. Taraflar, ulaşım veya elektrik, yakıt, tıbbi malzeme ve gıda akışının siyasî nedenlerle kesintiye uğratılmaması konusunda anlaşmışlardır. Kuzey Irak'ta elektrik, kanalizasyon, su dahil olmak üzere kamu hizmetlerinin yeniden işler hale getirilmesi için işbirliği yapacaklardır.
9. Bu toplantıda ele alınan hiçbir husus veya bunlardan kaynaklanan anlaşmalar Irak'ın toprak bütünlüğünü veya sınırlarının dokunulmazlığına halel getirmeyecektir. Irak'ın geleceği, 688 sayılı Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda ve Irak halkının kararına göre belirlenecektir.
10. Taraflar, çatışmaları derinleştirecek veya gerilimi arttıracak diğer güçlerin müdahalesine yol açmamak konusunda anlaşmamışlardır. Kuzey illerinde mevcut böyle herhangi kuvvetler bölgeden ayrılmalıdır.²⁷³

Ancak ortak bildirin yayımlanmasından bir gün sonra, KDP lideri Mesut Barzani geri adım atarak bildirideki bazı unsurları kabul ettiğini açıkladı. Bu unsurlar da şunlardır :

1. Ateşkesi ve görüşmelerin devamını taahhüt edildi.

²⁷³ Lale Saniibrahimoğlu, Serkan Demirtaş, "Kuzey Irak Türkiye Sorulacak," **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1996; "Kuzey Irak Türkiye'den Sorulacak," **Hürriyet**, 1 Kasım 1996.

2. Elektrik, su gibi hizmetlerin siyasi nedenlerle engellenmesine karşı oldukları belirtildi..
3. Tarafların birbirine karşı basın yoluyla saldırıda bulunmasına karşı olduklarının altı çizildi..
4. Ateşkes hatlarını denetleyecek Barış İzleme Gücü'nün (BİG) BM, çatışmalara karışmamış Kürt partileri, Türkmenler ve Asurîlerden oluşmasını kabul ettikleri ifade edildi.²⁷⁴

KDP yetkilileri Ankara bildirisini çerçevesinde geçici yerel yönetiminin kurulması ve Habur Sınır Kapısı'ndan elde edilen gelirlerin paylaşımı konularının 15 Kasım'da yapılacak toplantıda ele alınacağını bildirdiler.²⁷⁵

15 Kasım'da Ankara'da yapılacak olan KDP-KYB görüşmelerinin ikinci turu²⁷⁶ yaklaştıkça görüşmelerin yapılıp yapılmayacağı belirsizleşmiştir. Görüşmeler öncesinde Kuzey Irak'ta yoğun bir trafik başlamıştır. KYB temsilcileri Bağdat'a giderken, Saddam'ın oğlu Uday, Barzani ile görüşmüştür. KDP hazırlıklarını tamamlayamadığını ileri sürerek toplantının ertelenmesini isterken, diğer yandan da bazı koşullar ileri sürmüştü; ancak ABD'nin yoğun baskıları sonucu toplantıya katıldı. Toplantıda, Türkiye'nin güvenlik endişelerine tekrar değinilmiştir. Ateşkesin devamı

²⁷⁴ Lale Sariibrahimoğlu, "IKDP Ortak Bildiriyi Reddetti," **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1996; "Barzani'den U Dönüşü," **Hürriyet**, 2 Kasım 1996; "Barzani, Baraj Güvencesi İstiyor," **Hürriyet**, 3 Kasım 1996; Ergun Balcı, "Kuzey Irak Batağı," **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1996; "Ankara KDP'nin İtirazından Rahatsız," **Yeni Yüzyıl**, 3 Kasım 1996.

²⁷⁵ Lale Sariibrahimoğlu, "Kuzey Irak Görüşmelerine Saddam Gölgesi," **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1996.

²⁷⁶ Lale Sariibrahimoğlu, Serkan Demirtaş, "Ankara Barış Süreci Tekliyor," **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1996.

için teknik çalışmalara devam edilmiş, ancak iki partinin ihtilafli meselelerine hiçbir çözüm getirilememiştir.²⁷⁷

Ankara Süreci'nin Üçüncü tur ise, 14-15 Ocak 1997'de Ankara'da yapılmıştır.²⁷⁸ Toplantıda yine önemli bir ilerleme kaydedilememiş. Görüşmelerin tek olumlu yanı, taraflar arasında ateşkesin devam olmuştur.²⁷⁹ Ateşkesi denetleyecek ve Türkmenler, Süryanîler ve KDP-KYB çatışmasına taraf olmayan gruplardan oluşacak Barış İzleme Gücü'nün kurulması teyit edildi.²⁸⁰ Ankara Süreci'nin Dördüncü turu ise, 14 Mayıs'ta Ankara'da yapılmıştı.²⁸¹ Toplantıya Türkiye, ABD, İngiltere, KDP, KYB ve Irak Türkmen Cephesi de katılmış. Toplantının sonucunda, KDP'yle KYB arasında sağlanan ateşkesin daha da sağlamlaştırılmasıyla Habur kapısının gelirlerin paylaşımı konusunda az da olsa ilerleme kaydedilmiştir.²⁸²

1. Nihai Bildiri

Nihai bildirinin maddeleri şunlardır:

1. Bu toplantıda ele alınan hiçbir husus veya bu görüşmelerde varılan mutabakatlar neticesinde hasıl olacak anlaşmalar Irak'ın toprak bütünlüğü veya sınırlarının dokunulmazlığına haleb getirmeyecektir.

²⁷⁷ Özdağ, a.g.e., s. 159.

²⁷⁸ "Ankara Süreci'nde IKDP Savaşı," **Hürriyet**, 15 Ocak 1997; "Üçüncü Kürt Zirvesi," **Yeni Yüzyıl**, 14 Ocak 1997.

²⁷⁹ "Kuzey Iraklı Kürtlere Terör Baskısı," **Yeni Yüzyıl**, 15 Ocak 1997.

²⁸⁰ Lale Saribrahimoglu, Serkan Demirtaş, "Saddam'ın Gölgesi Ankara Süreci'nde," **Cumhuriyet**, 6 Kasım 1996; Taha Akyol, "Iraklı Kürtler," **Milliyet**, 15 Ocak 1997; "Kuzey Irak Zirvesi Sil Baştan," **Yeni Yüzyıl**, 16 Ocak 1997; "el Türkman el Mantika el Zaife fil el Harb fil el Irak el Şimali," <http://www.asharqalarabi.org.uk>, 17 Eylül 2003.

²⁸¹ "Barzani Operasyonu Destekliyor," **Yeni Yüzyıl**, 15 Mayıs 1997.

²⁸² "Uzlaşma Sürecinde 4. Raund," **Milliyet**, 15 Mayıs 1997.

2. Irak'ın geleceği, bu ülkenin toprak bütünlüğü, egemenliği ve siyasî bağımsızlığının muhafazasına tüm MB üyesi ülkelerin saygı göstereceği hususunu içeren ve tüm Irak vatandaşlarının siyasî haklarının ve insan haklarının temini amacıyla taraflar arasında açık diyalog kurulması çağrısında bulunan BMGK'nin 688 sayılı kararı doğrultusunda, tüm Irak halkının özgür ve ortak iradesiyle belirlenmelidir.
3. Uluslararası sınırların güvenlik ve güvence altında muhafazası dahil olmak üzere, Türkiye'nin ve diğer komşu ülkelerin haklı güvenlik mülahazaları dikkate alınmalıdır.
4. Taraflar, çatışmaların derinleşmesi veya gerilimin artmasına yol açabilecek yönde diğer hiçbir gücün müdahalesini istemeyecekleri konusunda mutabakata varmışlardır. Kuzey illerinde halen mevcut bu tür kuvvetler bölgeden ayrılmalıdır.

Ateşkes Konusunda:

5. KDP ve KYB kuvvetlerinin 23 Ekim 1996 gece yarısı itibariyle buldukları ve Barış İzleme Gücü temsilcileri ile iki tarafın irtibat personeli tarafından en kısa zamanda yerine belirlenecek olan pozisyonlar ateşkes hattını oluşturacaktır. Bu ateşkes hattı Barış İzleme Denetleme Grubu'na rapor edilecektir.
6. Taraflar savunma mevzilerinde kalacaklar ve birbirine karşı saldırı başlatmayacaktır.
7. Ateşkes yükümlülüklerinin izlenmesi amacıyla bir tarafsız Barış İzleme Gücü (BİG) tesis edilecek ve konuşlandırılacaktır. Bu izleme gücünün birimleri ateşkes hattı üzerinde, mutabakata varılacak noktalardan faaliyet gösterecektir. Bu

birimler yerel komutanlıklar şeklinde yapılandırılacaklar ve Erbil'de görev yapacak yerel karargâha rapor vereceklerdir. En kısa sürede bu görevi üstlenmek üzere Türkmenlerden ve tüm tarafların üzerinde mutabakata varabilecekleri diğer tarafsız Kuzey Iraklı Kürt ve Süryani partilerinden yeterli büyüklükte bir kuvvet oluşturulacaktır.

8. Taraflar, Barış İzleme Gücü'yle tam işbirliğinde bulunacaklar, bu gücün çalışmalarını kolaylaştıracaklar, BİG birimlerinde, komutanlıklarında ve karargâhında, bunların, ateşkesin izlenmesi, anlaşmazlıkların giderilmesi veya soruşturmalar sürdürülmesi çalışmalarında yardımcı olmak amacıyla irtibatı sağlayacak personel tayin edeceklerdir.
9. Barış İzleme Gücünün çalışmalarını denetlemek ve tarafların şikayetlerini alarak incelemek üzere bir Barış İzleme Denetleme grubu kurulmuştur. Barış İzleme Denetleme grubu, araştırmalarında BM Irak Muhafız Gücü (UNGCI) gibi kuruluşlardan alınabilecek gelirlerden de yararlanacaktır.
10. Barış İzleme Denetme Grubu (BİDG) Ankara'da üslenecek ve Türkiye, ABD, İngiltere, KDP, KYB ve barış izleme gücü temsilcilerinden oluşacaktır. Grup 1996 Kasım ayının ilk haftası içinde toplanacak ve iç çalışma yöntemlerini belirleyecektir.
11. Barış İzleme Denetleme Gurubunun herhangi bir üyesi şikayet başvurusunda bulunabilecektir.
12. Taraflar medya aracılığıyla karşılıklı saldırılara son vereceklerdir.
13. Taraflar tartışmalar sırasında ele geçen esirler ve tutukluları serbest bırakacaklar ve savaşta ölenlerin cesetlerini teati edeceklerdir.

14. Taraflar, ulaşım, elektrik, yakıt, tıbbi malzeme ve gıda akışı dahil kamu hizmetlerinin siyasî sebeplerle kesintiyle uğratılmaması konusunda anlaşmışlardır. Kuzey Irak'ta elektrik, kanalizasyon, su dahil olmak üzere kamu hizmetlerinin yeniden işler hale getirilmesi için iş birliği yapacaklardır. BM Ajansları görev yönergeleri çerçevesinde bu maddenin yerine getirilmesinin izlenmesinden yardım etmeye davet edilecektir.
15. Taraflar, insani yardım personeli ve ailelerinin güvenliklerinin sağlanması konusundaki mutabakatlarını teyit etmişlerdir.
16. Taraflar, etnik kökenleri ve ait buldukları gruplara bağlı olmaksızın, Iraklı sığınmacıların ve yerlerinden edilmiş kişilerin insani yardımda eşit ölçüde yararlanacaklarını teyit etmişler, ayrıca sığınmacıların evlerine gönüllülük esaslı çerçevesinde geri dönmeleri konusunda BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinden yardım istenmesi konusunda anlaşmışlardır.
17. Türkiye, ABD ve İngiltere bu çabaya uygun şekilde yardımda bulunmayı taahhüt etmişlerdir.

Siyasî uzlaşma konusunda:

18. Taraflar Türkmen ve Süryanî toplumları da dahil tüm etnik grupların ve partilerin eşit temelde katılımıyla, Kuzey Irak'ta bir Geçici Yerel Yönetim (GYE) kurulmasını prensipte kabul etmiş ve bu konuda görüşmelere devam edilmesi konusunda mutabakata varmışlardır.

19. Gümrük gelirleri ve diğer vergiler şeffaflık prensibi çerçevesinde toplanacak ve uygun gelir paylaşımı yoluyla tüm bölge halkının ortak menfaati için kullanılacaktır.
20. Yeni seçimler uygun bir zamanda yapılacaktır. Toplantının katılımcıları serbest ve adil bir seçim yapılması için gerekli zeminin hazırlanmasına yardımcı olacaklardır.

Türkiye'nin haklı güvenlik mülahazaları konusunda

21. Taraflar, başta PKK olmak üzere, terörist unsurların Kuzey Irak'ta faaliyette bulunmaları veya varlık tesis etmelerini önlemeye çalışmak konusunda anlaşmışlardır.
22. Katılımcılar, kapatılacağını anladıkları Atruş kampındaki Türk vatandaşlarının hemen gönüllü olarak evlerine dönmeleri için BM Mülteciler Yüksek Komiserliğiyle çalışmak ve desteklemek konusunda anlaşmışlardır.²⁸³

2. Eşbaşkanlar Bildirisi

Türkiye, ABD ve İngiltere temsilcileri, Kürdistan Demokrat Partisi (KDP), Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve Türkmen Cephesi heyetleriyle, 31 Ekim 1996, 15 Kasım 1996 ve 15 Ocak 1997 tarihindeki Ankara görüşmelerinde kabul edilen prensiplerin uygulanmasındaki gelişmeleri gözden geçirmek amacıyla 14 Mayıs 1997 tarihinde Ankara'da bir araya gelmişlerdir.

²⁸³ Eski Irak Türkmen Cephesi Ankara Temsilcisi Mustafa Ziya, bu sürece tarafsız gözlemci olarak katılmıştı, 23 Kasım 2006.

Bu görüşmelerin amacı; KDP ve KYB arasındaki ateşkesi sürdürmek ve daimi kılmak amacıyla güçlendirmek ve Kuzey Irak'ta barış ve siyasi uzlaşma süreci vasıtasıyla istikrarı yeniden tesis etmek.

Ateşkes

Tüm katılımcılar KDP ve KYB arasındaki ateşkesin pekiştirilmesine yönelik taahhütlerini teyit etmişlerdir. Tüm katılımcılar Barış İzleme Gücü'nün konuşlandırılmasının tamamlanmasından duydukları memnuniyeti ifade etmişlerdir. Taraflar, BİG'nün ateşkesin güçlendirilmesinde oynadığı rolle ilgili olarak takdirlerini belirtmişlerdir.

Tüm katılımcılar Kuzey Irak'ta meydana gelen terörist saldırıları kınamışlar ve ateşkesi ihlal ettiği öne sürülen bu olayların kaynağının tespiti amacıyla yürütülen soruşturmalarda işbirliği yapılmasının önemini vurgulamışlardır. KDP ve KYB; terörist faaliyeti'nin faaliyetler meselesini ele almak üzere BİG, Irak Türkmen Cephesi ve Süryanî Demokratik Harekâtı'nın katılımıyla bir komite kurulması hususunda anlaşmaya varmışlardır. Bu komite 30 Mayıs'ta önce Erbil'de toplanacaktır. Komite'nin ikinci toplantısı Süleymaniye'de yapılacaktır.

KDP ve KYB, BİG üyelerinin güvenliğini sağlayacak tüm önlemleri almak konusundaki taahhütlerini yinelemişlerdir. KDP ve KYB, bölgedeki diğer tarafların, ateşkes tehdit eden faaliyetlerde bulunmasını önlemek için ayrıca çaba göstereceklerdir. Ateşkesin güçlendirilmesine katkıda bulunmak amacıyla KDP ve KYB, ateşkes hattındaki veya yakınındaki kuvvetlerini 15 Temmuz tarihinden önce ateşkes hattından en az 5 km geri çekmek suretiyle azaltmayı kabul etmişlerdir. Geri

çekilme sırasında bölgedeki tüm ağır silahlar, BİG ile eşgüdüm halinde kurulacak ve denetlenecek merkezlere yerleştirilecektir.

Tüm katılımcılar artan yükümlülükler ışığında BİG'yi güçlendirme konusundaki mutabakatlarını teyit etmişlerdir.

Katılımcılar, Barış İzleme Denetleme Grubu'nun raporunu memnuniyetle karşıladıklarını ifade etmişler ve bu grubun çalışmalarına yönelik desteklerini yinelemişlerdir.

Uzlaşma

Katılımcılar, esirlerin serbest bırakılması ve kamu hizmetlerinde işbirliğinin artırılmasını da içeren güven artırıcı önlemlerin uygulanmasından duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. KDP, KYB ve Irak Türkmen Cephesi, 31 Ekim 1996 tarihili Nihai Bildiride ifadesini bulan siyasî uzlaşma doğrultusundaki adımların teşviki amacıyla, Haziran ayında Kuzey Irak'ta BİG karagâhında Yüksek Koordinasyon Komitesi'nin toplanması hususunda mutabakata varmışlardır. Taraflar ayrıca, enerji ait komitesinin Dukan Barajı'nda ve serbest dolaşım ulaştırma ait komitesinin Erbil'de Mayıs ayının sonundan önce toplanması hususunda görüş birliğine varmışlardır. Kamu hizmetlerini kolaylaştırmak amacıyla, Yüksek Koordinasyon Komitesinin 11 Mart tarihindeki toplantısında ihdas edilen diğer teknik alt komiteler de toplanacaktır.

KDP ve KYB, kamu hizmetleri ile insani yardımların dağıtılmasının aksatılmamasına ve bunların siyasî silah olarak kullanılmamasına yönelik kesin taahhütlerini yinelemişlerdir. Taraflar, kişilerin zor kullanılacak yerlerinden

edilmelerine derhal son verilmesi ve daha önce yerinden edilmiş olanların güven içinde geri dönüşlerine imkan verilmesi konularındaki taahhütlerini teyit etmişlerdir.

Tüm katılımcılar gelir paylaşımı meselesinin müzakere edilmesine aşağıdaki prensipler çerçevesinde devam edilmesi gerektiği hususunda mutabakata varmışlardır: Eşitlik, şeffaflık, ödemede adalet, sorunların adım adım çözülmesi ve bir takvim çerçevesinde sonuç alınması. Maaşlarının ödenmesi bu ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Gelir paylaşımı konusu BİDG'nin müteakip toplantısında bu çerçevede ele alınacaktır. BİDG, bu görevin yürütülmesi ve gelişmeleri gözden geçiren bir raporun hazırlanması için 30 Haziran 1997 tarihinden önce bir ait komite kurabilecektir.

İstikrar

KDP ve KYB, diğer güçlerin ihtilafı ağırlaştırarak ve gerilimi yükseltecek müdahalelerinde başvurmama yönündeki taahhütlerini yinelemişlerdir. Tüm katılımcılar, Türkiye'nin meşru güvenlik çıkarlarını göz önüne almak konusundaki taahhütlerini yinelemişler ve taraflar, PKK başta olmak üzere, Kuzey Irak'ta terörist unsurların mevcudiyetini veya faaliyetlerini önlemek için çaba sarf etmek konusunda görüş birliğine varmışlardır. Taraflar, Atruş kampının kapatılmasından duydukları memnuniyeti belirtmişlerdir. Taraflar, Atruş'a benzer sorunların tekrarlanmasına müsaade edilmeyeceği hususunda mutabakata varmışlardır.

Katılımcılar, yukarıdaki taahhütlerin ve bu yönde sarf edilen gayretlerin, 31 Ekim tarihli Nihai Bildirinin 2. paragrafının lafzına ve ruhuna uygun olarak, Irak'ın

birliğine ve toprak bütünlüğüne halel getirmeyeceği hususunda ayrıca mutabakata varmışlardır.

Katılımcılar, barış ve istikrarın bölgede tüm yaşayanların menfaati doğrultusunda güçlendirilmesi amacıyla, karşılıklı işbirliğini artırmak üzere periyodik olarak toplantılar yapmayı sürdürmek hususunda görüş birliğine varmışlardır.²⁸⁴

F. Washington Mutabakatı

Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) arasında barışın sağlanması çabalarında, ABD inisiyatifi yeniden ele geçirmeye başladı.²⁸⁵ ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı David Welch 17 – 20 Temmuz'da Kuzey Irak'ta Barzani ve Talabani ile görüştü. ABD'nin bölgeye yönelik ilgisinin ve taraflar arasındaki sorunlar çözümü kavuşturulmasına önem verdiğini bildirdi. Görüşmelerde, yeni bir Kürt koalisyon hükümetini kurulması da gündeme geldi. David Welch, Washington'un bu defa tarafları barıştırmaya kesin kararlı olduğunu ve yönetimin her iki lideri de resmen Washington'a davet ettiğini bildirdi.²⁸⁶ Dolayısıyla 24 Ağustos'ta Barzani, Talabani ile görüşmelerde bulunmak ve mektubunun sunmak üzere bir KDP heyetini Süleymaniye'ye gönderdi. KDP heyeti Talabani tarafından sıcak bir şekilde karşılandı. Görüşmelerden sonra KDP ile KYB'nin barış anlaşması konusundaki görüşmelerinin aynı olduğu açıklandı.²⁸⁷

²⁸⁴ Eski Irak Türkmen Cephesi Ankara Temsilcisi Mustafa Ziya, bu sürece tarafsız gözlemci olarak katılmıştı, 23 Kasım 2006.

²⁸⁵ Fuat Kozluklu, "Barzani ABD'de Temasa Başladı," **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1998.

²⁸⁶ Akfırat, a.g.e., s. 98; "ABD, Kürt Gruplarını Barıştırmaya Çalışıyor," **Milliyet**, 10 Eylül 1998.

²⁸⁷ Özkan, a.g.e., s. 207.

KDP lideri Barzani Washington'a gitmeden önce Türkiye'ye geldi. Barzani, TBMM Başkanı Hikmet Çetin, Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Korkmaz Haktanır tarafından kabul edildi. Görüşmelerde Kuzey Irak'ta cereyan eden son gelişmeler ele alındı. Bilhassa Kürdistan Yurtseverler Birliği lideri Talabani ile kuracağı hükümet konusu değerlendirildi.²⁸⁸

Barzani Ankara'daki temaslarını tamamladıktan sonra Washington'a uçtu, Talabani ise, Barzani'den 4 gün sonra Washington'a vardı.²⁸⁹

Washington'da, Kürdistan Demokrat Partisi KDP lideri Mesut Barzani ve Kürdistan Yurtseverler Birliği KYB lideri Celal Talabani ile ayrı ayrı görüşen ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright,²⁹⁰ tarafları “Kalıcı bir barış anlaşması için doğrudan görüşmelere başlamaya” ikna etti.²⁹¹ ABD'nin görüşmeler sırasında hazırlayarak taraflara sunduğu bir uzlaşma protokolü KDP lideri Mesut Barzani ve KYB lideri Celal Talabani tarafından imzalandı. ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın da hazır bulunduğu görüşmede varılan uzlaşmanın ardından Ankara sürecine taraf olan Türkiye ve İngiltere de protokole katıldı.²⁹² 17 Eylül 1998 tarihinde imzalanan Anlaşmanın ana hatları şunlardır (Ek-D):

²⁸⁸ “Gündem Kuzey Irak,” **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1998; “Barzani Destek İstedi,” **Hürriyet**, 4 Eylül 1998.

²⁸⁹ Fuat Kozluklu, “ABD, Kuzey Irak'ta Kürt Gruplarını Örgütüyor,” **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1998; Mustafa Balbay, “Sınırımızdaki Uzak Komşular!,” **Cumhuriyet**, 11 Eylül 1998; Özkan, a.g.e., s. 309.

²⁹⁰ “Kuzey Irak'ta Kürt Eyaleti,” **Hürriyet**, 16 Eylül 1998; “Washington'ta Kürt Diyalogu Başladı,” **Milliyet**, 18 Eylül 1998; Nihat Savur, “Öcalan mı? Görmedim, Duymadım,” **Teori ve Politika**, Bahar 1999, Sayı: 14.

²⁹¹ “Görüşmeler Yine Başladı,” **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1998.

²⁹² Fuat Kozluklu, “KDP ve KYB Liderleri Anlaştı,” **Cumhuriyet**, 18 Eylül 1998; Fuat Kozluklu, “Kürtlere ABD Şemsiyesi,” **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1998; “Barzani ile Talabani Anlaştı,” **Hürriyet**, 18 Eylül 1998; “Kürt Yönetimine İmza,” **Milliyet**, 19 Eylül 1998; Fikret Akfırat, “Sorunu Iraklıların Çözmesini İstiyoruz!,” **Aydınlık**, 7 Şubat 1999, Sayı: 603.

1. “KDP ve KYB, Irak'ın toprak bütünlüğüne ve siyasi birliğine sadıktır. Kuzey Irak'taki üç vilayet, Dohuk, Erbil ve Süleymaniye, Irak'ın parçasıdır.
2. Her iki parti de, Irak Kürtlerinin insan haklarının ve siyasi haklarının garanti altına alınacağı birleşik, çoğulcu ve demokratik bir Irak oluşturulması için çalışacaklardır.
3. Her iki parti de, Irak'ın, ulusal birliği ve toprak bütünlüğü korunacak şekilde federatif bir ülke olmasını istemektedir.
4. Taraflar arasındaki anlaşmazlıkları gidermek, bölgedeki insani yardım çalışmalarını yürütmek, 1992'deki seçim sonuçlarına uygun bir hükümet ve meclis oluşturmak, bölgenin bütün gelirlerini kontrol etmek ve yerel seçimleri düzenlemek üzere bir Yüksek Koordinasyon Konseyi kurulacaktır.
5. Yüksek Koordinasyon Konseyi, İran ve Türkiye sınırlarının ihlal edilmesini önlemek üzere KDP ve KYB arasında işbirliği yapılmasını sağlayacaktır.
6. Yüksek Koordinasyon Konseyi, üç ay zarfında yerel parlamento tarafından onaylanacak bir yerel hükümet oluşturacaktır.
7. Yüksek Koordinasyon Konseyi, bölgede PKK mevcudiyetine ve PKK'nın Türk sınırını ihlal ederek barış ve istikrarı bozmasına izin vermeyecektir.
8. Yerel meclis, üç ay zarfında Erbil'deki binasında toplanacaktır. Bu meclisin üyeleri 1992'deki seçimlerde tespit edilen üyeler olacaktır.²⁹³ Bu meclis, görevi, seçimlerin yapılmasından sonra yeni hükümete devredecektir”.²⁹⁴

²⁹³ Washington Mutabakatından sonra eski Parlamento üyeleri, 15 Kasım'da Erbil'de bir araya gelip, yeni seçimler için bir dizi karar almışlardı. Talabani tarafı, seçimlerin Barzani'nin tam denetimine geçmesine karşı itirazlarını artırıyorlar. “Seçimlerde Yüzde 30 Yüzde 70 Hesabı,” **Aydınlık**, 2 Mayıs 1999, Sayı: 615.

²⁹⁴ Özkan, a.g.e., s. 208-209.

1. Türkiye'nin Mutabakata Tepkisi

Washington'da varılan anlaşma Türkiye'yi alarma geçirdi. Türkiye bu amaçla, Washington Anlaşması'nda rol oynayan ABD ve İngiltere olmak üzere bütün tarafları ve KDP ile KYB'yi şiddetle karşı çıktı.²⁹⁵ Çünkü bu anlaşma bir taraftan Ankara sürecine ters düşerken, diğer taraftan da Türkiye'ye rağmen Türkmenleri devre dışı bıraktı. Her iki noktada Türkiye için “ödün verilmesi çok zor” olan noktalardır.²⁹⁶

ABD Türkiye'nin sert tepkisi karşısında, “Biz de bir federasyonuz” diyerek anlaşmanın arkasında dururken, Türk tarafı varılan mutabakatı tanımadığını resmen taraflara ilettiler. Türkiye, ABD'nin dayatmasıyla sağlanan anlaşmanın rafa kaldırılması için, Ankara'da Kasım ayında alternatif bir Kürt zirvesi düzenleme kararı aldı²⁹⁷ ve Irak yönetimi ile ilişkilerin yeniden değerlendirdiğini belirterek, 1992 yılından bu yana Türkiye'nin, Bağdat'taki alt düzey temsilciliğini büyükelçilik düzeyine yükseltmek için Irak yönetiminden²⁹⁸ AGREMAN istediğini bildirdi.²⁹⁹

Fakat Irak ise, Türkiye'nin talebine temkinli yaklaştı. İktidardaki Baas Partisi'nin yayın organı Essavra gazetesinde, Sami Mehdi Irak'ın tutumunu şu cümleler ile ifade etti “Türkiye'nin bu ani kaygısı Irak'ın toprak bütünlüğü ve milli güvenliği ile ilgili

²⁹⁵ “Ankara'dan ABD'ye Kürt Protestosu,” **Hürriyet**, 23 Eylül 1998; Erol Bilbilik, **Küresel Dünya Politikaları ve Ulusal Seçenekler**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2002, s. 93.

²⁹⁶ “Kuzey Irak'ta Neler Oluyor,” **Cumhuriyet**, 30 Eylül 1998.

²⁹⁷ “Ankara'da Alternatif Kürt Zirvesi,” **Hürriyet**, 25 Eylül 1998.

²⁹⁸ Türkiye'nin Washington Anlaşması'na tepki olarak Irak ile ilişkilerini maslahatgüzarlık seviyesinden büyükelçilik seviyesine çıkarma kararının ardından, Irak'ın yeni Ankara Büyükelçisi *Faruk Abdullah Yahya El-Hicazi* Ankara'ya geldi. Yeni büyükelçinin, güven mektubunu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e sunmasının ardından görevine başlayacağı bildirildi. “Irak, ABD Uçaklarına Ateş Açınca Vuruldu,” **Hürriyet**, 29 Aralık 1998.

²⁹⁹ “ABD'deki Anlaşma Irak'ı Fiilen Böler,” **Hürriyet**, 27 Eylül 1998; “Irak ve Libya ile İlişkilerde Gelişme,” **Milliyet**, 27 Eylül 1998; Özgür Ulusoy, “Adım Adım Federasyon,” **Cumhuriyet**, 14 Ekim 1998.

endişelerinden değil, kendisiyle ilgili korkulardan kaynaklanmaktadır. Türk yöneticilerine hatırlatmak isteriz ki, biz Türkiye'deki bütün çevreleri Kürt kozunu kullanmamaları, bu kozu Türkiye için olumsuz sonuçlar doğuracağı konusunda uyardığımızı. Türkiye, Irak'ın uyarı ve tavsiyelerine kulak asmadığı gibi ABD, İngiltere ve Siyonistlerle işbirliği yapmıştır".³⁰⁰ ABD Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Bağdat'a Büyükelçi atama hazırlığıyla ilgili açıklamasının "olağan karar mekanizmaları işletilerek yapıldığını" bildirdi.³⁰¹

Türkiye, ABD'nin Washington anlaşmasına karşı, Kürdistan Demokrat Partisi'ni Türkiye'yle işbirliğine ikna etti. 4 Kasım'da Türkiye'ye gelen Kürdistan Demokrat Partisi KDP lideri Mesut Barzani'yle anlaşma yapıldı. Anlaşmada, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki fiili varlığı resmileşmiş oldu. Böylece Türkiye, ABD'nin resmen olmasa da karşı çıktığı Kuzey Irak'taki operasyonlarını sürekli hale getirmiş oldu. ABD'nin KDP ile KYB'ye Washington'da imzalattığı anlaşmada,³⁰² Türkiye'nin Kuzey Irak'taki operasyonlarının da sınırlandırılması öngörülüyordu. PKK'ye karşı işbirliğinin devam ettirileceği sözlerinin arkasında bu anlaşma yatıyordu.³⁰³

Türkiye, ABD'nin Washington Anlaşmasıyla KDP ve KYB'ye dayattığı Irak muhalefetini yeniden bir çatı altında toplama planının KDP ayağını bozmuş oldu. Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Sermet Atacanlı, KDP lideri Mesut Barzani ile Talabani'nin Ankara'da yapacakları görüşmenin ikili düzeyde olacağını söyledi. Haftalık basın toplantısında gazetecilerin sorularını yanıtlayan Atacanlı, "Türkiye

³⁰⁰ Özgür Ulusoy, "Bağdat: Ankara Çok Geç Anladı," **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1998.

³⁰¹ "ABD'nin Kuzey Irak Yanıtı," **Cumhuriyet**, 29 Eylül 1998.

³⁰² Fikret Akfırat, "Washington Anlaşmasına Karşı Türkiye-KDP İşbirliği," **Aydınlık**, 8 Kasım 1998, Sayı: 590.

³⁰³ Serhat Erkmen, Hasan Yılmaz, "Türkiye'nin Kuzey Iraklı Kürt Gruplarla İlişkileri: 10 Yıllık Analizi ve Geleceğe İlişkin Beklentiler," **Stratejik Analiz**, 30 Ekim 2002, Cilt: 3, Sayı: 30.

olacak, Barzani ile Talabani arasında planladığımız ikili bir toplantı yok” dedi. Ayrıca Atacanlı, iki lider arasındaki görüşmenin Washington Anlaşması çerçevesinde öngörülen bir görüşme olmayacağını, ikili düzeyde olacağını kaydetti.³⁰⁴

Washington Anlaşması’ndan sonra yukarıda belirttiğimiz gelişmeler çerçevesi içerisinde, Türkiye'nin Irak Kürtleri'ne yönelik politikaları göz önüne alındığı takdirde, Türkiye'yi asıl endişelendiren Kürt Federal Devletinin ilanına giden süreç değil, ama bu konuda Türkiye'yi en çok ilgilendiren, Iraklı Kürt liderlerin “devlet içinde devlet” kurma anlayışı ile harekât etmeleridir.³⁰⁵

2. Kürtlerin Tek Hükümet Kurma Çabaları

Barzani ve Talabani, bölgeye dönüşlerinden önce 27 Eylül'de Londra'da İngiliz yetkililerle buluştu. Kürt liderler bu görüşmelerde, Erbil, Dohuk ve Süleymaniye'nin statülerine yönelik ayrıntıları ile hür ve adil seçimlerin yapılmasını sağlayacak mekanizmalar ele alındı.³⁰⁶ Kürdistan Demokrat Partisi lideri Barzani ile Kürdistan Yurtseverler Birliği lideri Talabani, Türkiye'nin kuşklarını ve güvensizliğini ortadan kaldırmak için,³⁰⁷ 3 Kasım 1998'de Ankara'yı ziyaret ederek Başbakan Mesut Yılmaz

³⁰⁴ Akfırat, a.g.m.

³⁰⁵ Özmen, a.g.e., s. 49.

³⁰⁶ “İşte Kürtler Anlaştı,” **Milliyet**, 2 Ekim 1998.

³⁰⁷ Sami Kohen, “Rastlantı mı?,” **Milliyet**, 3 Ekim 1998.

ve Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit ile görüştiler.³⁰⁸ Görüşmelerde, Türkiye'ye şu güvenceleri verdiler³⁰⁹:

1. İki lider, Türk hükümetiyle sürekli ilişki içinde olacakları barışın sağlanmasında Ankara'nın rolünü, Irak'ın ulusal birliğini, toprak bütünlüğünü, Erbil, Dohuk ve Süleymaniye'nin Irak devletinin kuzeydeki üç vilayeti olduğunu, ülkenin sınırlarının tartışılmazlığını kabul ettiler.
2. Taraflar; tüm Irak halkının siyasal temelde alacağı kararların Irak'taki Kürt halkının insan ve siyasal haklarının da güvencesi olduğunu; birleşik, çoğulcu, demokratik Irak'ın yaratılmasına çaba göstereceklerini belirttiler.³¹⁰
3. İki lider, Türk ve İran sınırlarındaki ihlallerin, terörist harekâtların ve sınır aşan halkların göçlerinin önlemesi için yani denetimler uygulanmasında işbirliği yapacak. Taraflar, PKK'nin Kuzey Irak'taki Kürt bölgesine sığınmasını önleyecekler.³¹¹

KDP ve KYB liderleri 8 Ocak 1999'da Selahaddin kentinde “Yüksek Koordinasyon Kurulu Toplantısı” başlığı altında gerçekleşti.³¹² Ancak, Washington Anlaşması'nın özellikle yeni bir koalisyon hükümeti oluşturulması, meclis seçimlerinin yenilenmesi ve gelir paylaşımı hükümleri yine uygulanamadı. KDP ve KYB arasında bir kez daha medya savaşı başladı. Bu medya savaşında, KTV

³⁰⁸ Özkan, a.g.e., s. 209; “Irak Kürtleri Uyarılacak,” **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1998.

³⁰⁹ Lale Sariibrahimoğlu, Alper Ballı, “Washington Süreci Rafa Kalktı,” **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1998.

³¹⁰ Özgen Acar, “Mesut Barzani Ankara'ya Geldi,” **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1998.

³¹¹ “Celal Talabani Güvence Verdi,” **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1998; “Talabani Bir Dizi Güvence Verdi,” **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1998.

³¹² Alper Balcı, “Kürt Liderler Buluşuyor,” **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1999.

görkemli bir rol üstlendi.³¹³ Her grup anlaşmanın uygulanmamasından diğer grubu suçlamaya başladı.³¹⁴

Kuzey Irak'ta etkinlik gösteren KDP ve KYB temsilcileri, ABD'nin baskısıyla yeniden 16-25 Haziran 1999'da Washington'da toplandılar. ABD'nin Yakınoğu işlerinden sorumlu Dışışleri Bakan Yardımcısı Martin Indyk ve Kongre yetkilileri de toplantıya katıldı.³¹⁵ Toplantılar ardı arkası kesilmeden bir hafta sürdü. Toplantılar, anlaşmazlık noktalarının, kuzey Irak'ta kurulması öngörülen geçici yerel yönetim ve parlamentodaki güç dengesi ile Habur Sınır Kapısı'nda yapılan mazot ticaretinden elde edilen gelirin paylaşımı üzerinde odaklandı.³¹⁶

Bu temel konular masaya yatırıldıktan sonra her iki parti temsilcileri mutabakattan çok yaklaştılar. Ancak, KDP, KYB'nin ortak bildiri yayımlanmasını engellemek için son anda gündemde olmayan bazı sorunları ortaya attı.³¹⁷ Dolayısıyla her iki parti temsilcileri, bölgenin geleceğine ilişkin görüşmeleri Kuzey Irak'ta sürdürme kararı aldılar.³¹⁸

Ancak, KDP 21 Aralık 1999'da, bölgedeki diğer küçük gruplarla birlikte yeni bir hükümet kurduğunu açıkladı. KDP tarafından yapılan açıklamaya göre bu partinin rakibi KYB temsilcileri hükümette yer almıyor. Açıklamada ilan edilen hükümetin, KDP, Irak Komünist Partisi, Demokratik Asurî Harekâtı, İslamî Birlik, Irak Bağımsız Kürdistan İşçi Partisi ve Türkmen Kültür Birliği'nin temsilcilerinden

³¹³ Televizyonun altyapı yatırımlarını Türk Firmaları gerçekleştirdi. Mustafa Balbay, "Kuzey Irak'ta Net Belirsizlik!," **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1999.

³¹⁴ Özkan, a.g.e., s. 209.

³¹⁵ "Kuzey Iraklı Kürtler Yine Washington'da," **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1999.

³¹⁶ "İKDP'den İKYB'ye Suçlama," **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1999.

³¹⁷ "Rakip Kürt Gruplar Yine Anlaşmadı," **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1999.

³¹⁸ "İKDP Heyeti Ankara'da Görüşmeler Kuzey Irak'ta Sürecek," **Cumhuriyet**, 29 Haziran 1999.

oluştığı kaydedildi.³¹⁹ Bu da Kürtlerin siyasal yapılanma alanında attıkları yeni bir adım olarak algılandı. Bu dördüncü kabine eskiden kurulan üç kabineye nazaran daha geniş bir tabanlı niteliğini taşıyordu. Çünkü her üç eski kabinede, ne İslamcı partiler ne de komünist partiler yer almaktaydı. Fakat bu kabinede, Barzani her iki partiye yer verdi. Dolayısıyla bu hükümet sadece Barzani denetimindeki bölgeyi temsil edip Talabani kesimini kapsamıyordu. KDP'nin Ankara Temsilcisi Sefin Dızai'ye göre, “bu durum KYB'nin şimdiye kadar ortak geçici bir hükümet konusunda uzlaşmaya yanaşmamasının sonucudur. Ancak Barzani geçen yıl Washington'da varılan anlaşmadan vazgeçmiş değildir ve böyle ortak bir yönetimin kurulacağı umudunu korumaktadır”.³²⁰

Neticede, KYB, Süleymaniye'de ayrı bir Kürt Yönetimi kurduğunu ve bu yönetimin liderinin Talabani olduğunu açıkladı.³²¹ Bu da Barzani ile Talabani arasındaki anlaşmazlığın basit gibi gözükmediğini, derin ekonomik ve etnik zıtlıklar bulunduğunu ortaya koymuş oldu.³²²

3. ABD'nin Çöl Tilkisi Operasyonu

Kuzey Irak'ta cereyan eden bu gelişmelerin ardından, 16 Aralık 1998'da ABD'nin “Çöl Tilkisi”³²³ operasyonu başladı.³²⁴ Ancak İngiltere Başbakanı Blair, “Çöl Tilkisi” adı verilen harekât çerçevesinde İngiliz güçlerinin de Irak'a karşı saldırı başlattığını

³¹⁹ “Kuzey Irak'ta Yeni Hükümet,” *Milliyet*, 22 Aralık 1999.

³²⁰ Sami Kohen, “Kuzey Irak Gerçeği,” *Milliyet*, 23 Aralık 1999.

³²¹ Özkan, a.g.e., s. 210.

³²² Taha Akyol, “Kürt Hükümeti,” *Milliyet*, 23 Aralık 1999.

³²³ İkinci Dünya Savaşı'nın ünlü komutanlarından Erwin Rommel'e dost-düşman “Çöl Tilkisi” adını takmıştı. Hitler'in karargâhını koruyan birliklerin komutanlığından sonra hızla yükseldi. Afrika'daki Alman ordularının komutanlığına getirildi.

³²⁴ Mustafa Balbay, “Çöl Tilkisi,” *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1998.

kaydetti. Blair, yaptığı açıklamada, “Bütün yolları tükettik” dedi.³²⁵ Çünkü Irak'ın UNSCOM çalışmalarını durdurması üzerine Amerika Savunma Bakanı W. Cohen Suudi Arabistan, Kuveyt, Umman ve Birleşik Arap Emirliklerinde görüşmeler yaparak Irak'a karşı düzenlenecek bir operasyon konusunda zemin yoklaması yaptıktan sonra, 5 Kasım'da Ankara'ya gelerek Türkiye'den olası bir harekâta İncirlik üssünün kullanılması konusunda kolaylık göstermesini istemiştir.

Clinton is, 6 Kasım'da Irak'tan derhal UNSCOM ile işbirliği içine girmesini istemiş ve aksi takdirde üstü kapalı olarak ABD'nin Kuvvet kullanacağını ifade etmiştir. BM de 1205 sayılı kararı ile Irak'ı kınamış ve geri adım atmaması hâlinde kuvvet kullanabileceğini açıklamıştır. ABD bölgeye yığınak yapmaya başlamıştır ve ABD Genelkurmay Başkanı ülkesinin Irak'ı ultimatoma vermeden vuracağını açıklamıştır. Ancak Saddam Hüseyin 4 Kasım'da son anda geri adım atarak UNSCOM ve IAEA'yı tekrar çalışmaya başlamaları için çağırmıştır ve BM Genel Sekreteri krizin sona ermesinden sonra bir açıklama yaparak Saddam'ı uyarmıştır ve gelecek sefer diplomasiye şansının olmayacağını açıklamıştır. 1998 Yazı ABD'nin gelecek Irak krizine hazırlandığı Saddam Hüseyin'i devirmek için yeni yollar aradığı bir dönem olmuştur. İçlerinde eski bir CIA direktörü ile eski bir savunma bakanının da olduğu bir grup Beyaz Saray'a yeni bir Irak planı sundu.³²⁶ Planın en önemli başlıkları da şunlardır:

1. Washington, Irak'taki demokratik muhalefet cephesini yasal muhatap ve geçici hükümet sıfatıyla tanıyacak, BM'de temsilini sağlayacak.

³²⁵ “ABD Yine Irak'ı Vurdu,” *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1998.

³²⁶ Özdağ, a.g.e., s. 215-216.

2. Irak'ın 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgali üzerine yabancı bankalarda bloke edilen milyarlarca dolarlık varlığının bir bölümü bu geçici hükümete verilecek.
3. Başta Kuzey Irak olmak üzere, ülkenin Saddam'ın kontrol edemediği bölgelerine uygulanan ambargo hemen kaldırılacak. Muhalefetin kontrol ettiği yörelerde artan refah, Saddam'dan kaçıışı hızlandıracak.
4. Muhalefetin Saddam aleyhine propagandasına yardımcı olmak amacıyla TV ve radyo istasyonları kurulacak, var olanlar desteklenecek.
5. Muhalefet ordusuna, hava savunma sistemi için lojistik destek verilecek.³²⁷

Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Rus liderler saldırıyı şiddetle kınadı. Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin ise ABD Başkanı Bill Clinton'a gönderdiği mektupta operasyonun durdurulmasını istedi. Zemin, Irak'ı BM silah denetçileriyle işbirliği yapması için diplomasinin şansının bulunduğunu kaydetti ve ABD'yi uluslararası yasaları çiğnemekle suçladı. Fransa parlamentosunun Uluslararası İlişkiler Komisyonu Başkanı Jack Lang, harekatı 'haksız ve BM 'ye hakaret olarak nitelendirdi ve derhal durdurulması çağrısında bulundu. 1991 yılında ABD'nin Irak işgalinden kurtarmak için savaş verdiği Kuveyt, bu yeni operasyonla ilgili olmadığını açıklarken, Arap dünyası da ABD'yi eleştiri bombardımanına tuttu. Suriye Meclis Başkanı Abdül-Kadir Quaddoura, saldırının özellikle Iraklı çocukların ve sivillerin acılarını artırdığını belirterek saldırıyı derhal durdurulması talebinde bulundu.³²⁸ Benzer talep de Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek tarafından geldi.³²⁹

³²⁷ Ensin Berberoğlu, "Barzani ve Talabani Apo'dan bile önemli," **Hürriyet**, 22 Aralık 1998.

³²⁸ "Bombalara Öfke Büyüyor," **Hürriyet**, 19 Aralık 1998; Ergin Yıldızoğlu, "Çöl Tilkisi Fiyaskosu," **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1998.

³²⁹ Nânâ, a.g.e., s. 110.

Irak'a yönelik saldırının dördüncü gününe girerken Clinton, Ulusal Güvenlik Danışmanı Sandy Berger, Genelkurmay Başkanı General Henry Shelton ve Savunma Bakanı William Cohen'le durum değerlendirme toplantısı yaptı. Güvenli kurmaylarının operasyonun hedefine ulaştığını ve sonra erdirilmesini önermelerinin ardından Clinton, operasyonun sonra erdiğini açıkladı. Clinton'un açıklamasıyla aynı anda İngiltere Başbakanı Tony Blair de düzenlediği basın toplantısında operasyonun son verildiğini belirtti.³³⁰

G. ABD'nin Mart 2003 Saldırısı

11 Eylül 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'nin simgesi olarak kabul edilen New York'taki ikiz kuleler teröristler tarafından gerçekleştirilen uçaklı saldırı sonucunda yerle bir oldu. En az 3200 kişi hayatını kaybetti. ABD yetkilileri Suudi asıllı Usame Bin Ladin'i olayın baş sorumlusu olarak kabul etti.³³¹ Dolayısıyla vurulan kulelerin ilk faturası Afganistan'a kesildi.³³² Amerika, Taliban'ın barındığı Afganistan'ı en modern silahlarla yerle bir etti. Ayrıca, Irak, İran ve Kuzey Kore gibi ülkeleri de “Şer Ekseni” olarak ilan etti.³³³

Fakat Bush'a göre gerçek tehlike ve potansiyel felaket, kitle imha silahlarının teröristlerin veya bu devletlerin eline girmesi olasılığının artmasıydı. Saddam'a karşı atılan ilk adımlardan biri olarak, Bush kısa süre içinde yeni bir istihbarat emri

³³⁰ “Operasyon Sona Erdi,” *Cumhuriyet*, 20 Aralık 1998.

³³¹ Ekrem Memiş, *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, Konya, Çizgi Yayınları, 2002, s.xii.

³³² Faruk Can, *Bilgi Çağının Güdümlü Silahı Medya*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2005, s. 79.

³³³ Memiş, a.g.e., s. xii.

imzaladı. Bu emirle, Saddam'ı devirmek için CIA'nin örtük faaliyet kapsamı önemli ölçüde genişletiliyordu.³³⁴

ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Mısır televizyonuna verdiği demeçte, terörist Muhammed Atta³³⁵ ile Irak istihbaratı arasında temaslara dair haberleri yalanladı.³³⁶ Fakat bir süre sonra aynı Powell, Irak'ın el Kaide örgütü ile bağlantısı olduğunu söyledi ve bu bağlantının kanıtlarını da BM'ye sundu.³³⁷ Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in danışmanı Korgeneral Amir el Saadi ise, başkent Bağdat'ta düzenlediği basın toplantısında, Powell'ın sunuşunu uydurma olarak niteledi. Aynı zamanda Powell'ın, "Irak'ın gizli bilgileri sürekli hareket halindeki araçlarda saklamaya giriştiği" yönündeki iddialarına gülüp geçen el Saadi, "Hepsi uydurma. Gerçekten doğru değil" dedi. el Saadi, BM Güvenlik Konseyi'ne "Irak'ın kitle imha silahları sakladığına" ilişkin ABD'nin iddialarını yalanlayan bir mektup göndereceklerini sözlerine ekledi. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada, Irak'ın yasaklı kitle imha silahlarını BM denetçilerinden³³⁸ gizlediğini, bu ülkede seyyar kimyasal ve biyolojik silah araştırma laboratuvarları bulunduğunu bildirmişti³³⁹

³³⁴ Bob Woodward, **Bush Savaşı**, çev. Şefika Kamcez, Ankara, Arkadaş Yayınları, 2005, s. 368 - 372

³³⁵ Irak'ın Türkiye Büyükelçisi.

³³⁶ "Powell: Irak'a saldırı yok," **Hürriyet**, 6 Kasım 2001.

³³⁷ "Saddam'ı nasıl bilirsiniz?," **Yeni Şafak**, 6 Şubat 2003; Şükrü Sina Gürel, "Yalanların ve Yanlışların Savaşı," **Cumhuriyet**, 22 Mart 2003; Uğur Kutlukaya, Özlem Şener, "Irak Savaşının Anatomisi," **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 2007.

³³⁸ Güvenlik konseyi'nin 1441 sayılı kararı Irak'ı, Körfez Savaşında düşmanlıkların sona erdirmesi aşamasında kabul edilenler dahil, geçmiş kararlarda olduğundan daha fazla teslimiyete zorlamaktadır. 1441 sayılı karar Irak üzerinde birçok ağır şartları empoze etmektedir. Örneğin karar Irak'tan bütün silahlarını, kararın alınmasından yalnızca otuz gün sonrası olan 8 Aralık 2002 tarihine kadar bildireceği çok özel bir rapor istemiştir. Bu karar ayrıca BM silah deneticilerine " hemen, engelsiz, sınırsız ve özel ulaşım hakkı" vermektedir. Örneğin deneticiler Iraklıları ve ailesini ülke dışına nakil ederek Irak hükümeti temsilcileri yanlarında bulunmaksızın sorgulayabilirler. Irak, 1441 sayılı kararın şartlarını kabul ettiği zaman, bütün bu şartlara razı olmuştur. Silah denetçileri, bir yandan savaşın dehşetinden uzak dururken, diğer yandan Irak'ın Kitle imha silahları programının statusünü belirlemek için mükemmel bir vasıta olacaktırlar. Yine de Bush Yönetimi- retorik olarak denetleme

ABD Başkanı George Bush, Saddam Hüseyin ve oğullarına ülkeyi terk etmesi için 48 saat süre verdi. Beyaz Saray daha sonra, Saddam Hüseyin gitse de gitmese de ABD askerlerinin Irak'a gireceğini açıkladı.³⁴⁰ Dolayısıyla Amerika ve müttefikleri güneyden girdikleri Irak'ta hızla ilerleyerek, 9 Nisan'da başkent Bağdat'a girerek yönetimi devirmişti. Böylece ABD statükocu bir güç olarak şiddet yolu ile siyasî değişimi kendi çıkarlarına tehdit olarak görmekte olmasına rağmen güç kullanarak Saddam'ı iktidardan uzaklaştırdı.³⁴¹

sürecini desteklerken, en küçük bir şartın yerine getirilmemesi halinde saldırmaya hazır olduğunu göstererek- ilk hatayı heyecanla içinde beklemektedir. Böylece 1441 sayılı kararın amatörce yönü ; çatışmayı barışçı bir yolla sona erdirmeye yönelik göstermelik bir niyet ortaya koyarken, aslında başarısız olunmasına yol açacak kadar kompleks ve işgale zemin hazırlayıcı şekilde tasarlanmıştır 1441 sayılı kararın maddeleri şunlardır:

1. Irak işbirliği yapma niyetini, kararın benimsendiği 7 gün içinde açıklamalıdır.
2. Irak, kitle imha silahlarını 30 gün içinde bildirmelidir.
3. Denetçiler, kararın benimsendiği en az 45 güne kadar görevlerine yeniden başlamalıdır.
4. Denetçiler, Irak'a girdikten sonraki 60 gün içinde Güvenlik Konseyi'ne rapor sunacaktır.
5. Denetçiler, inceleme istedikleri her yere (Saddam Hüseyin'in sarayları dahil). Koşulsuz girebilecektir.
6. Denetçiler, Iraklı bilim adamlarından, diğer yetkililerden ve ailelerinden mülakatlar için ülkeyi terk etmelerini isteyebilir.
7. Denetçiler, incelemeye alacağı bölgelerde Irak'ın hava ve kara faaliyetlerini askıya alabilir.
8. Denetçiler BM güçleri tarafından korunacaktır.
9. Irak, yükümlülüklerini ihlal etmesi sonucunda ciddi sonuçlara katlanacaktır. Kayar, a.g.e., s. 334.

³³⁹ "Irak, P. owell'in kanıtlarını 'uydurma' buldu," **Hürriyet**, 6 Şubat 2003.

³⁴⁰ "Saddam'a 48 saat," **Milliyet**, 15 Mart 2003; "Mawid el Ameliyat Kuddime Bad Zuhur," **el Şark el Awsat**, 20 Mart 2003.

³⁴¹ Ali İhsan Güler, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayınları, 2005, s. 241; "Afak el Mustakbel fil Irak," **el Khalij el Arabi**, 19 Mart 2007; "Bush'un Verdiği Süre Doldu," **Cumhuriyet**, 20 Mart 2003; "Bağdatlının Kaderine Hep Bomba Düşüyor," **Milliyet**, 20 Mart 2003; "Mabade Sukut Bağdat," **el Şark el Awsat**, 10 Nisan 2003; Abdulrahman el Saşid, "Lem Yaskut Bağdat Wahdahu," **el Şark el Awsat**, 20 Mart 2003; "Muzaharat Tectah Mudunen Alemiyye Fil Zakra Harb el Irak," **el Şark el Awsat**, 19 Mart 2007; "Rejim Bitti Ama Savaş Bitmedi," **Milliyet**, 10 Nisan 2003.

SONUÇ

İran – Irak Savaşı'ndan muzaffer bir edayla çıkan Saddam Hüseyin ve Irak Silahlı Kuvvetleri'nin, 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgale başlaması, bölgede yeni bir krize yol açtı. Aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 30'a yakın devlet, BM Güvenlik Konseyi'nin 687 kararı ile, 6 Nisan 1991 tarihinde ateşkes sağladıktan sonra Irak Kuveyt'ten çekildi. Ateşkes ile birlikte, Irak'ın güneyinde Şiiler, Kuzeyinde Kürtler Saddam'a karşı ayaklandılar. Bu ayaklanmalar, Saddam'ın Cumhuriyet Muhafızları tarafından acımasızca bastırıldı. Fakat bu bastırma sırasında, komşu ülkelere de bir göç dalgası yaşandı. Türkiye, en çok göç alan ülkelerden biri oldu.

BM Güvenlik konseyi, 678 sayılı kararında, üye bütün ülkelere, Iraklı sığınmacılara uygun desteği sağlamalarını talep etti. Türkiye de BM Güvenlik Konseyi'nin bu son kararına atıfta bulunarak bu kararı desteklemek maksadıyla, 107 ve 108 numaralı kararlara benzer şekilde, 126 sayılı kararı, 17 Ocak 1991 tarihinde TBMM'den aldı. Bu karardan daha önce 5 Eylül 1990'da TBMM'den “Körfez Krizi sebebiyle, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına, Anayasanın 92. maddesi uyarınca izin verilmesine dair” 108 sayılı Meclis kararı çıkararak Akbulut hükümetinin bu konudaki yetkililerini çok büyük ölçüde genişletti. Özal da bu karardan yaralanarak Aralık 1990'da NATO'nun Çevik Kuvveti'nin hava birimini Türkiye'ye davet etti.

Güvenlik Konseyi tarafından 3 Nisan 1991 tarihinde alınan 687 sayılı kararla, Irakla ateşkes yapıldı. Irak'ı çok sıkı bir denetim altına alan ve Irak Ulusal Meclisi'nde 6 Nisan'da kabul edilen bu karar de Iraklı sığınmacılara yardım yapılmasına, yurtlarına geri dönmelerinin sağlanmasına ya da Irak hükümetine karşı korunmalarına ilişkin hiçbir maddenin konulmamış olması nedeniyle söz konusu karar, Türkiye açısından çözüm yaratmadı. Dolayısıyla 5 Nisan 1991 tarihinde, Ankara'da Türk diplomatlar ile Batı Avrupalı diplomatlar arasında yapılan toplantıda, 688 sayılı kararın taslağı tartışılarak son şekli verildi.

Fransa tarafından derhal Güvenlik Konseyi'ne iletilen bu karar, 2982. oturumunda kabul edilen 688 (1991) sayılı kararla kurtarma ve yardım ile sınırlı Huzur Operasyonu'nun birinci aşaması devreye girdi. Yiyecek, içecek, elbise, çadır ve battaniyeden oluşan ilk yardım 7 Nisan 1991'de başladı. ABD'nin “Güvenli Bölge” fikrine sıcak bakmasından ve Baker'in raporundan etkilenen Bush, 10 Nisan'da Irak'a 36. paralelin kuzeyinde tüm askeri faaliyetlerin ve tüm uçuşların yasaklandığını bildirdi. Bush'un 16 Nisan'daki açıklamasıyla gündeme gelen Kuzey Irak'a müttefik askerlerinin konuşlandırılmasını ve bir “Güvenli Bölge” oluşturulmasını öngören politika, Irak hükümeti tarafından 18 Nisan'da yapılan açıklamayla içişlerine müdahale gerekçesiyle kınandı. Nisan ayının sonuna geldiğinde ABD, İngiltere ve Fransız birlikleri tarafından sağlanan bir Güvenli Bölge oluşturuldu.

Aslında Güvenli Bölge, ne ABD ne İngiltere ne de Fransa tarafından kuruldu. Çünkü bölgenin asıl mimarı Arap Baas Sosyalist Partisi'dir. Çünkü bölgenin temeli 1963 senesinde iktidara gelen Baas kadrosu tarafından tasarlanmış; 8 Şubat 1963'te

General Münzir el Vendâvi önderliğinde Baas partizanı genç subaylar yönetime el koyarak Kasım'ı devirmiştir. Komünizmle savaşım ve Irak'ın bağımsızlığını koruma yönündeki açıklamalarının ardından 11 Şubat'ta Türkiye yeni yönetimi tanımıştır. Önce, darbeye destek veren Barzani yönetimindeki Kürtler'e özerklik tanınması gündeme geldi. Arap sosyalizmin liderlerinden Nasır ve Bin Bella Kürtler'e özerklik verilmesini destekleyen açıklamalar yaptılar. Irak 6 Mart'ta Kürtler'e özerklik tanımının söz konusu olmadığını açıklarken, 9 Mart'ta “Ademi Merkeziyet esası içinde Kürt milletinin millî haklarını tanıdığını” resmen açıkladı. Ondan sonra 1968'da tekrar iktidara gelen Sosyalist Arap Baas Partisi, bu sefer 1963'te atılan temel üzerine Kürtlerle Otonum Anlaşması imzalandıktan sonra resmen de sınırları tanımış oldu ve 1991'te de Kuveyt krizinden hemen sonra üçüncü aşamayı tamamlayarak uluslararası camianın meşruiyetini kazandı.

Bu suretle Kuzey Irak'ta ortaya çıkan Güvenli Bölge de, özel bir idarî ve siyâsî yapılanmanın nüvesini oluşturacak gelişmeler yaşandı; 1992'de yerel seçimler yapıldı, bölgesel Kürt yönetimi kuruldu ve akabinde Kürt Federe Devleti ilan edildi. Bu suretle karma bir yönetsel yapıya vücut verilmek istendi. Ancak, Barzani ve Talabani arasında ortaya çıkan, iktidar ve gelir paylaşımına dayalı çatışma nedeniyle, bu konuda mesafe alınmadı.

Dolayısıyla, çatışma hâlinde olan KDP ve KYB partilerinin temsilcileri Fransız hükümetinin ve sürgünde yaşayan Türkiye Kürtlerinden Kendal Nazan'ın başkanlığını yaptığı Paris Kürt Enstitüsü'nün girişimiyle 16 – 22 Temmuz 1994 tarihleri arasında Paris'te bir araya geldiler. Kuzey Amerika Ulusal Kongresi'nin

Başkanı Naim Eldin Kerim'in yanı sıra, Paris'teki ABD ve İngiltere elçiliklerinden gözlemciler de bu görüşmede hazır bulundular. Bu görüşmede Bölgesel Kürt Yönetimi'nin taslak anayasası anlamına gelen ancak kesin olmayan bir anlaşmaya varılmış ve bu anlaşma 22 Temmuz'da imzalanmıştır. Ancak bir müddet sonra çatışmaların tekrar alevlenmesi üzerine ABD devreye girmiş ve iki tarafı 9 – 11 Ağustos 1995'te Dublin'de bir araya getirerek böylece anlaşmalarını sağlamıştır. Ancak, İran'ın KYB'ye destek vermesi ve Saddam'ın da KDP'ye destek vermesi sonucunda, Kuzey Irak'ta bilhassa Erbil şehrinde talihsiz olaylar yaşanmıştır. Bu olaylardan Türkmenler olmak üzere bütün gruplar nasibini almıştır.

ABD, bölgede cereyan eden çatışmalardan endişe duyarak, KDP lideri Barzani ile görüşmek için devreye Türkiye'yi soktu. Dolayısıyla Barzani Türkiye'nin talebi üzerine 18 Eylül'de Ankara'ya gelerek Türk yetkililerle görüşmelerde bulundu. Bu görüşme, 30 – 31 Ekim 1996 tarihinde Ankara'da yapılacak toplantıya zemin hazırladı. Bu toplantıya Türk, ABD ve İngiliz yetkililer ile KDP, KYB ve Türkmen temsilcileri katıldı.

Böylece Dublin Süreci Fiilen Ankara'ya taşınmış oldu ve Ankara Süreci'ne dönüşmüş oldu. Fakat iki önemli yenilik vardı. Bunlardan birincisi, Türkiye daha önce iki toplantıya sadece “gözlemci” olarak katılmıştı. İkincisi, daha önceki toplantılarda yeri olmayan Türkmenler Türkiye'nin baskısıyla bölgenin asli unsuru olarak toplantıya katıldı. Kuzey Irak'ta rakip Kürt grupları arasında 23 Ekim'de varılan ateşkesin kalıcılığının sağlanması için ortak bir bildiri yayınlandı.

Kürt grupları bu anlaşmaya da sadık kalmadıklarından ötürü ABD inisiyatifi yeniden ele geçirmeye başladı. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı David Welch 17 – 20 Temmuz'da Kuzey Irak'ta Barzani ve Talabani ile görüştü ve her ikisini de Washington'a davet etti. KDP lideri Barzani Washington'a gitmeden önce Türkiye'ye geldi ve temaslarını tamamladıktan sonra Washington'a uçtu. Washington'da, Kürdistan Demokrat Partisi KDP lideri Mesut Barzani ve Kürdistan Yurtseverler Birliği KYB lideri Celal Talabani ile ayrı ayrı görüşen ABD Dışişleri Bakanı Maddelerine Albright tarafları “Kalıcı bir barış anlaşması için doğrudan görüşmelere başlamaya” ikna etti. ABD'nin görüşmeler sırasında hazırlayarak taraflara sunduğu bir uzlaşma protokolü KDP lideri Mesut Barzani ve KYB lideri Celal Talabani tarafından imzalandı.

Washington'da varılan anlaşma Türkiye'yi alarma geçirdi. Türkiye bu amaçla, Washington anlaşmasında rol oynayan ABD ve İngiltere olmak üzere bütün tarafları ve KDP ile KYB'yi şiddetle karşı çıktı. Çünkü bu anlaşma bir taraftan Ankara sürecine ters düşerken, diğer taraftan da Türkiye'ye rağmen Türkmenleri devre dışı bıraktı. Her iki noktada Türkiye için “ödün verilmesi çok zor” olan noktalardır. Türkiye, ABD'nin dayatmasıyla sağlanan anlaşmanın rafa kaldırılması için, Ankara'da Kasım ayında alternatif bir Kürt zirvesi düzenleme kararı aldı. ve Irak yönetimi ile ilişkilerin yeniden değerlendirdiğini belirterek, 1992 yılından bu yana Türkiye'nin, Bağdat'taki alt düzey temsilciliğini büyükelçilik düzeyine yükseltmek için Irak yönetiminden agremen istediğini bildirdi. Fakat Irak hükümeti, Türkiye'nin talebine temkinli davransa da, ABD Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Bağdat'a büyükelçi atama hazırlığıyla ilgili açıklamasının “olağan karar mekanizmaları işletilerek yapıldığını” bildirdi.

Türkiye, ABD'nin Washington anlaşmasına karşı, Kürdistan Demokrat Partisi'ni Türkiye'yle işbirliğine ikna etti. 4 Kasım'da Türkiye'ye gelen Kürdistan Demokrat Partisi KDP lideri Mesut Barzani'yle anlaşma yapıldı. Anlaşmada, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki fiili varlığı resmileşmiş oldu. Böylece Türkiye, ABD'nin resmen olmasa da karşı çıktığı Kuzey Irak'taki operasyonlarını sürekli hale getirmiş oldu. ABD'nin KDP ile KYB'ye Washington'da imzalatıldığı anlaşmada, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki operasyonlarının da sınırlandırılması öngörülüyordu. PKK'ya karşı işbirliğinin devam ettirileceği sözlerinin arkasında bu anlaşma yatıyordu. Ayrıca, ABD'nin Washington anlaşmasıyla KDP ve KYB'ye dayattığı Irak muhalefetini yeniden bir çatı altında toplama planının KDP ayağını bozmuş oldu.

Washington anlaşmasından sonra yukarıda belirttiğimiz gelişmeler çerçevesinde, Türkiye'nin Irak Kürtleri'ne yönelik politikaları göz önüne alındığı takdirde, Türkiye'yi asıl endişelendiren Bölgesel Kürt Hükümeti'nin ilanına giden süreç değil, ama bu konuda Türkiye'yi en çok endişelendiren, Iraklı Kürt liderlerin “devlet içinde devlet” kurma anlayışı ile harekât etmeleridir. Türkiye birinci ve ikinci aşamaları göz önüne almadıktan sonra üçüncü aşamanın kurulmasına katkıda bulundu. Ancak bu aşama eğer zamanında Türkiye tarafından sağlam bir politika ile engellenmiş olsaydı, bugün Kürt liderleri ne Bölgesel Hükümetleri'ni kurabilirlerdi ne de devlet içinde devlet kurma anlayışı ile harekât edebilirlerdi.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

ABU JABER, Kemal S., **Arap Baas Sosyalist Partisi**, çev. Ahmet Ersoy, Ankara, Altınok Yayınları, 1970.

AHMET, İbrahim Halil, HMIİDİ, Ca'fer Abbas, **Tarih el Irak el Mua'sr**, Musul, Dar el Kutub Yayınları, 1989.

AKFIRAT, Fikret, **Kukla Devlet**, İstanbul, Yaynak Yayınları, 2004.

AL JUBURİ, Hüseyin Salih, **Tawrat 8 Şubat 1963 fil Irak Nihayet Hukum Abdukarim Kasım**, Bağdat, Dar al Hurriye Yayınları, 1990.

ALİ, Tarık, **Bush Bağdat'ta Irak'ın Yeniden Sömürgeleştirmesi**, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Agora Yayınları, 2003.

Arap Baas Sosyalist Partisi, **Devrimci Irak 1963-1973**, Ankara, Irak Büyükelçiliği Basın Ataşeliği, 1974.

ARI, Tayyar, **2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi**, 4. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 1999.

ARI, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset,Savaş ve Diplomasi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

ARI, Tayyar, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi**, 2.Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 1996.

ARI, Tayyar, **Irak, İran ve ABD**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

- ARI, Tayyar, **İkinci Körfez Krizi Sonrası Basra Körfezi'nde Yeni Dengeler**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.
- ATTAR, Ali Rıza Şeyh, **Kürtler Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler**, çev. Alptekin Dursunoğlu, İstanbul, Anka Yayınları, 2004.
- BARZANİ, Mesud, **Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi –I**, İstanbul, Doz Yayınları, 2003.
- BARRZANİ, Mesud, **Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi –II**, İstanbul, Doz Yayınları, 2005.
- BATTUTA, Hanna, **el Irak**, 2. Baskı, 3. Bölüm, çev. Afif el Rizaz, Beyrut, Muassaset el Abhat el Arabiye Yayınları, 1999.
- BİLBİLİK, Erol, **Amerikan Kuşatması**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003.
- BİLBİLİK, Erol, **Küresel Dünya Politikaları ve Ulusal Seçenekler**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2002.
- CAN, Faruk, **Bilgi Çağının Gündümlü Silahı Medya**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2005.
- CEMAL , Hasan, **Kürtler**, 11. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap Yayınları, 2003.
- COOK, Helena, **The Safe Haven in Northern Iraq**, London, Kurdistan Human Rights Project, 1995.
- ÇİMEN, Ali, YILMAZ, Hakan, **İpler Kimin Elinde**, 8. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2002.
- DOWELL, David Mc, **A Modern History Of The Kurds**, London, Typeset in Monotype Garamond, 1996.
- EDMUNZ, S.G., **Kurd ve Turk ve Arap**, Arapça'ya çev. Jerjis Fathallah, Erbil, Dar Aras Yayınları, 1999.

EL AANĪ, Nuri Abdulhamid, vd. **Tarih el Vuzarat el Irakiye fil A'hd el Jumhuri 1958-1968**, 5. Bölüm, Bağdat, Beyt al Hikme Yayınları, 2002.

EL BARZANĪ, Serhıng Hamid, **İntihabat İklim Kurdistan el Irak Beynel Nazariye ve el Tatbik**, Erbil, Mukriani Yayınları, 2002.

EL BAYATĪ, Hamıd, **Esrar İnkilab 8 Şubat 1963 fil el Irak fil el Wetaik el Sirriye el Biritaniye**, Londra, el Rafid Yayınları, 1996.

EL CAMĪYE EL LĪBRALĪYE EL SĪWYDĪYE (SILC), **el Demokratiye ve el Berleman ve el Hukumet Jnub Kurdistan**, Erbil, Matbaat Vuzaret el Terbiye, 1995.

EL KUDSĪ, Ahmet, **Arap Dünyasında Milliyetçilik ve Sınıf Mücadelesi**, Köz Yayınları, y.y., t.y.

ERDOST, Muzaffer İlhan, **Azınlıklar Sorunu**, Ankara, Onur Yayınları, 2005.

ESMAN, Milton J., RABĪNOVĪCH, Itamar, **Ortadoğu'da Etnisite Çoğulculuk ve Devlet**, İstanbul, Avesta Yayınları, 2004.

FULLER, Graham E., **Iraq in The Next Decade: Will Iraq Survive Until 2002**, London, Center for İraqi Studies, 1993.

GALBRAİTH, Peter, **İrak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?**, çev. Mehmet Murat İnceayen, İstanbul, Doğan Yayınları, 2007.

GERGER, Haluk, **ABD Ortadoğu Türkiye**, 2. Baskı, İstanbul, Ceylan Yayınları, 2006.

GHAREEB, Edmund, **The Kurdish Question In Iraq**, New York, Syracuse University Press, 1981.

GÜLER, Ali İhsan, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayınları, 2005.

HAMİD, Ja'fer Abbas, vd. **Tarih el Vuzarat el Irakiye fil A'hd el Jumhuri 1958-1968**, 6. Bölüm, Bağdat, Beyt el Hikme Yayınları, 2002.

HASSAN, Muhammed, PESTIEAU, David, **İşgal Altındaki Ülke Irak**, çev. Evren Madran, İstanbul, Papirüs Yayınları, 2005.

HAYYUN, Ali, **Tawrat 8 Şubat 1963 fil Irak el Sira't ve el Tahavulat**, Bağdat, Afak el Arabiye Yayınları, 1990.

HERSH, Seymour M., **Emir Komuta Zinciri**, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Agorakitaplığı Yayınları, 2004.

HIRMIZ, Yunan, **Eyyami fi Tawrat Kürdistan**, 2. Baskı, Erbil, Dar Aras Yayınları, 2001.

HIZBUL EL 'AMEL EL İŞTİRAKÎ EL ARABÎ, **Bayan Siyasî Ham Sadır 'An Hızbul el 'Amel el İştirakî el Arabî Fil Irak**, Bağdat, 1970.

INBAR, Efram, **Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001.

İHSAN, Muhammed, **Kürdistan ve Devametül el Harıb**, London, Dar el Hikme, 2000.

KAYAR, Mustafa, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayınları, 2003.

KEEGAN, John, **Irak Savaşı ve Türkiye**, çev. İlhan Bekbay, İstanbul, Marka Yayınları, 2005.

KERİM, Habib Muhammed, **Tarih el Hizib el Dimokrati el Kurdistani**, Duhok, Habat Yayınları, 1998.

KIZILYAPRAK, Z. Abdin, **Irak Kürdistanı ve Etkileri**, İstanbul, Doz Yayınları, 2005.

KİRİŞÇİ, Kemal, Winrow, Gareth M., **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**, 3. Baskı, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

KUTSCHERA, Chris, **Kürt Ulusal Hareketi**, çev. Fikret Başkaya, İstanbul, Avesta Yayınları, 2001.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, **Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)**, Ankara, Sevinç Yayınları, 1972.

LAZAREV, M.S., vd. **Kürdistan Tarihi**, çev. İbrahim Kale, İstanbul, Avesta Yayınları, 2001.

MAKDWEL, David, **el Akrad**, Arapça'ya çev. Ayvet Faiz, Kahire, Merkez Abin Khaldun Lildirasat el İnmaiye, 1998.

MEMİŞ, Ekrem, **Kaynayan Kazan Ortadoğu**, Konya, Çizgi Yayınları, 2002.

MIDDLE EAST WATCH, HUMAN RIGHTS WATCH, **Irak'ta Soykırım: Kürtlere Karşı Enfal Harekâtı**, çev. Akın Sarı, Orhan Akalın ve Umut Hasdemir, İstanbul, Aram Yayınları, 2004.

MUHAMMED, İhsan, **Kürdistan ve Devametül el Harıb**, London, Dar el Hikme, 2000.

ORAN, Baskın, **Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Ankara, Bilgi Yayınları, 1998.

ÖZBAY, Turgut, **Lozan'dan Sevr'e Türkiye**, Ankara, Anı Yayınları, 2004.

ÖZDAĞ, Ümit, LAÇİNER, Sedat ve ERKMEN, Serhat, **Irak Krizi (2002-2003)**, Ankara, ASAM Yayınları, 2003.

ÖZKAN, Tuncay, **Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003.

ÖZKAN, Tuncay, **CIA Kürtleri, Kürt Devletin Gizli Tarihi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

ÖZMEN, Hasan, **el Turkmen Fi el Irak we Hukuk el İnsan**, 2. Baskı, Ankara, Kozan Yayınları, 2004.

ÖZMEN, Hasan, **Irak ve Türkmen Dosyası**, Ankara, TİKV Yayınları, 2001.

ÖZNUR, Hakkı, **Cahşların Savaşı Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi**, Ankara, Altinküre Yayınları, 2003.

PEHLİVANOĞLU, Öner, **Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 2004.

PRİMMAKOV, Yevgeniy, **Kapalı Kutu Rusya**, çev. Nuri Eyüpoğlu, der. Ayşe Edirne, y.y., Mataş Yayınları, 2002.

RANDAL, Jonathan, **Ummetun fi Şikak Durub Kurdistan Kema Seleketha**, 2. Baskı, Arapça'ya çev. Fadi Hemud, Beyrut, Dar al Anhar Yayınları, 1997.

SAMRRAİ, Wafik el, **Tarikul el Jehim Hakaik An el Zaman el Sayi Fil Irak**, y.y., t.y.

SİLLELİ, Turan, **Büyük Oyun Türkiye-Irak İlişkileri**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayınları, 2005.

SPREL, Kreyenbroek, **Kürtler Güncel Bir Araştırma**, 2. Baskı, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Cep Yayınları, 2003.

ŞEN, Yunus, COŞKUN, Eyüp, **Saddam'ın Irak'ı ve Bir Çöküşün Öyküsü Babil Yanarken**, Ankara, Ümit Yayınları, 2004.

ŞENTÜRK, Doğan, **Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baas'ı**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003.

ŞİMŞİR, Bilâl N., **Türk – Irak İlişkileri'nde Türkmenler**, İstanbul, Bilgi Yayınları, 2004.

TAHHAN, Mustafa, **Teori ve Pratikte Milliyetçilik**, çev. Ahmet Ağırakça, İstanbul, Pisale Yayınları, 1994.

TELLAL, Erel, **Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2000.

TOPDOROV, Tzvetan, **Yeni Dünya Düzensizliği**, çev. Ömer Faruk Turan, İstanbul, Babiali Kültür Yayınları, 2005.

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ, **Nakız el Uhud vel İhdar Hukuk el İnsan fi Kurdistan el Irak**, London, Whitstable Litho Printers Ltd, , 2005.

UZGEL, İlhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler” Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası**, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: II, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

WOODWARD, Bob, **Bush Savaşı**, çev. Şefika Kamcez, Ankara, Arkadaş Yayınları, 2005.

YALÇIN, Soner, **Binbaşı Ersever'in İtirafı**, 6. Bası, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1994.

YAVİ, Ersal, **Kürdistan Ütopyası 1. Dosya**, İzmir, Yazıcı Yayınları, 2006.

YAVUZ, Turan, **ABD'nin Kürt Kartı**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.

YETKİN, Murat, **Ateş Hattında Aktif Politika**, İstanbul, Alan Yayınları, 1992.

YILDIZ, Hakan, **Büyük Oyun**, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayınları, 2004.

2. MAKALELER

ABDULLAH, Ali, “el NATO Beyinel el Temeddud ve el Taaddud,” **el Khalij el Arabi**, (6 Mart 2007).

ACAR, Özgen, “Mesut Barzani Ankara'ya Geldi,” **Cumhuriyet**, (4 Kasım 1998).

ADANALI, Mehmet Emin, “Irak Harekâtı Türkiye'nin Başını Yakacak,” **Yeni Yüzyıl**, (8 Eylül 1996).

AKA, Mehmet, “Kuzey Irak'ta Sakin Seçim,” **Cumhuriyet**, (20 Mayıs 1992).

AKFIRAT, Fikret, “Irak'ta Antiemperyalist Yükseliş ve Türkmenler,” **Teori**, Sayı: 178, (Kasım 2004).

AKFIRAT, Fikret, “Sorunu Iraklılar'ın Çözmesini İstiyoruz!,” **Aydınlık**, Sayı: 603, (7 Şubat 1999).

AKFIRAT, Fikret, “Washington Anlaşmasına Karşı Türkiye-KDP İşbirliği,” **Aydınlık**, Sayı: 590, (8 Kasım 1998).

AKYOL, Taha, “Iraklı Kürtler,” **Milliyet**, (15 Ocak 1997).

AKYOL, Taha, “Kürt Hükümeti,” **Milliyet**, (23 Aralık 1999).

ARCAYÜREK, Cüneyt, “Uygunsuz,” **Cumhuriyet**, (11 Ekim 1992).

ATAY, Mehmet, “Arap Baas Sosyalist Partisi Üzerine,” **Avrasya Dosyası**, Cilt: 6, Sayı: 1 (İlkbahar 2000).

BAKSUR, Abdullah, “Irak'ta İnsan Hakları İhlalleri ve Türkmenler,” **Global Strateji Enstitüsü**, Sayı: 3-4, (Kış 2005 – 2006).

BALBAY, Mustafa, “Çöl Tilkisi,” **Cumhuriyet**, (18 Aralık 1998).

BALBAY, Mustafa, “Durum Net, Yorum Karışık...,” **Cumhuriyet**, (2 Eylül 1996).

BALBAY, Mustafa, “Kuzey Irak'ta Net Belirsizlik!,” **Cumhuriyet**, (18 Haziran 1999).

- BALBAY, Mustafa, "Sınırımızdaki Uzak Komşular!," **Cumhuriyet**, (11 Eylül 1998).
- BALCI, Alper, "Kürt Liderler Buluşuyor," **Cumhuriyet**, (8 Ocak 1999).
- BALCI, Ergun, "Irak'ta Harekâtlı Günler," **Cumhuriyet**, (10 Kasım 1998).
- BALCI, Ergun, "Kuzey Irak Batağı," **Cumhuriyet**, (5 Kasım 1996).
- BALCI, Ergun, "Kuzey Irak: Sorunun Özü," **Cumhuriyet**, (4 Ekim 1998).
- BALCI, Ergun, "Kuzey Irak'ta Kargaşa," **Cumhuriyet**, (1 Eylül 1996).
- BALIKÇI, Faruk, "Kürt Seçimlerinde Barzani Önde," **Hürriyet**, (21 Mayıs 1992).
- BALIKÇI, Faruk, "Kürt Seçimlerinden Galip Çıkmadı," **Hürriyet**, (23 Mayıs 1992).
- BALIKÇI, Faruk, "Kürtler Seçimini Yaptı," **Hürriyet**, (20 Mayıs 1992).
- BARZANCI, Sa'di, " Irak Kürdistanı'nda Mevcut Durum Hakkında Görüş," **Avrasya Dosyası**, Cilt: 3, Sayı: 1, (İlkbahar 1996).
- BARZANI, Mesud, "Kerkük Olayları," **Serbestî**, Sayı: 10 (Aralık 2002).
- BAŞEREN, Sertaç H., "Huzur Operasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Irak'ta Gerçekleştirdiği Harekatın Temelleri," **Avrasya Dosyası**, Cilt: 2, Sayı: 1, (İlkbahar 1995).
- BATUR, Nur, "Mitterrand Kürt Devleti İçin Gizli Bir Plan Mı Yapıyor," **Milliyet**, (19 Eylül 1994).
- BAYDAR, Yavuz, "Kuzey Irak'ta Aktif Politika," **Yeni Yüzyıl**, (16 Ağustos 1995).
- BERBEROĞLU, Ensin, "Barzani ve Talabani Apo'dan bile önemli," **Hürriyet**, (22 Aralık 1998).
- CEMAL, Hasan, "Irak Kürtlerinin Bitmeyen Kavgası," **Stratejik Analiz**, Cilt: 3, Sayı: 35, (Mart 2003).
- ÇAPRAZ, Kemal, "Türkmensiz Çözüm Olmaz," **Türkiye**, (15 Eylül 1996).

- ÇELİK, Yılmaz, “İncirlik Üssü,” <http://www.antiemperyalizm.org/>, (11 Şubat 2005).
- DEĞER, Evren, “Güney Doğu'ya yabancı asker yığınağı,” **Cumhuriyet**, (5 Mayıs 1991).
- DİLEK, Bahadır Selim, “Şii Milisler Kuzeye Sızıyor,” **Cumhuriyet**, (7 Mayıs 2006).
- DUYAR, Doğan, “Bu Politika Özal Döneminde bile uygulanamadı,” **Aydınlık**, Sayı: 604, (14 Şubat 1999).
- DÜZGÖREN, Koray, “Türkiye Kürtleri ve Kuzey Irak,” **Avrasya Dosyası**, Cilt: 3, Sayı: 1, (İlkbahar 1996).
- EL SAŞID, Abdulrahman, “Lem Yaskut Bağdat Wahdahu,” **el Şark el Awsat**, (20 Mart 2003).
- ELİS, Hadi, “The Kurdish Demand For Statehood and The Future of Iraq,” <http://www.Kurdistan Observer.com> , (10 Ocak 2007).
- ERKMEN, Serhat, “Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası,” **Avrasya Dosyası**, Cilt: 8, Sayı: 4, (Kış 2002).
- ERKMEN, Serhat, YILMAZ, Hasan, “Türkiye-Irak İlişkilerinde Çatışma Unsurları ve İşbirliği Olanakları,” **Stratejik Analiz**, Sayı: 10, (Şubat 2001).
- ERKMEN, Serhat, YILMAZ, Hasan, “Türkiye'nin Kuzey Iraklı Kürt Gruplarla İlişkileri: 10 Yıllın Analogisi ve Geleceğe İlişkin Beklentiler,” **Stratejik Analiz**, Cilt: 3, Sayı: 30, (30 Ekim 2002).
- ERKMEN, Serhat, YILMAZ, Hasan, “Ortadoğu Denklemi ve Dünden bugüne ABD'nin Irak Politikası,” **Stratejik Analiz**, Cilt: 1, Sayı: 12, (Nisan 2001).
- FIRAT, Ümit, “Hasan Cemal'ın Kürtleri,” **Serbestî**, Sayı: 13, (Nisan-Mayıs 2003).
- GALVANİ, John, “Syria and The Bath Party,” **MERIP Reports**, No. 25, (Feb. 1974).

GERAY, Haluk, “Kürtler Zemin Arıyor,” **Cumhuriyet**, (6 Ekim 1992).

GÖKÇE, Deniz, BARIŞ, Ömer Faruk, “Baas Milliyetçiliği Sancılı Doğuşu,” **Akşam**, (23 Şubat 2003).

GUNTER, Michael M., “Kuzey Irak'taki PYK-YNK Çatışması,” **Serbestî**, Sayı: 3, (Şubat 1999).

GÜLDEMİR, Ufuk, İDİZ, Semih ve Öymen, Edip Emil, “Çevik Güç'e Kürt Nöbeti,” **Cumhuriyet**, (21 Haziran 1991).

GÜLER, İrfan, “Kuzey Irak'taki Kürt Otoritesinin Uluslararası Hukuki Statüsü,” **Serbestî**, Sayı: 3, (Şubat 1999).

Gürel, Şükrü Sina, “Yalanların ve Yanlışların Savaşı,” **Cumhuriyet**, 22 Mart 2003.

HİLMİ, Fereydu, “The Kurdish No Plan Zone,” <http://www.kurdmedia.com>, (10 Ocak 2007).

KAZANCI, Hicran, “Yeni Siyasal Yapılanmaya Yönelen Türkmenler,” **Cumhuriyet Strateji**, <http://www.kerküknet.com>, (20 Nisan 2005).

KOHEN, Sami, “Kuzey Irak Gerçeği,” **Milliyet**, (23 Aralık 1999).

KOHEN, Sami, “Kuzey Irak'a Dikkat,” **Milliyet**, (14 Mayıs 1994).

KOHEN, Sami, “Rastlantı mı?,” **Milliyet**, (3 Ekim 1998).

KOHEN, Sami, “Zor Misyonlar,” **Milliyet**, (21 Haziran 1994).

KORN, David A., “Mustafa Barzani'nin Son Yılları,” **Serbestî**, Sayı: 16, (Haziran-Temmuz 2004).

KOZLUKLU, Fuat, “ABD, Kuzey Irak'ta Kürt Gruplarını Örgütüyor,” **Cumhuriyet**, (10 Eylül 1998).

KOZLUKLU, Fuat, “Barzani ABD'de Temasa Başladı,” **Cumhuriyet**, (9 Eylül 1998).

KOZLUKLU, Fuat, “KDP ve KYB Liderleri Anlaştı,” **Cumhuriyet**, (18 Eylül 1998).

KIRAN, Abdullah, “Irak Kürdistanı'nda Belirsiz Gelecek Endişesi,” **Serbestî**, Sayı: 8, (Güz 2002).

KİRİŞÇİ, Kemal, “Iraklı Mülteciler ve Türkiye,” **Cumhuriyet**, (15 Nisan 1991).

KOZLUKLU, Fuat, “Kürtlere ABD Şemsiyesi” **Cumhuriyet**, (19 Eylül 1998).

KULOĞLU, Armağan, “NATO'nun Terörle Mücadeledeki Konseptleri,” **Global Strateji Enstitüsü**, Sayı: 7, (Sonbahar 2006).

KURUBAŞ, Erol, “Irak'ta Kürt Ayrımcılığı ve Başarı Şansı,” **Avrasya Dosyası**, Cilt: 8, Sayı: 4, (Kış 2002).

KUTLUKAYA, Uğur, Şener, Özlem, “Irak Savaşının Anatomisi,” **Cumhuriyet**, (10 Mayıs 2007).

KÜLEBİ, Ali, “ABD Ortadoğu'ya Düşmanlık Ekiyor,” **Cumhuriyet Strateji**, (22 Ocak 2007).

MERDAN, Wejdi Anver, “Min Kasıf Halepçe Bilkimyavi,” www.kitabat@kitabat.com, (2 Temmuz 2004).

MUMCU, Uğur, “Senaryo...,” **Cumhuriyet**, (12 Ekim 1992).

NATALİ, Denise, “Negotiating with Baghdad,” <http://soma-digest.com/Details.asp> (20 Şubat 2007).

OKÇUOĞLU, Ahmet Zeki, “Kürdistan Federe Devleti,” **Serbestî**, Sayı: 9, (Kasım 1998).

O'LEARY, Brendan, Salih, Halid, “Kürdistan'ın İnkarı, Dirilişi ve Kabulü,” **Serbestî**, Sayı: 20, (Mart-Nisan 2005).

O'Leary, Carole A., "The Kurds Of Iraq: Recent History, Future Prospects," **MERIA Journal**, Volume 6, No. 4, (December 2002).

ORAN, Baskın, "Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti," **Avrasya Dosyası**, Cilt:3, Sayı:1, (İlkbahar 1996).

ÖVER, Kıvanç Galip, "Irak'ta Bütünleşmeye Doğru," **Avrasya Dosyası**, Cilt: 6, Sayı: 3, (Sonbahar 2000).

ÖZALP, Hişyar, "Tarihi Perspektifiyle Güney Kürdistan'ın Hukuki Statüsü," **Serbestî**, Sayı: 22 (Güz 2005).

ÖZDAĞ, Ümit, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi," **Stratejik Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 40, (Ağustos 2003).

ÖZTÜRK, Osman Metin, "Irak: Yapısı ve Komşuları İle İlişkileri," **KÖK Araştırmalar**, Cilt: 1, Sayı: 1, (Bahar 1999).

PELLETIERE, Stephen C., "Ortadoğu'da Türkiye ve Amerika: Kürt Bağlantısı," **Avrasya Dosyası**, Cilt: 1, Sayı: 3, (Sonbahar 1994).

SAĞYA, Hazım, "Mezabih el Akrad fi Muazarat Suud Saddam ve Hurubihi," **el Hayat**, (15 Nisan 2003).

SALAHEDİN el Bitar; MARİE Christine Aulas; Eric Hooglund; Jim Paul, "The Major Deviation of The Ba'th Is Having Renounced Democracy," **MERIP Reports**, , Syria's Troubles, No. 110, (Nov. – Dec.1982).

SARİBRAHİMOĞLU, Lale, "IKDP Ortak Bildiriyi Reddetti," **Cumhuriyet**, (2 Kasım 1996).

SARİBRAHİMOĞLU, Lale, "Kuzey Irak Görüşmelerine Saddam Gölgesi," **Cumhuriyet**, (3 Kasım 1996).

SARIİBRAHİMOĞLU, Lale, Ballı, Alper, “Washington Süreci Rafa Kalktı,” **Cumhuriyet**, (5 Kasım 1998).

SARIİBRAHİMOĞLU, Lale, Demirtaş, Serkan, “Ankara Barış Süreci Tekliyor,” **Cumhuriyet**, (16 Kasım 1996).

SARIİBRAHİMOĞLU, Lale, Demirtaş, Serkan, “Kuzey Irak Türkiye Sorulacak,” **Cumhuriyet**, (1 Kasım 1996).

SARIİBRAHİMOĞLU, Lale, Demirtaş, Serkan, “Saddam'ın Gölgesi Ankara Süreci'nde,” **Cumhuriyet**, (6 Kasım 1996).

SARIİBRAHİMOĞLU, Lale, Demirtaş, Serkan, “Uzlaşmazsanız Çekilirim,” **Cumhuriyet**, (31 Ekim 1996).

SARIİBRAHİMOĞLU, Lale, “Çiller'e Kerkük Freni,” **Cumhuriyet**, (30 Ekim 1996).

SAVUR, Nihat, “Öcalan mı? Görmedim, Duymadım,” **Teori ve Politika**, Sayı: 14, (Bahar 1999).

SEVİŞ, Enver, ORAL, Mahmut, “Habur'da Günlük Zarar 470 Milyar,” **Cumhuriyet**, (19 Aralık 1998).

SEZAL, S. Ranâ, “ Irak'ta Devlet ve Şiiler,” **Avrasya Dosyası**, Cilt:6, Sayı: 3, (Sonbahar 2000).

SİRMEN, Ali, “NATO'da Vurucu Güç,” **Cumhuriyet**, (1 Haziran 1991).

STANSFIELD, Gareth, “The Kurdish Question in Iraq, 1914-1974,” **The Middle East Online Series 2: Iraq 1914-1974**, Thomson Learning EMEA Ltd, Reading, (2006).

STOEL, Max Van Der, “BM İnsan Hakları Irak Özel Raporu,” BM ve Genel Sekreteri tarafından Genel Kurul'a sunulan A/51/469, (15 October 1996).

SQUARE, Tahrir “Baghdad, Showing the Monument of Liberty Courtesy United Nations,” <http://www.photius.com/countries/iraq/government/iraq> (20 Şubat 2007).

TEKİN, Ufuk, “Kuzey Irak'ta Seçimler,” **Cumhuriyet**, (24 Mayıs 1992).

TEKİN, Ufuk, “K. Irak'ta Seçimin Galibi Yok” **Cumhuriyet**, (23 Mayıs 1992).

THE LIBRARY OF CONGRESS COUNTRY STUDŞES “Iraq The Emergence of Saddam Husyin, 1968-79,” http://workmall.Com/wfb/2001/iraq/iraq_history, (15 Şubat 2007).

TORREY, Gordan H., “The Ba'th-İdeology and Practice,” **The Middle East Journal**, v. 23 No, (4 Autwn 1969).

ULUSOY, Özgür, “Adım Adım Federasyon,” **Cumhuriyet**, (14 Ekim 1998).

ULUSOY, Özgür, “Bağdat: Ankara Çok Geç Anladı,” **Cumhuriyet**, (28 Eylül 1998).

ÜLGER, İrfan Kaya, “Düşman Kardeşler: IKDP ve KYB,” **Avrasya Dosyası**, Cilt: 3, Sayı: 1, (İlkbahar 1996).

ÜLGER, İrfan Kaya, “Baas Partisi İdeolojisi,” **Avrasya Dosyası**, Cilt: 2, Sayı: 3, (Sonbahar 1995).

VAROL , Sabetay, “Önce NATO Sonra Avrupa,” **Cumhuriyet**, (8 Haziran 1991).

VURMAY, H. Miray, “Cehennemın Kapıları Açılıyor,” **Cumhuriyet Strateji**, (31 Temmuz 2006).

YAVUZ, Turan, “Türkiye'ye Çokuluslu Güç,” **Milliyet**, (12 Mayıs 1991).

YILDIZOĞLU, Ergin, “Çöl Tilkisi Fiyaskosu,” **Cumhuriyet**, (21 Aralık 1998).

YILMAZ, Hasan, “Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası,” **Avrasya Dosyası**, Cilt: 6, Sayı: 3, (Sonbahar 2000).

YILMAZ, Mehmet, “Bir Diktatör Masalı,” **Aksiyon**, Sayı: 432, (17 Mart 2003).

“Irak'ın Genel ve Siyasi Durumu,” <http://www.iraqiturkman.org.tr/siyasidurum.html>, (15 Şubat 200).

“Jal el Talabani Kurdish leader,” <http://www.answers.com/topic/jal-al-talabani-4>, (15 Şubat 2007).

“Seçimlerde Yüzde 30 Yüzde 70 Hesabı,” **Aydınlık**, Sayı: 615, (2 Mayıs 1999).

3. GAZETELER

“Bagdad a ccorde L'autonomie au Kurdistan irakien,” **Le Monde**, 12 Mars 1963

“Saddam Hüseyin,” **Cumhuriyet**, 3 Ağustos 1990.

“11 Mart 1970 Deklarasyonu,” <http://turkish.rizgari.com/modules.php> 20 Şubat 2007; http://www.photius.com/countries/iraq/government/kurdish_autonomy.html 20 Şubat 2007.

“Operation Safe Haven Northern Iraq 1991,” <http://www.britains-smallwars.com/RRGP/> 1 Mart 2007.

“Çekiç Güç'ün Faaliyetlerine açıklık getirildi,” **Tercüman**, 19 Eylül 1991.

“Çekiç Güç Çekilecek,” **Günaydın**, 17 Ağustos 1991.

“Barzani Önde,” **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1992

“36. Paralel Milletvekilleri,” **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1992.

“Barzani, Talabani'yi Geçti,” **Milliyet**, 23 Mayıs 1992

“Bağdat: Kürtler Birbirlerini Öldürecek,” **Milliyet**, 25 Mayıs 1992.

“K. Irak'ta Federe Kürt Devleti,” **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1992.

“Kuzey Irak'ta Federe Kürt Devleti,” **Hürriyet**, 6 Ekim 1992.

“K. Irak'ta Kürt Devleti,” **Milliyet**, 6 Ekim 1992.

- “Kürt Federe Devletini Seyir Defteri,” **Cumhuriyet**, 12 Ekim 1992.
- “Gergin Toplantı,” **Hürriyet**, 9 Ekim 1992.
- “Irak'ta Kürt Devleti Emrivakisi Durdurulsun,” **Hürriyet**, 15 Kasım 1992.
- “Kürt Devletinden Yana Değiliz,” **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1992.
- “Hükümet Bildirisi,” **Hürriyet**, 9 Ekim 1992.
- “Barzani-Talabani Çatışıyor,” **Milliyet**, 5 Mayıs 1994.
- “Kuzey Irak'ta Strateji Oyunları,” **Yeni Yüzyıl**, 21 Ağustos 1995.
- “Kürt Liderler Silopi'de,” **Hürriyet**, 14 Haziran 1994.
- “Kuzey Irak'a 'Saddam' sız Model,” **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1994.
- “Barzani-Talabani Barışı Zor,” **Hürriyet**, 15 Haziran 1994.
- “Kürt Liderler Silopi'de,” **Hürriyet**, 14 Haziran 1994.
- “Soysal'dan Şam'a Yeni Öneri,” **Hürriyet**, 22 Ağustos 1994.
- “Kuzey Irak Kürtlerinden Güvence,” **Hürriyet**, 25 Ağustos 1994.
- “Kuzey Irak'ta Anlaşma,” **Cumhuriyet**, 12 Ağustos 1995.
- “Kuzey Irak Ankara'yı Dinledi...,” **Milliyet**, 12 Ağustos 1995.
- “İran-Suriye-PKK Cephesi,” **Yeni Yüzyıl**, 26 Ekim 1995.
- “Saddam Kuzey Irak'a Girdi,” **Yeni Yüzyıl**, 1 Eylül 1996.
- “Irak'tan ABD'ye 'Vietnam' Uyarısı,” **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1996.
- “ABD Körfez Alarma Geçti,” **Yeni Yüzyıl**, 1 Eylül 1996.
- “Saddam Bir Taşla Çok Kuşu Vurdu,” **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1996.
- “Barzani'den U Dönüşü,” **Hürriyet**, 2 Kasım 1996.
- “Talabani'nin Son Kalesi Düştü,” **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1996.
- “Süleymaniye, Barzani'nin,” **Yeni Yüzyıl**, 10 Eylül 1996.
- “Talabani, İran'da,” **Türkiye**, 11 Eylül 1996.

- “Talabani'nin Son Kalesi Düştü,” **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1996.
- “Süleymaniye, Barzani'nin,” **Yeni Yüzyıl**, 10 Eylül 1996.
- “Talabani, İran'da,” **Türkiye**, 11 Eylül 1996.
- “Türkmenler Sınıra Sığınmıyor,” **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1996.
- “Türkmenler Katlediliyor,” **Cumhuriyet**, 11 Eylül 1996.
- “200 Bin Mülteci İran Sınırında,” **Türkiye**, 13 Eylül 1996.
- “Kürtler İran Sınırında,” **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1996.
- “70 Bin Kürt İran Sınırında,” **Yeni Yüzyıl**, 10 Eylül 1996.
- “Acı Faturayı Kürtler Ödedi,” **Yeni Yüzyıl**, 10 Eylül 1996.
- “Binlerce Kürt İran Sınırında,” **Milliyet**, 11 Eylül 1996.
- “Mülteciler Geri Dönüyor,” **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1996.
- “Kürt Mülteciler Ateş Altında,” **Yeni Yüzyıl**, 12 Eylül 1996.
- “Çiller'den İran'a Uyarı,” **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1996.
- “Ankara, Barış İçin Didiniyor,” **Yeni Yüzyıl**, 2 Eylül 1996.
- “Ankara, Güvenlik Kuşağı Kararı Aldı,” **Yeni Yüzyıl**, 7 Eylül 1996.
- “Hedef Güvenlik Kuşağı,” **Yeni Yüzyıl**, 6 Eylül 1996.
- “Güvenlik Kuşağına İran ve Suriye Kızdı,” **Türkiye**, 8 Eylül 1996.
- “ABD'den Güvenlik Kuşağı'na Yeşil Işık,” **Türkiye**, 8 Eylül 1996.
- “ABD'den Tampon Bölge Planına Destek,” **Yeni Yüzyıl**, 8 Eylül 1996.
- “Bağdat Güvenlik Kuşağını Reddedti,” **Yeni Yüzyıl**, 13 Eylül 1996; “Irak'tan
- “Türkiye'ye 'Karışma' Uyarısı,” **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1996.
- “Saddam'a ABD İzin Verdi,” **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1996.
- “İran: ABD Oyunu,” **Yeni Yüzyıl**, 2 Eylül 1996.
- “İran: Saddam ABD'den Onay aldı,” **Milliyet**, 1 Eylül 1996.

- “İran ABD'yi Suçladı,” **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1996.
- “ABD'den Türkiye'ye Arabuluculuk Teklifi,” **Cumhuriyet**, 1 Eylül 1996.
- “İrak'tan ABD'ye 'Vietnam' Uyarısı,” **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1996.
- “ABD'nin Hesabı Tutmadı,” **Milliyet**, 5 Eylül 1996.
- “ABD Dediğini Yaptı,” **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1996.
- “ABD Yine Vurdu,” **Milliyet**, 4 Eylül 1996.
- “Türkiye Kaprisi bıktırdı,” **Yeni Yüzyıl**, 3 Eylül 1996.
- “Harekâta Karşın Bağdat Vuruyor,” **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1996.
- “1991 (Körfez Savaşı),” <http://www.yasamdnersleri.com/yazi.asp?id=1649>, 30 Mart 2007.
- “Güvenli Bölgesi Riskli,” **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1991.
- “Süleymaniye Tekrar Talabani'ye Geçti,” **Yeni Yüzyıl**, 14 Ekim 1996.
- “Talabani Erbil'e Dayandı,” **Yeni Yüzyıl**, 15 Ekim 1996.
- “Barzani Süleymaniye'yi Zorluyor,” **Yeni Yüzyıl**, 21 Ekim 1996.
- “Yine Kuzey Irak Zirvesi,” **Yeni Yüzyıl**, 22 Ekim 1996.
- “Talabani'nin Kulağı Çekildi,” **Yeni Yüzyıl**, 23 Ekim 1996.
- “Türkmenler de Söz Sahibi,” **Hürriyet**, 31 Ekim 1996.
- “ABD, Kürtlere rest Çekti,” **Hürriyet**, 30 Ekim 1996.
- “Kuzey Irak Türkiye'den Sorulacak,” **Hürriyet**, 1 Kasım 1996.
- “Barzani, Baraj Güvencesi İstiyor,” **Hürriyet**, 3 Kasım 1996.
- “Ankara KDP'nin İtirazından Rahatsız,” **Yeni Yüzyıl**, 3 Kasım 1996.
- “Ankara Süreci'nde IKDP Savaşı,” **Hürriyet**, 15 Ocak 1997.
- “Üçüncü Kürt Zirvesi,” **Yeni Yüzyıl**, 14 Ocak 1997.
- “Kuzey Iraklı Kürtlere Terör Baskısı,” **Yeni Yüzyıl**, 15 Ocak 1997.

- “Kuzey Irak Zirvesi Sil Baştan,” **Yeni Yüzyıl**, 16 Ocak 1997.
- “Barzani Operasyonu Destekliyor,” **Yeni Yüzyıl**, 15 Mayıs 1997.
- “Uzlaşma Sürecinde 4. Raund,” **Milliyet**, 15 Mayıs 1997.
- “ABD, Kürt Gruplarını Barıştırmaya Çalışıyor,” **Milliyet**, 10 Eylül 1998.
- “Gündem Kuzey Irak,” **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1998.
- “Kuzey Irak'ta Kürt Eyaleti,” **Hürriyet**, 16 Eylül 1998.
- “Barzani Destek İstedi,” **Hürriyet**, 4 Eylül 1998.
- “Washington'ta Kürt Diyalogu Başladı,” **Milliyet**, 18 Eylül 1998.
- “Görüşmeler Yine Başladı,” **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1998.
- “Barzani ile Talabani Anlaştı,” **Hürriyet**, 18 Eylül 1998.
- “Kürt Yönetimine İmza,” **Milliyet**, 19 Eylül 1998.
- “Ankara'dan ABD'ye Kürt Protestosu,” **Hürriyet**, 23 Eylül 1998.
- “Kuzey Irak'ta Neler Oluyor,” **Cumhuriyet**, 30 Eylül 1998.
- “Ankara'da Alternatif Kürt Zirvesi,” **Hürriyet**, 25 Eylül 1998.
- “Irak, ABD Uçaklarına Ateş Açınca Vuruldu,” **Hürriyet**, 29 Aralık 1998.
- “ABD'deki Anlaşma Irak'ı Fiilen Böler,” **Hürriyet**, 27 Eylül 1998.
- “Irak ve Libya ile İlişkilerde Gelişme,” **Milliyet**, 27 Eylül 1998.
- “ABD'nin Kuzey Irak Yanıtı,” **Cumhuriyet**, 29 Eylül 1998.
- “İşte Kürtler Anlaştı,” **Milliyet**, 2 Ekim 1998.
- “Irak Kürtleri Uyarılacak,” **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1998.
- “Celal Talabani Güvence Verdi,” **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1998.
- “Talabani Bir Dizi Güvence Verdi,” **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1998.
- “Kuzey Iraklı Kürtler Yine Washington'da,” **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1999.
- “IKDP'den IKYB'ye Suçlama,” **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1999.

“Rakip Kürt Gruplar Yine Anlaşmadı,” **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1999.

“IKDP Heyeti Ankara'da Görüşmeler Kuzey Irak'ta Sürecektir,” **Cumhuriyet**, 29 Haziran 1999.

“Kuzey Irak'ta Yeni Hükümet,” **Milliyet**, 22 Aralık 1999.

“ABD Yine Irak'ı Vurdu,” **Cumhuriyet**, 17 Aralık 1998.

“Bombalara Öfke Büyüyor,” **Hürriyet**, 19 Aralık 1998.

“Operasyon Sona Erdi,” **Cumhuriyet**, 20 Aralık 1998.

“Powell: Irak'a saldırı yok,” **Hürriyet**, 6 Kasım 2001.

“Saddam'ı nasıl bilirsiniz?,” **Yeni Şafak**, 6 Şubat 2003.

“Irak, Powell'ın kanıtlarını 'uydurma' buldu,” **Hürriyet**, 6 Şubat 2003

“Saddam'a 48 saat,” **Milliyet**, 15 Mart 2003.

“Mawid el Ameliyat Kuddime Bad Zuhur,” **el Şark el Awsat**, 20 Mart 2003.

“Afak el Mustakbel fil Irak,” **el Khalij el Arabi**, 19 Mart 2007.

“Bush'un Verdiği Süre Doldu,” **Cumhuriyet**, 20 Mart 2003.

“Bağdatlının Kaderine Hep Bomba Düşüyor,” **Milliyet**, 20 Mart 2003.

“Mabade Sukut Bağdat,” **el Şark el Awsat**, 10 Nisan 2003.

“Muzaharat Tectah Mudunen Alemiyye Fil Zakra Harb el Irak,” **el Şark el Awsat**, 19 Mart 2007.

“Rejim Bitti Ama Savaş Bitmedi,” **Milliyet**, 10 Nisan 2003.

“el Türkman el Mantika el Zaife fil el Harb fil el Irak el Şimali,”
<http://www.asharqalarabi.org.uk>, 17 Eylül 2003.

EKLER

Ek A: BM'nin Körfez Krizi ile ilgili kararları:

1. BM'nin 660 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi'nin 660 sayılı ünlü kararına Yemen çekimser oyu kullanırken konseyin diğer 14 üyesi tarafından kabul gördü. BM Antlaşması, madde 39³⁴² çerçevesinde, Irak'ın Kuveyt'i işgal ederek, uluslararası barış ve güvenliği ihlal ettiğinden söz eden 660 içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

1. Irak'ın Kuveyt'i işgal ederek, uluslararası barış ve güvenliği ihlal ettiğini belirtiyor ve işgal kınıyordu.
2. Irak güçlerinin derhal ve koşulsuz olarak, 1 Ağustos tarihindeki konumuna geri dönmelerini istiyordu.
3. Sorunun çözümü için taraflara tavsiyede bulunan Konsey tarafların, aralarındaki sorunları çözmek için, acilen yapıcı görüşmelere başlamalarını öneriyordu. Özellikle Arap Birliği'nin çabalarını sorunun çözümü için başlattığı çabaları desteklediğini açıklıyordu.
4. Bu kararın gereği Irak tarafından yerine getirilmediği takdirde Konseyin bir daha toplanmasını öngörüyordu.³⁴³

³⁴² Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır.

³⁴³ BMGK'nin 2 Ağustos 1990 tarihli ve 660 sayılı karar metni, 1,2 ve 3 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

2. BM'nin 661 Sayılı Kararı

Irak Kuveyt'ten çekilmeği reddetti. Bunun üzerine BMGK 6 Ağustos'ta toplandı. 661 sayılı karar üzerine oylama yapılırken Yemen ve Küba çekimsiz oy kullanmasına rağmen Konsey'in diğer 13'ü olumlu oy kullandı. Bu kararın ana hatlarıyla içeriği şöyledi:

1. Irak'ın 660 sayılı kararın 3. paragrafına uymamasından söz ediyordu.
2. Konsey'e bağlı olan bir komisyonun kurulmasını talep ediyordu.
3. Bütün devletler kurulacak olan komisyonla işbirliği içersinde olmaları talep ediyordu.
4. Konsey, bütün devletlere seslenerek Kuveyt'te yasal rejimi tanımalarını istiyordu.
5. Konsey, bütün devletlere seslenerek Kuveyt'te kurulan rejimi tanımamalarını istiyordu.
6. Kararın uygulamasına dair her 30 gün içersinde BM Genel Sekreter tarafından Konsey'ine bir rapor sunulmasını talep ediyordu.
7. Konsey, bütün devletlere seslenerek Irak ile hem ticari hem de ekonomi ilişkilerin kesilmesini istiyordu.
8. BM Güvenlik Konseyi'nde üye olmayanlardan bu karara ayak uydurmalarını talep ediyordu.³⁴⁴

³⁴⁴ BMGK'nin 6 Ağustos 1990 tarihli ve 661 sayılı karar metni, 1,2,3,4,5,6,7 ve 8 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

3. BM'nin 662 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 9 Ağustos 1990 tarihinde 662 sayılı kararını oy birliği ile kabul edildi. Irak'ın Kuveyt ile bütünleştiğini ve Kuveyt'in 19. vilayeti olduğu açıklanmasından söz eden bu kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

1. Konsey, sureti ve sebebi ne olursa olsun, Kuveyt'in ilhakının hiçbir kanuni geçerliliğinin bulunmadığını belirterek, Irak'ın ilhak kararını, tümüyle hükümsüz bir karar olarak değerlendiriyordu.
2. Konsey, bütün devletlerden ve uluslararası örgütlerden, bu ilhakı onaylamamalarını ve aynı zamanda ilhakı dolaylı da olsa onayladıkları izlenimi verecek davranışlarda sakınmalarını istiyordu.
3. Konsey, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmek için ileri sürdüğü gerekçeleri ortadan kaldırılmasını istedi.³⁴⁵

4. BM'nin 664 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 18 Ağustos 1990 tarihinde 664 sayılı kararı oy birliği ile kabul edildi. Batı dünyası Kuveyt'in ilhakını kabul etmediğini göstermek amacıyla, Kuveyt'te bulunan büyükelçiliklerini kapatmadılar. Saddam Hüseyin onlara diplomatik baskı yaparak, kapatılması isteğinden söz eden 664 kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

³⁴⁵ BMGK'nin 9 Ağustos 1990 tarihli ve 662 sayılı karar metni, 1,2 ve 3 paragraflar. http://www.un.org/arabic/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

1. Konsey, Kuveyt ve Irak'ta ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının ayrılmasına ve bu konuda elçilik mensuplarının onlarla görüşmelerine, Irak yönetiminin izin vermesini istiyordu.
2. Konsey, Irak yönetiminin, bu vatandaşların güvenliğini veya sağlığını tehlikeye sokacak davranıştan kaçınması gerektiğini belirtti.
3. Konsey, Irak'ın Kuveyt'i ilhak kararını tümüyle hükümsüz bir karar olarak değerlendiriyordu.
4. Konsey, Irak yönetimine yabancı elçiliklerin kapatılması yönünde aldığı kararın iptal etmesini tavsiye ediyordu.³⁴⁶

5. BM'nin 665 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 25 Ağustos 1990 tarihinde 665 sayılı kararına Yemen ve Küba'nın çekimser oyuna rağmen, konsey kararı kabul etti. BM Güvenlik Konseyi Irak'ın, kendi bayrağını taşıyan gemiler aracılığıyla petrol ihraç ettiğinden söz eden bu kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

1. Ekonomik ambargonun daha sıkı denetlenmesi için, uluslararası ittifaka, deniz ablukası uygulama yetkisi veriyordu. Karara göre, bölgede askeri gemileri bulunan veya bölgeye askeri gemilerini gönderecek olan uluslararası ittifaka dâhil devletler, ihtiyaç duydukları takdirde ve BMGK'nin otoritesi altında, Irak limanından uzaklaşan veya Irak limanlarına yanaşan gemileri durdurup arayabileceklerdi.

³⁴⁶ BMGK'nin 18 Ağustos 1990 tarihli ve 664 sayılı karar metni, 1,2,3 ve 4 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

2. Konsey, bütün devletlerin, Sözleşme'ye uygun olarak ve talep edilmesi halinde, bu karara yardımcı olmalarını istiyordu. Aynı zamanda yukarıda belirtilen paragraf çerçevesi dâhilinde hem siyasî hem de diplomatik önlemlerinin aşırı derecede alınmasını ön görüyordu.
3. Konsey, BM Antlaşması gereğince bütün ülkelerden birinci paragrafta belirtilen ülkelerin bütün ihtiyaçlarını karşılamasını istiyordu.
4. Konsey, ilgili ülkelerden kararın bütün paragrafların yükümlerine yerine getirmeleri için işbirliğine çağırıyordu.
5. Konsey, Askeri Kurmaylar Komisyonu'nun araçlarını iyice kullanmasını tavsiye ediyordu. BM Genel Sekreteri ile akıl alışverişinde bulunduktan sonra hakkında rapor yazıp Güvenlik Konseyi'ne verilmesini tavsiye ediyordu.³⁴⁷

6. BM'nin 666 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 13 Eylül 1990 tarihinde 666 sayılı karara Yemen ve Küba karşı gelmesine rağmen Konsey'in diğer üyeleri tarafından kabul edildi. Irak ve Kuveyt'teki sivil vatandaşların karşı karşıya kaldığı açlık tehlikesinden söz eden 666 kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

- 1.661 sayılı karara göre kurulan Güvenlik Konseyi komisyonun devam etmesini talep ediyordu.
- 2.Irak ve Kuveyt'teki mevcut gıdanın elverişliliğini öğrenmesini istiyordu.

³⁴⁷ BMGK'nin 25 Ağustos 1990 tarihli ve 665 sayılı karar metni, 1,2,3,4 ve 5 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

3.Konsey, gıda yardımının, uluslararası Kızıl Haç Örgütü ile BM tarafından dağıtılmasını istiyordu.

4. Konsey, Irak yönetimine, 664 sayılı karar çerçevesinde üçüncü ülke vatandaşlarına iyi muamele etmesi yönünde çağrıda bulundu. Bu konuda, Konsey, Cenevre Sözleşmesi ve Uluslararası İnsani Hukuk çerçevesinde Irak'a bazı sorumlulukların düştüğünü hatırlatıyordu.³⁴⁸

5.

7. BM'nin 667 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 16 Eylül 1990 tarihinde 667 sayılı kararı oy birliği ile kabul edildi. Irak devletinin, 18 Nisan 1961 Diplomatik İlişkiler ve 24 Nisan 1963 Konsolosluk üzerine Viyana Sözleşmelerinden söz eden 667 kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

1. Konsey, Irak yönetiminin, Kuveyt'teki diplomat ve Konsolosluklara karşı işlediği suçlardan kınıyordu.
2. Konsey, Irak'tan bütün yabancıların derhal serbest bırakılmasını istiyordu.
3. Konsey, Irak'a çağrıda bulunarak, Viyan Sözleşmesine uymasını istiyordu.
4. Konsey, Irak'a çağrıda bulunarak, acilen yerli ve yabancı vatandaşların güvenliğinin sağlanmasını istiyordu.
5. Konsey, Irak yönetimine, diplomat ve konsolosların görevlerini engelleyerek hareketlerde bulunmaması önerisinde bulunuyordu.³⁴⁹

³⁴⁸ BMGK'nin 13 Eylül 1990 tarihli ve 666 sayılı karar metni, 1,2,3 ve 6 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

³⁴⁹ BMGK'nin 16 Eylül 1990 tarihli ve 667 sayılı karar metni, 1,2,3,4 ve 5 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

8. BM'nin 669 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 24 Eylül 1990 tarihinde 669 sayılı kararı, oy birliği ile kabul edildi. Tazminattan söz eden bu kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

1. BM Güvenlik Konseyi'nin 661 kararına atıfta bulunuyordu.
2. BM Sözleşmesi'nin 50.³⁵⁰ maddesine atıfta bulunuyordu.
3. BM Sözleşmesi'nin 50. maddesine dayanarak krizden dolayı maddi zarara uğrayanlar Güvenlik Konseyi'ne müracaat etme tavsiyesinde bulunuyordu.³⁵¹

9. BM'nin 670 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 25 Eylül 1990 tarihinde 670 sayılı kararı, oy birliği ile kabul edildi. Irak'a karşı hava ablukasının uygulanması için uluslararası ittifaka dâhil devletlere yetki vermesinden söz eden bu kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

1. Konsey, Irak'ın Kuveyt işgalinin devam etmesini tekrar kınıyor ve Irak'ın bu işgale son vermemesi ve üçüncü ülkelerin vatandaşlarını serbest bırakmaması, Güvenlik Konseyi'nin 660 (1990), 662 (1990), 664 (1990) ve

³⁵⁰ "Güvenlik Konseyi tarafından bir devlet aleyhine önleyici ya da zorlayıcı önlemler alındığında, Birleşmiş Milletler üyesi olsun ya da olmasın başka herhangi bir devlet, bu önlemlerin yürütülmesi yüzünden özel ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalırsa, bu devletin, söz konusu sorunların çözümü için Güvenlik Konseyi'ne danışma hakkı vardır".

³⁵¹ BMGK'nin 24 Eylül 1990 tarihli ve 669 sayılı karar metni, giriş bölümü. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

667 (1990) ve Uluslararası İnsan Hukuklara da aykırı olduğunu belirtiyordu.

2. Konsey, tarafından insani yardım olarak kabul edilmeyen yükleri taşıyan; Irak'a ya da Kuveyt'e gidecek veya Irak'tan ya da Kuveyt'ten kalkacak olan uçaklara karşı ve iniş için izni vermeme konusunda yetkili kılınıyordu. Bütün devletler, kendi ülkesi ile Irak veya Kuveyt arasında yapılacak uçuşlar hakkında detaylı bilgiyi Komite'ye sunacaklardı.
3. Konsey, bütün devletlerden, kendi limanlarına yanaşan ve 661 sayılı karara aykırı olarak kullanılan Irak gemilerini limanlarında alıkoymalarını veya bu gemilerin limana yanaşmasını engellemelerini istiyordu.³⁵²

10. BM'nin 674 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 29 Ekim 1990 tarihinde 674 sayılı karara, Yemen ve Küba çekimsel oy kullanarak karar Konsey'de kabul edildi. BM Sözleşmesine, 4. Cenevre Sözleşmesine ve Viyana Sözleşmelerinden söz eden 674 kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

1. Irak yönetimi ve güçleri, üçüncü ülke vatandaşlarına karşı takındığı tutumdan vazgeçecekler, ve acilen üçüncü ülke vatandaşlarına ve diplomatlarına karşı uluslararası yükümlülüklerini yerine getirecek.
2. Konsey, bütün ülkelerden elde ettikleri bilgileri Konseyle beraber paylaşmalarını istedi.

³⁵² BMGK'nin 25 Eylül 1990 tarihli ve 670 sayılı karar metni, giriş bölümü, 1,2,4,5 ve 8 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

3. Konsey, Irak'tan, Kuveyt ve Irak'a temel gıda maddelerinin girişine izin vereceğini istedi.
4. Konsey, Genel Sekreter'den, Irak ve Kuveyt'te bulunan üçüncü ülke vatandaşlarını güvenliğini ve sağlığını sağlamak için arabuluculuk yapmasını istedi.
5. Konsey, uluslararası Hukuka göre Kuveyt'in ve Kuveyt'te bulunan bütün yabancı şirketlerin zararlarını Irak hükümetinin üstlenmesini istedi.
6. Konsey, bölge ülkelerinden krizden gördükleri zarar hakkında rapor istedi.³⁵³

11. BM'nin 677 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 28 Kasım 1990 tarihinde 677 sayılı kararı, oy birliği ile kabul edildi. Kuveyt'in nüfus yapısının değiştirilmesinden söz eden 677 kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

1. Konsey, Kuveyt'teki nüfus yapısının değiştirilmesine ve Kuveyt yönetimi tarafından tutulan arşivlerin ortadan kaldırılmasına yönelik Irak yönetiminin girişimlerini kınıyordu.
2. Konsey, bu arşivlerden birer nüsha Genel Sekreter'e verilmesini istedi.³⁵⁴

³⁵³ BMGK'nin 29 Ekim 1990 tarihli ve 674 sayılı karar metni, 1,2,4,5,6 ve 7 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

³⁵⁴ BMGK'nin 28 Kasım 1990 tarihli ve 677 sayılı karar metni, giriş bölümü, 1 ve 2 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

12. BM'nin 678 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 29 Kasım 1990 tarihinde 678 sayılı kararı, Çin'in çekimser ve Küba ile Yemen'in karşı oy kullanmalarına rağmen, karar Konsey'den geçti. Ya Irak Kuveyt'ten geri çekilecekti ya da uluslararası ittifak bu ülkeye karşı güç kullanmasından söz eden 678 kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

Irak'a ve tüm diplomatik girişimlere 45 günlük süre veriyordu. Ayrıca Irak'a karşı bir ultimatom niteliğinde olan karar, güç kullanma konusunda kesin bir tarih de belirlemişti: 15 Ocak 1991. Kararın sponsorluğunu da, Kanada, Sovyetler Birliği, Fransa, Romanya, İngiltere ve ABD yaptı. Kararın giriş bölümünde, BMGK kararlarından doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddettiği belirtiliyordu. BM Sözleşmesi çerçevesinde, uluslararası barış ve güvenliği korumak ve idame ettirmek için yükümlülüğü bulunduğunu hatırlatan Konsey, 7. bölüme dayanarak şu maddeleri kabul ediyordu:

1. Konsey, başta 660 sayılı karar olmak üzere diğer bütün kararlardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesi Irak'a iyi niyet duraklaması adıyla son bir şans veriyordu.
2. Konsey, Irak'ın 15 Ocak günü veya öncesinde, Kuveyt'ten geri çekilmemesi halinde, BMGK kararlarının uygulanmasını sağlamak ve bölgede uluslararası barış ve güvenliği yeniden inşa etmek için, üye devletlere, bütün gerekli araçları kullanmaları yönünde yetki veriliyordu.
3. Konsey, yukarıda belirtilen amacı gerçekleştirmek için, bütün devletlerin uygun desteği sağlamaları isteniyordu.

4. Üye devletler, belirtilen maddelere uygun olarak attıkları her adım Güvenlik Konseyi'ne bildireceklerdi.³⁵⁵

13. BM'nin 679 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi 29 Kasım 1990 tarihinde 678 sayılı kararı, oy birliği ile kabul edildi. Irak, BM kararlarına uymaması durumunda güç kullanılacağından söz eden 679 kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

1. Konsey, ilgili taraflardan 338 (1973) sayılı kararın uygulanmasını istedi.
2. Konsey, yeniden BM güçlerine bütün anlaşmazlıkları en geç 6 ay içinde (31 Mayıs 1991) çözmesini istedi.
3. Konsey, Genel Sekreter'den yukarıda belirtilen süre sonunda durumu değerlendirip ve bir rapor hazırlamasını istedi.³⁵⁶

14. BM'nin 687 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi'nin 3 Nisan 1991 tarihli 687 sayılı karara, Yemen ve Ekvador'ın çekimsiz ve Küba'nın karşı oy kullanmalarına rağmen, karar Konsey'den geçti. Irak tarafından 6 Nisan'da kabul edildi. Ateşkes ve yanı sıra toplu tahrip

³⁵⁵ BMGK'nin 29 Kasım 1990 tarihli ve 678 sayılı karar metni, giriş bölümü, 1,2,3 ve 4 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

³⁵⁶ BMGK'nin 30 Kasım 1990 tarihli ve 679 sayılı karar metni, 1,2 ve 3 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

silahlarının denetiminden söz eden bu kararın içeriği; ana hatlarıyla özet olarak şöyleydi:

1. Konsey, ateşkesi resmi olarak ilan etmesini istedi.
2. Konsey, Irak yönetiminden belirtilen her iki ülke arasındaki sınıra saygı göstermesini istedi. Ve bunun uygulanması için Genel Sekreteri görevlendirdi.
3. Konsey, Genel Sekreter'den üç gün zarfı içinde bir plan hazırlamasını istedi. Genel Sekreter her iki ülkeyle beraber toplanarak BM kontrolü altında Hor Abdullah bölgesinin silahsızlandırılmasını talep etti. Bu bölge, 10 km. Irak'tan ve 5 km. de Kuveyt'ten oluşuyordu.
4. Konsey, kimyasal, nükleer ve kitle imha silahların ortadan kaldırılmasını istedi.
5. Konsey, Irak yönetimi silah denetlemesini kayıtsız şartsız uygulanmasını istedi.
6. Irak'ın bundan sonra bu tür silahları geliştirip geliştirmedeği BM Özel Komisyonu (United Nations Special Commission: UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (International Atomic Energy Agency: IAEA) tarafından sürekli denetlenecek ve bu tür silahlara rastlanırsa imha edilecekti.
7. Konsey, Irak'tan kayıtsız şartsız bu tür silahları kullanmasını, yenileştirilmesi ve inşa etmesini yasakladı.

8. Konsey'in bu uygulanmadaki amacı, Orta Doğu'yu kitle imha silahlarından arındırmak ve sonra da uluslararası kimyasal silah ambargo uygulanmasını sağlamaktır.³⁵⁷

³⁵⁷ BMGK'nin 3 Nisan 1991 tarihli ve 687 sayılı karar metni, 1 – 14 paragraflar. http://www.un.org/docs/SCouncil/SC_Res/S_RES_670.pdf. 10 Ekim 2006.

Ek B: 107 sayılı TBMM kararı:

“İrak'ın Kuveyt'i işgali ve sonrasında meydana gelen ve ülkemizi yakından ilgilendiren olaylar sebebiyle, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmesi muhtemel gelişmeler karşısında, Anayasa'nın 117. maddesine göre, milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetler'in yurt savunmasına hazırlanmasından Yüce Meclis'e karşı sorumlu bulunan hükümete; ülkemize bir tecavüz vukuu halinde derhal mukabele edilmesi maksadına münhasır olarak, savaş hali ilanı, Silahlı Kuvvetlerin kullanılması, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması konusunda Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca izin verilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 12. 08. 1990 tarihli 126. Birleşiminde kararlaştırılmıştır.”³⁵⁸

³⁵⁸ Oran, a.g.e., s. 311

Ek C:108 sayılı TBMM kararı:

“İrak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhak etmesi sonucu ortaya çıkan Körfez Krizi sebebi ile, öncelikle Ortadoğu'da barışın ve istikrarın yeniden tesisini ve ülkemizin muhtemel tehlikelere karşı güvenliğinin idame ettirilmesini sağlamak; kriz süresince ve sonrasında hasıl olabilecek gelişmeler istikametinde Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin etkili bir şekilde kollamak, hadiselerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmamaya yönelik süratli ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak üzere; lüzum hudut ve şümulü hükümetçe takdir ve tayin olunacak Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca izin verilmesi TBMM'nin 5. 9. 1990 tarihli 3. Birleşiminde kararlaştırılmıştır.”³⁵⁹

³⁵⁹ Oran, a.g.e., s. 312

Ek Ç:126 sayılı TBMM kararı:

“İrak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhak etmesi sonucu ortaya çıkan Körfez Krizi sebebi ile, öncelikle Ortadoğu'da barışın ve istikrarın yeniden tesisi için 678 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararını desteklemek ve ülkemizin muhtemel tehlikelere karşı güvenliğinin idame ettirilmesini sağlamak, kriz süresince ve sonrasında hasıl olabilecek gelişmeler istikametinde Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin etkili bir şekilde korumak ve kollamak, hadiselerin seyrine göre ileride telafisi güç bir durumla karşılaşmamaya yönelik süratli ve dinamik bir politika izlenmesine yardımcı olmak üzere; lüzum, hudut, şümulü ve zamanı hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına, bu kuvvetlerin kullanılmasına Anayasanın 92. maddesi uyarınca izin verilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 17. 1. 1991 tarihli 66. Birleşiminde kararlaştırılmıştır.”³⁶⁰

³⁶⁰ Oran, a.g.e., s. 313

Ek D: Washington Mutabakatı'nın metni:

1. KDP ve KYB adına, ABD Dışışleri Bakanı Albright ve ABD hükümetine geçtiğimiz günlerde Washington'da bir dizi dostça ve yapıcı toplantı gerçekleştirilmesinde yardımcı oldukları için teşekkürlerimizi sunuyoruz. Yeniden bir araya gelmemiz yönündeki çabalarını ve gelecekteki işbirliğinin çerçevesinin oluşturulmasındaki yardımlarını takdirle karşılıyorruz. Bu toplantılar, Irak'ın Irak Kürdistanı bölgesinde bulunan Kürt, Türkmen, Asurî ve Keldanîlere ümit verecek, kalıcı ve tam bir uzlaşmaya yönelik önemli bir adım olmuştur.
2. Her iki taraf Türkiye ve İngiltere, barış ve uzlaşma sürecine sürekli katılımlarını memnuniyetle karşılamaktadır. Söz konusu görüşmeleri başarıyla gerçekleştirilmesinde, Ankara ve Londra'daki müstakil danışmanların yeri doldurulamaz rolünü takdir etmekteyiz.
3. Washington'da Ekim 1996 Ankara mutabakatları çerçevesinde, kuzeydeki üç vilayetin bölgesel yönetimlerini geliştirmenin ve çok uzun süredir var olan siyasî farklılıkların çözüm yollarını tartıştık. Söz konusu mutabakatların nasıl yürütüleceğine ilişkin olarak birçok önemli alanda anlaşmaya varmış bulunmaktayız.
4. Irak'ın toprak bütünlüğünü ve birliğini teyit ederiz. Üç vilayet Duhok, Erbil ve Süleymaniye'nin Irak devletinin bir parçası olduğunu teyit ederiz. KDP ve KYB Irak'ın tanınmış uluslararası sınırlarını açıkça kabul ederler. Her iki taraf sınırların teröristler veya başkaları tarafından ihlal edilmesini önlemeyi taahhüt ederler.

5. Her iki taraf, tüm Irak halkı tarafından kararlaştırılacak siyasî bir düzlemde, tüm Iraklıların ve Irak'taki Kürt halkının siyasî haklarını ve insan haklarını garanti altına alacak, birleşik, çoğulcu ve demokratik bir Irak yaratmaya gayret edeceklerdir. Her iki taraf, Irak'ın ulusal birliğini ve toprak bütünlüğünü sürdüreceği bir federasyon temelinde reform yapılmasını gaye edinirler. ABD'nin tüm Irak halkının özlemlerine saygı gösterdiğini düşünüyoruz.
6. Her iki taraf, iç çatışmayı kınar ve farklılıkları çözmek için şiddete başvurmaktan veya birbirlerine karşı dışarıdan bir müdahale aramaktan kaçınmayı taahhüt ederler. Siyasî yakınlıkları veya motivasyonları ne olursa olsun barış ihlal edenlere adaleti getirmeye çaba göstereceğiz.
7. Her iki taraf Irak'ın 688 sayılı kararın insan haklarına ilişkin hükümleri dahil olmak üzere ilgili tüm BM Güvenlik Konsey kararlarına uymak zorunda olduğu konusunda fikir birliğine varmışlardır.
8. Uzlaşma için barışçı bir ortam sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla ateş kese saygı göstermeye.
9. Vatandaşların serbest dolaşımını kolaylaştırmaya ve olumsuz basın bildirimlerinden kaçınmaya yönelik düzenlemeleri yoğunlaştıracağız.

Geçiş dönemi

10. Irak Kürdistan bölgesinin insanî gereksinimlerinin karşılanması ve insanî ve siyasî hakların gerçekleştirilmesini sağlamak için Yüksek Koordinasyon Komitesi (YKK)'nin yetkilerinin artırılmasını kararlaştırdık. YKK'nin kararları üyelerinin oy birliğiyle alınacaktır.

11. YKK, Erbil, Süleymaniye ve Duhok'taki durumun normalleştirilmesi, birleşik yönetim ve meclisin 1992 seçimleri sonuçlarına göre yeniden tesis edilmesi, bölgesel yönetime tüm gelirlerin münhasır kontrolünün sağlanması ve yeni bölgesel seçimler düzenlenmesi için taraflar arasında tam bir mutabakat sağlayacaktır.
12. YKK, tüm Irak Kürdistan bölgesinde yerel hizmet bakanlıkları arasındaki işbirliği ve koordinasyon artıracaktır. Taraflar, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için ilgili bakanlıkların yeterli gelir almalarını sağlayacaklardır. KDP, gelir farklılıklarının, insani hizmetlerin sağlanması için KDP bölgesinden KYB bölgesinde muntazam fon akışı gerektirdiğini kabul etmektedir.
13. YKK, üç kuzey vilayetinde taraflar arasındaki çatışma nedeniyle evlerinden ayrılmak zorunda kalan insanların evlerine dönmelerine yardımcı olmak, mülklerini iade etmek veya zararlarını tazmin etmek için bir süreç başlatacaktır.
14. YKK, Türkiye ve İran sınır ihlallerinin önlemesi için tarafların işbirliği yapmalarını sağlayarak, söz konusu sınırlardan geçişin kontrolü için makul bir görüntüleme prosedürü oluşturacak ve teröristlerin geçişini engelleyecektir. Taraflar YKK ile birlikte çalışarak, tüm Irak Kürdistan bölgesinde PKK'ya sığınak vermeyecekler, bu bölgede PKK üssü bulunmamasını sağlayacaklar ve barış yıkmasını ve istikrarı bozmasını veya PKK'nın Türkiye sınırını ihlal etmesini engelleyeceklerdir.
15. YKK, üç ay içinde bölgesel meclis tarafından onaylanacak olan geçici ortak bir bölgesel hükümet oluşturmaya çalışacaktır.

Birleşik yönetim

16. Meclis toplantılarını, yeniden oluşumundan itibaren üç ay içinde Erbil'deki binasında, müteakiben aynı yerde veya Süleymaniye veya Duhok'ta yapılacaktır. Geçici meclisin üyeleri 1992 seçimleri sonucunda göre seçilmiş kişilerden oluşacaktır.
17. Geçici meclisin ilk toplantısı üç ay içerisinde yapılacaktır. Meclis oluştuktan sonra, YKK veya geçici bölgesel hükümetin sonraki kararlarını onaylayacaktır.
18. Geçici meclis, uluslararası toplulukla ilişkileri birleştirmek dahil olmak üzere, YKK'nin işlevlerine ek fonksiyonlar eklemeyi kararlaştırabilir.
19. YKK ve meclis, bölgesel seçimlerin güvenli bir şekilde gerçekleşmesi ve Erbil, Süleymaniye ve Duhok'un statülerinin normalleştirilmesine yardımcı olmak üzere, KDP, KYB, Türkmen ve Asurîlerden oluşacak ortak bir güvenlik kuvveti oluşturacaktır. Yeni bölgesel hükümet, Peşmerge komuta yapısını birleştirmek için müteakiben daha ileri tedbirleri almayı tercih edebilir.
20. Yeni meclis aşağıda belirten seçimden sonra geçici meclisin yerini alacaktır. Bölgesel meclis, her partinin meclisteki oy kuvvetine göre yeni bir bölgesel hükümet oluşturacaktır.
21. YKK, bölgesel hükümet oluşunca otomatik olarak feshedilecektir. Geçici meclis ve geçici hükümetin görev süresi üç yıl olacaktır.

Gelir paylaşımı

22. Kamu hizmeti gören bakanlıklar için muntazam fon akışı, geçici ortak bölgesel hükümet kuruluncaya kadar, gelir farklılıkları nedeniyle, mevcut KDP bölgesinde mevcut KYB bölgesine yönlendirilecektir. YKK, mevcut vergi ve hazine bakanlıkları ile danışma içinde gelirlerin tüm bölgede bölüştürülmesinden sorumludur.
23. Geçici ortak hükümet kurulduğu zaman, tüm gelirlerin toplanması ve dağıtımından sorumlu olacaktır.
24. Tek bir gelir ve vergilendirme bakanlığı, yeni bölgesel meclisin seçimini takiben, vergi ve gümrük gelirleri dahil tüm gelirlerin toplanmasından münhasıran sorumlu olacaktır. Toplanan gelirlerin kullanımı, bölgesel meclisin uygun gördüğü biçimde geçici hükümetin tasarrufunda olacaktır.

Erbil, Duhok ve Süleymaniye Statüsü

25. Geçici meclis ve YKK, Erbil, Duhok ve Süleymaniye ve diğer şehirlerin normalleşmesine çalışacaklardır. YKK, gerekli gördüğü takdirde, bu soruna ilişkin uluslararası arabuluculuk talebinde bulunabilecektir.
26. Söz konusu şehirlerin statüleri, serbest ve adil seçim yapılabilmesine olanak tanıyacak düzeyde normalleştirilmelidir.

Seçimler

27. Geçici meclis ve YKK, geçici meclis oluşumunu müteakiben en geç altı ay içerisinde yeni bölgesel meclis için serbest ve adil seçimleri organize etmekten sorumlu olacaklardır.
28. Yeni bölgesel meclisin bileşimi, kuzeyde bulunan üç vilayetin nüfusuna ilişkin mevcut en iyi istatistiksel verilere ve burada bulunan etnik ve dinî grupların dağılımına dayandırılacaktır. Kürt, Türkmen, Asurî ve Keldanî topluluklarının koltukları feshedilecektir.
29. Mümkün olduğu takdirde geçici meclis ve YKK, seçim kayıtlarını gerçekleştirebilmek için uluslararası toplulukla birlikte bölgede bir nüfus sayımı yapacaktır. Uluslararası yardım sağlanmadığı takdirde, geçici meclis ve YKK sayımı bizzat gerçekleştirecek veya mevcut verilere atıfta, yabancı uzmanlarla danışma içinde nüfusa ilişkin en iyi tahmini oluşturacaklardır.
30. Geçici meclis ve YKK seçimlere yardımcı olması ve yerel gözlemcilerin eğitilmesi için uluslararası seçim gözlemcilerini de davet edeceklerdir.

Irak Kürdistan bölgesinin durumu:

31. BM Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı Irak halkının, özellikle Irak'taki Kürt halkının şiddetli baskı altında bulunduğunu kaydetmiştir. Potansiyel baskı söz konusu kararın alındığı 1991 yılından bu yana hafiflememiştir. Geçtiğimiz yıl BM özel raportörü, Irak hapisanelerinde yüzlerce işkence olayının meydana geldiğine ilişkin kuvvetli deliller bulunduğunu, rejimin Kürt ve Türkmenleri Kerkük ve diğer şehirlerden çıkartma politikasını sürdürdüğünü bildirdiği kayda değer görülmektedir. Söz konusu politika, Irak Kürt ve Türkmenlerin etnik

temizliğine ve toprak ve mülklerinin hükümet tarafından alınarak etnik Araplara dağıtılmasına kadar varmıştır. Yeni gelen kişilerden birçoğu hükümetin gözdağı vermesi nedeniyle bu tertipte yer almıştır.

32. Süregelen tehdidin ışığında, insan ihtiyaçlarımızın karşılanması ve 1991'in trajik olayları ile 1986 ve 1988'in korkunç anfal seferlerinin tekrarının önlenmesinde yardımcı olduğu için uluslararası topluluğa teşekkür borcumuz bulunmaktadır.
33. BM'nin Irak Kürdistanı için gıda karşılığı petrol özel programı halkın insanî ihtiyaçlarını hafifletmiştir. Uluslararası topluluğun bu programın sürdürülmesi yönündeki desteğini ve Irak Kürdistan bölgesine yapılan özel tahsisatı memnuniyetle karşılıyor ve yardım tedarikinin daha iyi koordine edilmesi için ECOSOC merkezinde yakın gelecekte bir irtibat ofisinin kurulabileceğini ümit ediyoruz. Irak hükümetinin tek yanlı harekâtı nedeniyle gıda karşılığı Petrol programının askıya alınması durumunda, BM'nin Irak Kürdistanı'nın süregelen ekonomik ihtiyaçlarına ve burada bulunan insanların kötü durumuna da değineceğini ümit ediyoruz.
34. ABD, Türkiye Cumhuriyeti ve İngiltere "Operation Nothern Watch" vasıtasıyla bölgenin korunmasına yardım olmuşlardır. Söz konusu ülkeler ile uluslararası topluluğa Irak Kürt bölgesinin korunması için ihtiyatlı davranmayı sürdürmeleri çağrısında bulunuyoruz.
35. Kuzeyde bulunan iç vilayette faaliyet gösteren birçok hükümet dışı örgüt yalnızlığımızı azaltmış ve sayısız yardımda bulunmuşlardır.

Gelecek liderler toplantısı

36. KDP başkanı ve KYB genel sekreteri Irak Kürdistanı'nın içinde veya dışında iki tarafça da kabul edilebilir asgari iki ayda bir kez araya geleceklerdir.
37. İlgili hükümetlerin kararını bekleyerek, söz konusu toplantıların ilkinin Ankara'da, ikincisini Londra'da gerçekleştirmeyi ümit ediyoruz.
38. Ankara toplantısı, Irak sınırları için kuvvetli bir koruma tesis edilmesi vasıtasıyla terörizmin elimine edilmesi konusundaki ortak azmimize ilişkin görüşmeleri içerecektir. Londra toplantısı Erbil, Duhok ve Süleymaniye'nin statüsüne ilişkin detayları inceleyecek ve serbest ve adil seçimlerin yapılmasına olanak verecek bir mekanizmanın kurulmasına yardımcı olacaktır.³⁶¹

³⁶¹ <http://www.state.gov/> 30 Mart 2007.

ÖZET

Bu tez çalışmasında, Şubat 1963 - 9 Nisan 2003 tarihine kadar olan dönemdeki Güvenli Bölge'nin tarihi süreci incelenmekte, tezin birinci bölümünde Güvenli Bölge'yi üç aşamaya ayırdık; birinci aşama (1963), ikinci aşama (1970) ve üçüncü aşama (1991), ayrıca ikinci bölümde, Kuveyt işgalinin nedenlerini, sonuçlarını ve Çekiş Güç konularını, kapsamlı bir şekilde ele aldık. İkinci bölümde ise, seçimlerin yapılması, yerel meclis ve hükümetin kurulması, iç çatışmalar, Ankara süreci, Dublin süreci, Washington mutabakatı ve Bağdat'ın düşüşüne kadar bölgede cereyan eden olayları da inceledik.

ABSTRACT

In this thesis, historical process of Safe Haven during the period between the dates of February 1963 and April 9, 2003 was examined. In the First Chapter we divided the Safe Haven in to three phases as the First Phase (1963), the Second Phase (1970) and the Third Phase (1991). Additionally, in the Second Chapter we discussed comprehensively the reasons and results of Kuwait invasion and the Power Hammer issues. In the Second Chapter, we also examined the events such as the execution of the elections, the establishment of local assembly and the government, domestic conflicts, Ankara Process, Dublin Process, Washington Agreement and the fall of Baghdad.